Ympäristödiplomikauden 2022–2027 väliauditointi Kangasalan seurakunnassa

Väliauditoinnin on toteuttanut Kangasalan seurakunnan ympäristötyöryhmä. Sitä koskevan raportin on laatinut työryhmän puheenjohtaja Maija Latvala.

Raportti on laadittu peilaten ympäristötyön nykytilaa Kangasalan seurakunnassa vuonna 2022 laaditun ympäristöselvityksen ja ympäristöohjelman sisältöön. Tämän lisäksi mukana on huomioita katselmustaulukosta, johon nykyisen ympäristödiplomikauden hakemus perustui.

Raportissa eritellään seuraavia asioita:
1) Ympäristötoimet, jotka eivät ole toteutuneet tai toteudu nykyisellään ympäristöohjelman mukaisesti
2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita
3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen
4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita
5) Muut huomioitavat asiat
6) Huomioita katselmustaulukosta

Raportin alussa nostetaan esiin joitakin auditointiprosessin myötä syntyneitä yleishuomioita. Varsinainen raportti etenee *Kangasalan seurakunnan ympäristöselvitys ja ympäristöohjelma* -asiakirjan päälukujen mukaisesti. Jatkossa tähän asiakirjaan viitataan sanalla *ympäristöohjelma*. Raportti alkaa pääluvusta 2. Alalukuihin viitataan useimmiten sulkeissa. Ympäristöohjelman lukunumerointi on yhtenevä katselmustaulukon numeroinnin kanssa.

Ne ympäristöohjelmaan sisältyvät asiat, joita ei väliauditointiraportissa erikseen mainita, toteutuvat ympäristöohjelman mukaisesti.

Yleisiä huomioita ympäristöohjelman toteutumisesta

Kangasalan seurakunnassa ympäristöohjelma toteutuu verrattain hyvin, mikä kertonee kahdesta asiasta.

- Ohjelma on ensinnäkin laadittu realistisesti; vain harvat tavoitteet ovat jääneet täysin toteutumatta ja silloinkin taustalla on usein selkeä ja ymmärrettävä syy. On myös luonnollista, että tavoitteet tarkentuvat työn edetessä, mikä saattaa johtaa myös alkuperäisen tavoitteen vaihtumiseen toiseksi. Tästä kouriintuntuva esimerkki ovat Pyysaloon hankitut pyyherulla-automaatit, joista on sittemmin jo luovuttu.
- Ympäristötyötä on toisaalta tehty määrätietoisesti. Yleisvaikutelma on, että määrätietoisimmin sitä on tehty niiden asioiden suhteen, joissa ympäristötyön vaikutus on esimerkiksi energiankulutuksen tai hiilijalanjäljen kannalta suurinta ja

samalla mitattavinta. Jatkossa samaa suunnitelmallisuutta on hyvä saada myös esimerkiksi ympäristökasvatuksen ja -viestinnän alueelle.

Ympäristöohjelman toteutumistakin kenties oleellisempi asia on, että ympäristötyön näkökulma ohjaa tiimien ja yksittäisten työntekijöiden työtä myös ohjelman tavoitteisiin suuntautuvan työn ulkopuolella. Siitä on tullut asia, joka osataan ottaa huomioon myös silloin, kun siihen ei olisi mitään ”ulkopuolista” ja velvoittavaa syytä. Tästä kertovat useat ympäristötoimet, joita on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita ja edellytetä.

Ympäristötyön organisointiin olisi hyvä paneutua uuden ympäristödiplomikauden hakuprosessin yhteydessä. Tähän liittyy kysymys ympäristövastaavasta tai -vastaavista ja ympäristötyöryhmän tehtävistä ja vastuista. Nykyisellään Kangasalan seurakunnalla ei ole ympäristövastaavaa. Tämä on tilanne, jota ympäristödiplomi ei tunnista. Lisäksi ympäristötyöryhmän kokoonpano on muuttunut puheenjohtajaa myöten, joten työryhmän tehtävän ja toimintatapojen tarkentaminen tulee tarpeeseen. Työryhmä on erinomainen ympäristötyön edistämisen väline, joten sille olisi kenties mahdollista siirtää nykyistä enemmän vastuuta ympäristötyön suunnitelmien kokoamisesta ja niiden toteutumisen raportoinnista.

2. Kirkon ympäristödiplomi

1) Ympäristötoimet, jotka eivät ole toteutuneet tai toteudu nykyisellään ympäristöohjelman mukaisesti

- Ympäristöohjelma edellyttää, että kukin seurakunnan pääluokista ja johtokunnista kirjaa vuotuiset ympäristötavoitteensa talous- ja toimintasuunnitelmiin, ja raportoi niiden toteutumisesta toimintakertomuksessa (2.10.) Tämä ei täysin nykyisellään toteudu johtokuntien osalta. Ympäristöohjelman edellyttämästä käytännöstä luovuttiin kirkkoneuvostossa käydyn keskustelun seurauksena. Ympäristötavoitteet koettiin irrallisina, teennäisinä ja muotoilultaan tarpeettoman yleisluontoisina, mikä laskee mitattavuutta. Nykyinen lähtökohta on, että tavoitteenasettelulla tulee olla yhtymäkohta kestävyyteen. Tämän toteutumiseen on syytä kiinnittää jatkossa huomiota tai toteuttaa ympäristötyöhön liittyvien tavoitteiden määrittäminen kokonaan toisenlaisen mallin kautta.
- Väliauditointi ei valmistunut vuoden 2025 aikana. Tämä johtuu ympäristötyötyhmän puheenjohtajan vaihtumisesta.
- Ympäristöohjelma edellyttää, että tasekirjasta on yleisön luettavissa energian, lämmön, sähkön sekä jätemäärien seuranta (2.14.). Tämä ei nykyisellään toteudu. Kirkkohallituksen ylläpitämässä seurantapohjassa on kestävyysosio, jossa seurataan hiilidioksidipäästöjen kehittymistä. Pohjaan olisi mahdollista saada energiamääräisen seurannan sijaan euromääräinen seuranta energiasta, lämmöstä ja sähköstä. Sähkön ja kaukolämmön kulutuksesta voidaan toteuttaa seurantaa verrattain pienellä

työpanoksella. Seurannan tavoista ja sen tulosten viestimisestä on tarpeen tehdä linjauksia seuraavaa ympäristödiplomikautta ajatellen.

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen
Henkilöstön ympäristö-koulutuksen lisääminen	Ympäristökoulutuksen järjestäminen työaloilla	Jatkuva	Ympäristö-työryhmä	TOTEUTUNUT OSITTAIN Toteutettu työalojen sisällä perehdyttämisen yhteydessä. Ulkopuolisilta tahoilta tilattavaa koulutusta koko henkilökunnalle tai merkittävälle osalle siitä ei ole ollut. Hiippakunnallisiin ympäristöpäiviin ja muihin toisten organisaatioiden koulutuksiin on osallistuttu oman kiinnostuksen ja tarpeen mukaan.
Ulkoisen tiedottamisen lisääminen	Eri työalojen ympäristötoimista viestiminen seurakunnan sosiaalisen median kanavilla	Jatkuva	Viestintätiimi, ympäristö-vastaava (nykyisin ympäristö-työryhmä)	TOTEUTUU LISÄÄNTYVÄSSÄ MÄÄRIN Viestintä on ollut ennen vuotta 2026 satunnaista, mutta sen lisäämiseen ja suunnitteluun on kiinnitetty huomiota (esimerkkinä someteemaviikko alkusyksystä 2026). Suunnitelmallisuus ja viestinnän määrä lisääntyy selvästi vuonna 2027.

4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita

- Kangasalan seurakunnalla ei ole ollut ympäristöviestintäsuunnitelmaa (2.14.), eikä viestintä ympäristöasioista ole ollut säännöllistä. Suunnitelmallisuutta ympäristöviestintään syntyi kuitenkin 31.8.–6.9. 2026 järjestetyn ympäristöteemaisen someviikon kautta, joita toteutetaan myös jatkossa. Lisäksi ympäristöviestintäsuunnitelma otetaan käyttöön vuonna 2027 vuosikellon muodossa. Tavoite on, että seurakunnan ympäristötoimista tiedotetaan seurakuntalaisia ja sidosryhmiä nykyistä paremmin ja siten, että viestintä erottuu mahdollisimman hyvin muusta runsaasta viestinnästä. Sitä tulee olla sekä somessa että helposti löydettävissä seurakunnan nettisivuilla. Viestinnässä liitytään mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan kansainvälisiin ja kansallisiin ympäristöaiheisiin teemapäiviin ja -viikkoihin. Näin seurakunnan ympäristötyö linkittyy laajempaan kehykseen.
- Pyysaloon sekä muihin seurakunnan toimipisteisiin ja hautausmaille teetätetään kylttejä, joissa kerrotaan erilaisista ympäristön hyvinvointiin ja monimuotoisuuden tukemiseen liittyvistä ratkaisuista, joita alueilla on tehty.

- Seurakunnan nettisivustolle perustettaan ympäristösivu, joka voi toimia myös ideapankkina muille organisaatioille ja seurakuntalaisille.
- Sisäistä ympäristöteemoihin liittyvää viestintää tehostetaan. Tavoitteena on saada henkilökunta sitoutettua ympäristötoimiin entistä vahvemmin. Esimerkiksi tieto yläjäämäraaka-aineista ja -materiaaleista voisi kulkea nykyistä paremminkin ja kirkon koulutuskalenterin ympäristöteemaisen tarjonnan pariin olisi hyvä kannustaa.
- Työtiimien ympäristöasioihin liittyvät koulutustarpeet kartoitetaan ja suunnitellaan, miten niihin voidaan vastata.
- Ympäristöteemoihin korvamerkitty työyhteisöpäivä toteutetaan seuraavan diplomikauden alkuvaiheessa.

5) Muut huomioitavat asiat

- Kangasalan seurakunnalla ei ole tällä hetkellä nimettyä ympäristövastaavaa. Käytännössä ympäristövastaavan tehtäviä on hoitanut ympäristötyöryhmä. (2.5.)
- Ympäristötyöryhmän nykyinen kokoonpano (2.6.) on seuraava:
  Haataja-Kälviäinen, Julia (viestinnän asiantuntija)
  Huhta, Liisa (hautaustoimen päällikkö)
  Kahra, Antti (nuorisotyöohjaaja, rippikouluvastaava)
  Latvala, Maija (pastori, puheenjohtaja)
  Ritola, Tiia (varhaiskasvatukset esimies)
  Ritoluoma, Jenni (ruokapalveluvastaava)
  Takala, Teemu (kiinteistöpäällikkö, energiavastaava)
  Tulenheimo, Torsti (kirkkoneuvoston edustaja)
  Vehkaoja, Sanna (diakonian viranhaltija)

6) Huomioita katselmustaulukosta

- Ympäristödiplomin minimikriteereihin kuuluu, että kirkkoneuvosto nimeää ympäristötyöryhmän ja lisäksi myös ympäristövastaavan tai useamman. Kirkkoneuvosto myös päättää ympäristövastaavan/ympäristövastaavien työnkuvasta. Vaikka Mervi Nevalan jälkeen uutta ympäristövastaavaa ei ole nimetty, käytännön kokemus on, että ympäristötyö edistyy ympäristötyöryhmänkin varassa. Ympäristödiplomin jatkokauden hakemisen kannalta minimikriteerin täyttäminen lienee kuitenkin välttämätöntä. (2.5.)
- Ympäristöohjelman toteuttamisesta tulee raportoida vuosittain joko seurakunnan toimintakertomuksessa, ympäristötyöryhmän toimintakertomuksessa tai muulla sovitulla tavalla. Ympäristöohjelmaa laadittaessa on tehty ratkaisu, että kaikki seurakunnan pääluokat ja johtokunnat kirjaavat vuotuiset ympäristötavoitteensa talous- ja toimintasuunnitelmiin, ja raportoivat tavoitteiden toteutumisesta toimintakertomuksessa. (2.10.) Jatkossa lienee syytä selkeyttää ympäristöohjelman seurantaprosessia. Ympäristötyöryhmässä ovat edustettuna kaikki pääluokat ja johtokunnat, joten kyseeseen voisi tulla malli, jossa seurantaa toteuttaa

ympäristötyöryhmä oman toimintakertomuksensa kautta. Mallin etuna olisi, että ympäristötyöstä saadaan selkeä vuosittainen kooste.

- Väliauditointi ei toteutunut ympäristödiplomikauden puoliväliin mennessä, mutta se on toisaalta toteutettu verrattain laajana. (2.13.)
- Nykyisessä katselmustaulukossaan Kangasalan seurakunnalla on vain yksi piste viestinnästä (2.14.). Tässä suhteessa ollaan jo nyt korkeampien pisteiden edellyttämällä tasolla, joka tulee vielä nousemaan vuoden 2027 aikana.

3. Toiminta ja talous

1) Ympäristötoimet, jotka eivät ole toteutuneet tai toteudu nykyisellään ympäristöohjelman mukaisesti

- Hankinnoissa ei ole käytetty näytelmävaatteiden kirpputoriostoja lukuun ottamatta käytettyjen tavaroiden kanavia, kuten Tori-palvelua (3.5.). Tämä johtunee maksuliikenteen hoitamisen hankaluuksista ja mielekkäästä ajankäytöstä, ei niinkään kielteisistä asenteista käytetyn tavaran ja materiaalin hankkimista kohtaan.

2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita

- Erityisammattihenkilö Esko Puntala on osoittautunut erityisen taitavaksi käytöstä poistettujen asioiden ja materiaalien uuteen käyttöön valjastamisessa (3.5.).
- Pyysalossa pesuainevalikoimaa on supistettu ja siirrytty vain biohajoaviin puhdistusaineisiin. Kasvatus tai diakonia eivät tilaa tuotteita Temusta. Jos ostettavissa tuotteissa on vaihtoehtoja, valitaan ekologisin. Leluissa panostetaan kestävyyteen. Päiväkerhojen käyttämän valokuvausyrityksen tuotanto on hiilineutraalia. (3.4.)

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen
Ympäristö-tavoitteiden raportointi	Kukin pääluokka ja johtokunta esittää vuosittain toiminta- ja taloussuunnitelmissa konkreettiset ympäristötavoitteet, ja raportoi näissä edistymisestä toiminta-kertomuksessa	Jatkuva	Hallinto, hautaustoimi, kiinteistötoimi ja seurakuntatyö (yhteyden, kasvun ja palvelun johtokunta)	TOTEUTUI ALKUUN Käytännöstä on luovuttu kirkkoneuvostossa käydyn keskustelun seurauksena. Ympäristötavoitteet koettiin irrallisina ja teennäisinä. Niiden muotoilu oli liian yleisluontoista, mikä johti alhaiseen mitattavuuteen. Nykyinen lähtökohta on, että tavoitteenasettelulla tulee olla yhtymäkohta kestävyyteen.

				Tämän toteutumiseen on syytä jatkossa kiinnittää huomiota.
Ympäristö-merkittyjen tuotteiden käytön lisääminen	Uusia hankintoja tehtäessä pyritään valitsemaan tuote, joka on ympäristömerkitty	Jatkuva	Kaikki työalat	TOTEUTUU vähintäänkin eniten hankintoja tekevien työalojen suhteen.

5) Muut huomioitavat asiat

- Ympäristöohjelmassa todetaan, että Kangasalan seurakunta ohjasi vuonna 2021 noin viisi prosenttia verotuloistaan kansainväliseen diakoniaan ja lähetystyöhön. Tämä kirjattiin ympäristöohjelmaan kansainväliseen vastuuseen liittyvänä asiana. Lähetystyöhön ja kansainväliseen diakoniaan käytettyjen verotulojen prosenttiosuus kaikista verotuloista vaihtelee kuitenkin vuosittain.

6) Huomioita katselmustaulukosta

- Ympäristödiplomin minimikriteeri on, että hakemuksen liitteeksi löytyy ympäristötyötä ja sen tavoitteita koskevat osat seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmasta. Vaihtoehtoisesti liite voi olla ympäristötyön vuosisuunnitelma. (3.1.) Ympäristötyöryhmä ei ole ilmeisesti laatinut vuosisuunnitelmia, mutta tämä olisi kenties hyvä käytäntö jatkossa. Näin tulee varmistetuksi, että tarvittava ympäristödiplomihakemuksen liite löytyy.
- Ympäristödiplomin minimikriteereihin kuuluu myös ympäristöasioiden ja ympäristöohjelman toteutumisen raportointi joko toimintakertomuksessa tai erillisessä ympäristöraportissa. (3.2.) Jatkossa ympäristötyöryhmä voisi ottaa asian vastuulleen, mikäli tämä ratkaisu koetaan hyväksi.
- Nykyisessä katselmustaulukossa kohdan 3.4. ”Ympäristömerkityt tuotteet ja ympäristösertifikaatit” pisteytys on kolme, mikä on nykytilanteeseen nähden vaatimaton taso. Lisäksi kohtaan 3.9. ”Muut toimenpiteet” ei ole merkitty lainkaan pisteitä, mikä ei vastaa nykytilannetta.

4. Ympäristökasvatus

1) Ympäristötoimet, jotka eivät ole toteutuneet tai toteudu nykyisellään ympäristöohjelman mukaisesti

- Luomakunnan sunnuntaita ei ole vietetty suunnitelmallisesti vähintään kerran vuodessa (4.2.), mutta käytännössä se lienee toteutunut silti vuosittain. Jatkossa jumalanpalveluselämästä vastaava pappi Heikki Repo määrittää vähintään yhden jumalanpalveluksen vuosittain luomakunnan sunnuntaina vietettäväksi.

- Ympäristöohjelman mukaan seurakunta osallistuu erilaisiin ympäristökampanjoihin ja viestii tästä sosiaalisen median sivustoillaan. Viestinnässä on myös laadittu vuosikello, jossa esillä on ympäristöaiheisia teemoja, kuten Ekopaasto sekä Earth Hour. Tämä ei ole pitänyt paikkaansa ennen vuoden 2027 alkua, jolloin ympäristöviestinnän vuosikellon ensimmäinen versio otetaan käyttöön.
- Rantakirkkoja Vähä-Pennossa (4.5.) ei enää järjestetä; saari on siirtynyt yksityisomistukseen. Myöskään myllykirkkoja Sahalahdella (4.5.) ei ole järjestetty säännöllisesti.
- Partioyhteistyö ei ole toteutunut leirijumalanpalvelusten ja partiomessujen osalta ympäristöohjelman mukaisesti (4.5.). Uusi yhteistyösopimus Kangasalan alueen lippukuntien kanssa on tehty. Tavoitteena on sen pohjalta saada yhteistyötä tiivistettyä jumalanpalveluselämänkin osalta.
- Ympäristöohjelman mukaan kirkon ilmastostrategia ohjaa seurakuntia tekemään yhteistyötä muun muassa järjestöjen kanssa. Ympäristöohjelmassa mainituista esimerkeistä edelleen voimassa ovat vain yhteistyö partiotoiminnan kanssa sekä Yhteiseen keittiöön liittyvä yhteistyö helluntaiseurakunnan kanssa. (4.7.)
- Seurakunnalla ei ole enää erikseen nimettyä ympäristövastaavaa, joten hän ei myöskään vieraile seurakunnan kerhoissa pitämässä kierrätysaiheisia oppituokioita (4.8.). Kerhoissa opastetaan kuitenkin lapsia kierrättämiseen liittyvissä asioissa.
- Liikkuva seurakunta -toimintamalli ja liikunta-agentti-toiminta (4.10.) ovat hiipuneet.
- Ympäristöohjelman mukaan ympäristökasvatuksen toteuttamista pyritään edistämään hankkimalla hyvää ympäristökasvatusmateriaalia ja järjestämällä työntekijöille aiheesta koulutusta. Tarkoitus on, että työntekijöiden ympäristötietämyksen lisääntyessä sitä voidaan jakaa eteenpäin eri-ikäisille seurakuntalaisille. (4.11.) Ilmeisesti materiaalia tai koulutusta ympäristökasvatuksen tueksi ei ole juuri hankittu.
- Ympäristöasioissa yhteistyötä esimerkiksi Kangasalan kaupungin ympäristösuojelun ja Suomen luonnonsuojeluliiton Kangasalan paikallisosaston kanssa ei ole juuri tehty.

2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita

- Varhaiskasvatuksen uutena, erillisenä toimintamuotona on aloitettu Perheiden metsäretket syksyllä 2026.
- Keväällä 2026 Pyysalossa järjestettiin yhteistyössä Kangasalan Luonto ry:n kanssa Perheiden päivä Yhdessä luontoon -teemalla. Pyysalossa oli tarjolla perheille tuolloin toiminnallisia, luontoyhteyttä ja luonnonlukutaitoja tukevia rasteja. Tapahtuman vastaanotto oli positiivista, joten se saanee jatkoa.
- Rippileireillä vietetään usein jokin jumalanpalveluksista luomakunnan sunnuntaina (4.2.).
- Holmansaaren rantakirkkoa Sahalahdella on järjestetty varsin säännöllisesti. Juhannuksen sanajumalanpalvelus vietetään taivasalla sään salliessa. Rippikouluissa

järjestetään ulkojumalanpalveluksia ja keväällä 2026 järjestettiin ensimmäistä kertaa perheiden metsäkirkko. (4.5.)

- Syyskuussa 2026 järjestettiin Vehkajärvellä ensikertaa messu, johon yhdistyi myös kansallispukujen ja marttamekkojen tuuletustapahtuma. Tapahtumassa korostuu kunnioitus laadukkaasti ja kestävistä materiaaleista käsityönä valmistettuja, usein sukupolvelta toiselle periytyviä asuja kohtaan. Tapahtumasta on tarkoitus tehdä vuosittainen perinne.
- Kangasalan seurakunta on osallistunut vuosittain Birgitan vaellukseen.
- Keväällä 2026 toteutettiin ensimmäisen kerran messuun päättyvä Kangasalan ja Pälkäneen välinen pyhiinvaellus kahden seurakunnan yhteistyönä ja luomakuntayhteyttä syventävin sisällöin. Vaellus saa jatkoa myös keväällä 2027. Siitä on tarkoitus tehdä vuosittainen perinne.
- Kangasalle on tehty Citynomadi-palveluun perustuva pyhiinvaellusreitti, jota ovat hyödyntäneet esimerkiksi monet rippikouluryhmät.
- Partiolaiset hoitavat syksystä 2026 alkaen pyhäinpäivänä ja joulunaikaan hautakynttilöiden pois keräämistä ja lajittelua Kangasalan hautausmailla.
- Vuoden 2026 aikana toteutettiin viiteen STEP-koulutuksen tuottamaan webinaariin perustuvat Luomakunnan kumppanuuden illat. Iltojen myötä syntyi luomakunta-aktiivien yhteisö, joka jatkaa kokoontumisia, keskustelua ja työskentelyä myös jatkossa. Tarkoituksena on sekä lisätä seurakunnan luomakuntayhteyttä tukevaa toimintaa että tehdä käytännön toimia ympäristön tilan parantamiseksi.
- Kimmo Pyykkö -taidemuseon kanssa on toteutettu sekä vuonna 2025 että 2026 ympäristöteemainen keskusteleva taidekierros. Yhteistyö on ollut sujuvaa.
- Vuoden 2026 seurakuntavaalien vaalipaneelissa käsiteltiin ympäristöteemaisia kysymyksiä.
- Kangasalan kaupungin ilmasto- ja energia-asiantuntija Susanna Järvinen vieraili seurakuntamme ympäristötyöryhmän kokouksessa kokemusten ja tietojen vaihtamisen merkeissä keväällä 2026.

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen
Vihreät riparit – toimintamallin asteittainen käyttöönotto	Toimintamalliin tutustuminen Kokeiluriparit	2023 2023–2024	Rippikoulu-koordinaattori Nuorisotyö Nuorisotyö	EI TOTEUTUNUT Vihreitä ripareita ei ole Kangasalla kokeiltu. Vihreisiin ripareihin liittynyttä hanketta ei toteutettu riittävän suunnitelmallisesti Kirkkohallituksen puolesta, mikä vaikeutti sen paikallista

	Toiminnan laajentaminen	2025–2027		käyttöönottoa. Toinen asiaan vaikuttanut syy ova rippikoulu-koordinaattori Antti Kahran pitkät vapaajaksot. Työskentelyä asian parissa on kuitenkin tarkoitus jatkaa viimeistään seuraavalla ympäristödiplomikaudella.

4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita

- Pyysalossa pidetään rippikouluryhmien välinen biojätekilpailu, jonka voittaa vähiten ruokajätettä tuottanut ryhmä.
- Pyysaloon perustetaan kasvimaat, joista leiriläiset huolehtivat.
- Pyysalon Mielipolku (4.6.) on jo huonokuntoinen. Näillä näkymin Pyysaloon suunnitellaan ja valmistetaan yhdeksän taulua, jotka herättelevät ympäristön havainnointiin. Tauluihin tulee myös hengellisiä sisältöjä ja rukousta.
- Pyysalon aluetta kehitetään ympäristökasvatusta entisestä paremmin tukevaksi esimerkiksi lisäämällä sinne niittymäistä kasvillisuutta sekä viihtyisi paikkoja, joissa nauttia ympäristöstä. Myös ulkoluokka rippikouluryhmiä varten voi olla tarpeellinen.
- Vauvaperheille suunnattujen metsäkylpyjen järjestämisen mahdollisuuksia selvitetään.
- Eri-ikäisille tarjotaan konkreettisia ympäristötekojen mahdollisuuksia esimerkiksi ötökkähotelleja ja linnunpönttöjä valmistamalla.
- Kierrätykseen liittyviä opetustuokioita järjestetään kerhoissa.
- Järjestetään kierrätys- ja ekoteemainen perhetapahtuma.
- Hankitaan roskapihtejä kerholapsien käyttöön.
- Hautaustoimen päällikkö Liisa Huhdan laatima opas ekologisesta hautausmaakulttuurista saatetaan seurakuntalaisten kannalta helposti löydettävään ja käytettävään muotoon.

6) Huomioita katselmustaulukosta

- Katselmustaulukon kohdassa 4.3. ”Ympäristökasvatuksen viestintä ja vuosikello” pisteitä ei ole nykyisellään lainkaan, mutta tilanne on kohentunut. Sama pätee myös kohtaan 4.5. ”Hartaus- ja jumalanpalveluselämä”, kohtaan 4.6. ”Luontopolut ja hiljaisuudelle rauhoitetut paikat”, kohtaan 4.8. ”Leirit, retket ja muut tapahtumat” sekä kohtaan 4.11. ”Muut toimenpiteet”.
- Toisaalta katselmustaulukon kohtien 4.7. ”Verkostoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen” ja 4.10. ”Liikkuva seurakunta” pisteet ovat taulukossa nykytilannetta korkeammat.

5. Jätehuolto ja kiertotalous

1) Ympäristötoimet, jotka eivät ole toteutuneet tai toteudu nykyisellään ympäristöohjelman mukaisesti

- Ympäristöohjelmassa todetaan, että seurakunnan jätehuollosta vastaavat työntekijät perehdytetään paikallisiin jätehuoltoa ja jätteenkäsittelytiloja koskeviin määräyksiin (5.2.). Näin ei ilmeisesti ole tapahtunut.
- Ympäristöohjelman mukaan seurakunnassa järjestetään jatkossa jätehuoltosuunnitelman mukaisesti jäteseuranta vuokrakohteissa, joiden jätemäärien kehityksestä ei nykyisellään saada tietoa (5.5.). Tätä ei tehdä, sillä vuokrakohteiden hyvin vähäisten jätemäärien seuranta ei vaikuta mielekkäältä.
- Ympäristöohjelman mukaan seurakunnan kerhotoiminnassa pyydetään kerholaisten kodeista usein kierrätysmateriaalia askarteluun. Tähän ei käytännössä ole ollut juuri tarvetta, sillä askartelumateriaalia on järjestynyt runsaasti muualta.

2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita

- Varhaiskasvatus on järjestänyt joitakin kirpputoritapahtumia, joissa etenkin lastenvaatteet ja -tavarat ovat kiertäneet (5.6.).
- Diakoniatyö hyödyntää toiminnassaan jätemateriaalia eri tarpeisiin. Hävikkiaskartelutuotteita saadaan esimerkiksi Prismasta. Diakonialta yli jääneet tuotteet annetaan varhaiskasvatuksen käyttöön (5.6.).
- Diakonian asiakkaiden tarpeisiin voidaan hakea tuotteita Kangasalla toimivalta Lähetystupa-kirpputorilta tarvittaessa ilmaiseksi (5.6.).
- Pyysaloon, Pentosaliin ja Kirkonkylän seurakuntakotiin on tullut muovinkeräys nykyisen ympäristödiplomikauden kuluessa (5.7.).
- Huutijärvelle on tulossa sähköinen ilmoitustaulu, mikä osaltaan vähentää paperitulosteiden tarvetta (5.8.).
- Pyysalon saunoissa on luovuttu kertakäyttöpefleteistä. Asiasta ei ole tullut negatiivista palautetta (5.8.).

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen
Jäte-koulutuksen lisääminen	Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n järjestämä koulutus	2023	Ympäristövastaava (Nykyisin erillistä ympäristövastaavaa ei ole. Kiinteistöpäällikkö Teemu Takala vastaa jätehuoltoasioista.)	EI TOTEUTUNUT

Kierrätyksen tehostaminen	Muovin erilliskeräyksen lisääminen kohteissa, joiden käyttöaste korkea Biojätteen erilliskeräys Pentosalissa	2023–2027 2023	Ympäristövastaava Ympäristövastaava	TOTEUTUNUT Muovinkeräys on lisätty Pyysaloon, Kirkonkylän seurakuntakodille ja Pentosaliin. TOTEUTUNUT
Jätteen määrän vähentäminen	Pyyherullan vaihto käsipaperin tilalle suurimman käyttöasteen kohteissa	2024	Ympäristövastaava	TOTEUTUI, mutta pyyherullista on jo luovuttu. Käsipaperi menee biojätteeseen. Kokonaisuudessaan paperi on ilmeisesti ympäristöystävällisempi vaihtoehto. Se on myös taloudellisesti huomattavasti huokeampi ratkaisu. Kokemukset paperipyyhkeistä ovat olleet hyviä.

4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita

- Uusi jätehuoltokartoitus (5.2.) on mahdollisesti syytä tehdä ympäristödiplomin jatkokautta haettaessa.
- Seurakunnan jätemäärien kehitystä aletaan seurata karkealla tasolla ja siten, että kehityksen suuntaa vuosien välillä voidaan helposti tarkkailla.
- Tieto siitä, mitä jätejakeita kerätään missäkin kiinteistössä ja tilassa, saatetaan helpommin löydettävään muotoon.
- Seurakuntalaisen kannalta näkyviin paikkoihin on syytä järjestää nykyistä monipuolisempi lajittelumahdollisuus. Esimerkiksi kirkkokahvien kertakäyttöpahviastiat menevät samaan roska-astiaan kuin muukin jäte, mikä pistänee monen silmään (5.7.).

5) Muut huomioitavat asiat

- Seurakunnan jätehuollosta vastaa nykyisin Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n (5.1.) sijaan Veikko Lehti Oy.
- Mervi Nevala ei ole enää seurakunnan jätehuoltovastaava (5.5.). Jätehuollosta vastaa kiinteistöpäällikkö Teemu Takala, mutta pohdinnan alla on, josko vastuu siirretään mahdollisen lisäkoulutuksen kautta kiinteistötyöntekijä Jan Forssille.
- Diakoniatyöllä ei ole enää Lentolan Prismassa pakastinta, vaan hävikkiruoka säilytetään seurakunnan omissa tiloissa. Kauppojen hävikkiruuan määrä on selkeästi vähentynyt, joten Yhteisen keittiön ruokaa valmistetaan sekä hävikistä että ostettavista elintarvikkeista. Nykyisin myös Tredun yksiköstä saadaan hävikkiruokaa, pullaa ja leipää, joita diakoniatyö jakaa. Jaettavien ruokakassien sisältö on niukentunut, minkä vuoksi esimerkiksi joulun alla kasseihin on jouduttu ostamaan täytettä. (5.6.)
- Yhteisessä keittiössä käytetään nykyisin muovikasseja; hävikkiruuan tarjonnan muututtua kassit on pakattava jo etukäteen valmiiksi. Paperikassi ei ole riittävän kestävä. Kierrätysmuovista valmistettujen kassien hankkimista selvitetään.

6) Huomioita katselmustaulukosta

- Ympäristökatselmusta laadittaessa seurakunnan jätehuoltovastaavana toimi Mervi Nevala, joka oli selvästi paneutunut jätehuoltoa koskeviin tehtäviinsä. Jätehuolto ja kiertotalous on merkittävä ympäristödiplomin kokonaisuus jo siksikin, että sen kautta viestitään seurakuntalaisille, miten seurakunnassa suhtaudutaan ympäristöasioihin. Jätehuolto ansaitsisi jatkossa tehtävään erikseen nimetyn henkilön, jolle osoitetaan myös riittävästi työaikaa tehtävän hoitamiseen ja tarvittaessa mahdollisuus lisäkoulutukseen.
- Katselmustaulukon luvun 5. alle kuuluvien ympäristötoimien määrä ylittänee nykytasossaan pisteet, joita taulukossa nyt on. Tämä pätee vähintäänkin kohtaan 5.10. ”Muut toimenpiteet”.

6. Ruoka ja keittiöt

1) Ympäristötoimet, jotka eivät ole toteutuneet tai toteudu nykyisellään ympäristöohjelman mukaisesti

- Ympäristöohjelmassa todetaan, ettei seurakunta käytä kertakäyttöastioita (6.2.). Tämä pätee pääsääntöisesti muihin tilanteisiin paitsi kirkkokahveihin, joista vapaaehtoiset vastaavat.
- Seurakunnan tarjoama tee on edelleen Reilun kaupan tuote, mutta kahvi ei. Reilun kaupan sertifikaatin merkitys on ehkä laajemminkin laskenut, eikä sopivia Reilun kaupan tuotteita aina löydy. Seurakunnassa on viime vuosina keskitytty Reilun kaupan tuotteiden sijaan suosumaan luomutuotteita ja lähiruokaa. (6.5.)
- Ympäristöohjelmassa todetaan, että seurakunnan keittiöhenkilökunta on suorittanut verkkokoulutuksena Ympäristöpassi-osaamistestin. Sen tarkoitus on ollut edistää ruokapalveluhenkilöstön ja elintarvikehankinnoista vastaavien henkilöiden kestäviä

toimintatapoja, nostaa ympäristöosaamisen tasoa sekä lisätä tietoa kestävien valintojen mahdollisuuksista ruokapalveluissa. Tämä ei enää päde, sillä henkilökunta on vaihtunut. Koulutusta ympäristöosaamisessa olisi hyvä jälleen järjestää. (6.11.)

- Pakkausmateriaalin uudelleenkäyttö on osoittautunut haastavaksi. (6.14.) Dyno-muovirasiat menevät kuitenkin uusiokäyttöön taimistolla.
- Ympäristöohjelman linjaus kotimaisten keittiölaitteiden suosimisesta on (6.14.) vaikeasti toteutettavissa; kaikkia laitteita ei ole edes saatavilla täysin kotimaisina.

2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita

- Pyysalossa on otettu käyttöön supistettu iltapala. Tarjolla ei ole enää jugurttia ja muroja. Iltapala koostuu sämpylöistä ja niiden päällisistä. Leikkele- ja juustovalikoimaakin on supistettu. Tiskiä ja biojätettä tulee näin vähemmän. (6.1.)
- Leireillä on lisätty kasvisruokien osuutta huomattavasti ympäristöohjelmassa kuvattua tasoa kunnianhimoisemmaksi (6.7.). Viikon leirin aikana tarjotaan 14 lämmintä ruokaa, joista vähintään viisi on kasvisruokaa. Myös kalaa on lisätty ruokalistoihin; sitä tarjotaan suunnilleen saman verran kuin lihaa. Sekä kala että liha hankitaan kotimaisina vastuullisimman vaihtoehdon mukaisesti. Kasvisruokiin on löydetty hyviä reseptejä, mikä on vähentänyt hävikkiä. (6.1. ja 6.4.)
- Tarjottimien käytöstä aamu- ja iltapaloilla on Pyysalossa luovuttu, mikä vähentää tiskin määrää. Aikuisten leireillä ja tapahtumissa on kokeiltu tarjottimista luopumista kokonaan, mikä muodostunee toimintatavaksi jatkossa.

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen
Ruokahävikin vähentäminen	Kaikki seurakunnan työalat sitoutuvat merkitsemään ylijäämäruokaan, mikäli tämä on muiden käytettävissä. Ylijääneisiin ruokatuotteisiin ja avattuihin elintarvikkeisiin merkitään ruoan valmistuspäivä tai tuotteen avaamispäivä.	Jatkuva Jatkuva	Kaikki työalat Kaikki työalat	TOTEUTUU TOTEUTUU

4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita

- Osa leirien ja tapahtumien ruuista on lähtökohtaisesti vegaanisia ja kasvisruokien osuutta lisätään entisestään (6.4.)

- Seurakunnan avoimissa päiväkerhoissa on luovuttu leikkeleiden tarjoamisesta, mikä vastaa nykyisten ravitsemissuositusten linjaa. Leikkeleiden tarjontaa voinee vähentää selvästi muussakin seurakunnan toiminnassa (6.4.).
- Houkuttelevien vegaanisten tai kasvisruokavaihtoehtojen säännönmukainen tarjoaminen on osa ympäristöviestintää ja -kasvatusta. (6.4.)
- Isojen tilaisuuksien annossuunnittelua tarkennetaan (6.1.).

5) Muut huomioitavat asiat

- Pyysalossa kasvaa ympäristöohjelmassa mainittujen viinimarjapensaiden ja omenapuiden lisäksi nykyisin myös tilliä, persiljaa, ruohosipulia, minttua ja kirsikoita. Satoa hyödynnetään Pyysalon keittiössä. (6.6.) Pyysaloon on istutettu myös luumupuita, joiden kunto pitää kuitenkin tarkistaa.
- Seurakunnan käyttämä elintarviketukku ei ole enää Kanta-Hämeen Tuoretuote Oy vaan Elintarviketukku Rikainen, jonka varastot sijaitsevat Pirkkalassa. Tukkurivalinnassa on huomioitu vastuullisuus. Rikainen suosii lähellä tuotettuja raaka-aineita, jolloin kuljetusmatkat pysyvät lyhyinä. Ehjä kylmäketju vähentää hävikkiä, kun tuotteiden laatu säilyy. Yrityksellä on myös luomusertifikaatti. (6.13.)

6) Huomioita katselmustaulukosta

- Katselmustaulukossa kohdissa 6.6. ”Lähiruoka” ja 6.14. ”Muut toimenpiteet” pisteitä ei ole nykyisellään lainkaan, mikä ei vastaa tosiasiallista tilannetta. Myös luomutuotteita (6.9.) käytetään enemmän kuin taulukon yksi piste antaa ymmärtää.

7. Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito

1) Ympäristötoimet, jotka eivät ole toteutuneet tai toteudu nykyisellään ympäristöohjelman mukaisesti

- Ympäristöohjelman mukaan suunnitelmissa on ollut Havisevan rukoushuoneesta luopuminen, Ranta-Einolan vuokraaminen sekä Huutijärven seurakuntakodin osittainen vuokraaminen päiväkotitoimintaan. Lisäksi osa Sahalahden seurakuntakodista on ollut ohjelmaa laadittaessa päiväkotikäytössä vuokralla ja osa Kuhmalahden seurakuntatalosta koulukäytössä. (7.4.) Suunnitelmista poiketen Ranta-Einolaa ei ole vuokrattu. Siellä järjestetään jonkin verran seurakunnan omaa toimintaa. Huutijärven seurakuntakodin osittainen vuokraaminen olisi edellyttänyt laajoja ja hintavia korjauksia, joten se ei toteutunut. Rakennus pysyy käytössä teknisen käyttöikänsä loppuun. Sahalahden seurakuntakodin yhteydessä on nykyisin päiväkodin sijaan Pirhan ambulanssikuljettajien päivystystila. Pentosalin käyttö koulun väistötilana on loppunut.
- Sahalahden kirkkoon suunnitteilla olleet aurinkopaneelit eivät toteutuneet toisin kuin Huutijärven kappelilla ja virastotalolla. Öljylämmityksestä on Sahalahden kirkossa

luovuttu, samoin Ruutanan vanhalla seurakuntakodilla, jota ei enää lämmitetä. Rakennus luultavasti puretaan piakkoin. (7.5.)

- Ympäristöohjelman tavoitteeksi asetettiin, että jokainen kiinteistöpuolen työntekijöistä suorittaisi jatkossa työturvallisuuskortin (7.10.). Tämä ei ole toteutunut, mutta tavoite nähdään edelleen mielekkäänä.

2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita

- Pyysaloon on asennettu vesi-ilmalämpöpumppu, jolla voidaan sekä lämmittää että jäähdyttää ilmaa. (7.5.) Pelletteihin perustuva peruslämmitys kattaa nykyisin noin 70 prosenttia Pyysalon energiatarpeesta.
- Sahalahden hautausmaalle on tehty lämpöremontin yhteydessä porakaivo, josta saatavan veden on tarkoitus kattaa kasteluveden tarve.
- Sähkösopimus on uusittu ympäristöohjelmassa mainittua ympäristöystävällisemmäksi. Se on tehty VENI Energia Oy:n kanssa. Yhtiössä on täysin fossiilivapaan sähkön sertifikaatti. (7.5.)
- Tuhkahautaukset ovat lisääntyneen ja lisääntyvät yhä. Kangasalan seurakunta on liittynyt ympäristöohjelman laatimisen jälkeen yhteiseen krematoriohankkeeseen. Vatialaan rakennettava krematorio on ekologinen ja energiatehokas sekä rakennuksena että tuhkausprosessin osalta. Energiaa kuluu kaasukäyttöiseen krematorioon verrattuna vain noin kuudennes. Kesällä krematorio on energiaomavarainen aurinkopaneelien ansiosta. Krematorio valmistunee joulukuussa 2027. (7.5.)
- Ympäristöohjelmassa on mainittu eri työalojen energiansäästöesimerkkinä Pyysalon tarjottimet, jotka ovat käytössä vain lounaalla ja päivällisellä tarpeettoman tiskin välttämiseksi (7.11.). Syksyn 2026 aikana aikuisten leireillä on kokeiltu tarjottimista luopumista kokonaan, mikä on osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi. Lasten ja nuorten leireillä tarjottimet lienevät yhä tarpeellisia.
- Automaation avulla on edistetty tarpeen mukaista ilmanvaihtoa.
- Hautausmailla on viime kesänä otettu käyttöön järjestelmä, jossa vesiliittymät sulkeutuvat yöllä automaattisesti.

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen
Uusiutuvan energian lisääminen	Aurinkopaneelien asennus uusiin kohteisiin	2023–2024	Kiinteistö-päällikkö	TOTEUTUNUT, vaikkakaan ei kaikilta osin aikataulun mukaisesti

Työturvallisuuden parantaminen	Työturvallisuuskortti kaikille kiinteistöpuolen työntekijöille	2025	Kiinteistö-päällikkö	EI OLE TOTEUTUNUT
Kiinteistönhuollon ohjausjärjestelmän käyttöönotto	On otettu käyttöön	2027	Kiinteistö-huolto	TOTEUTUNUT seurakunnan tarpeita palvelevassa muodossa

4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita

- Uudisrakennukselle voi hakea nykyisin ympäristöluokituksen, joka ohjaa muun muassa rakennusmateriaalien, lämmitysjärjestelmien ja tilojen muuntojoustavuuden suunnittelua ja toteutusta. Tätä on syytä harkita Ainontien uudiskohteen osalta.
- Aktiiviveden käyttöönottoa selvitetään Pyysalon ja Ainontien uudisrakennuksen osalta (7.9.).

5) Muut huomioitavat asiat

- Pyysaloon on asennettu aurinkopaneelit ympäristöohjelmassa mainittujen aurinkokennojen sijaan (7.11.).

6) Huomioita katselmustaulukosta

- Nykytasoon nähden pisteiltään vajaita katselmustaulukon kohtia ovat 7.5 ”Uusiutuva energia”, 7.6. ”Kiinteistönhuoltojärjestelmä” sekä 7.9. ”Kiinteistöjen puhtaanapito”.
- Tulevan ympäristödiplomikauden hakemuksen osalta pisteet laskevat mahdollisesti kohdissa 7.4. ”Tilojen käyttö” ja 7.10. ”Rakennusalan, kiinteistönhoidon ja puhtaanapidon koulutus”. Tämä liittyy osaltaan siihen, että tietystä rakennuksesta voi luopua vain kerran.

8. Hautausmaat ja viheralueet

1) Ympäristötoimet, jotka eivät ole toteutuneet tai toteudu nykyisellään ympäristöohjelman mukaisesti

- Ympäristöohjelmassa todetaan, että osa hautausmailta kertyvästä puuaineksesta, kuten kaadetut puut sekä aitojen alasleikkuut, haketetaan seurakunnan omaan tarpeeseen. Tätä ei kuitenkaan ole hautausmailla tehty vuosiin.

2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita

- Syksyllä 2026 ja vuodenvaihteessa 2026–2027 partiolippukunnat tekevät hautakynttilöistä syntyvän jätteen lajittelua (8.17).

- Lokakuussa 2026 kirkkoneuvosto kävi myönteisessä sävyssä keskustelua seurakunnan tarjoamien kesäkukkahoitojen lopettamisesta ja siirtymisestä pelkkien perennahoitojen tarjoamiseen. Asiaa on valmistellut hautaustoimen päällikkö Liisa Huhta. Mitä todennäköisimmin päätös syntyy joulukuussa 2026. Mikäli näin on, viimeiset kesäkukkahoitosopimukset päättyvät vuoden 2028 loppuun.
- Kangasalan seurakunnan omistamien hautausmaiden ja viheralueiden luontoarvoja ei ole inventoitu ammattimaisesti (8.4.), mutta kesällä 2026 hautaustoimen kausityöntekijöiden suoritusperustaisen palkanlisän tavoitteisiin kuului listata havaintoja floorasta ja faunasta hautausmailla. Muutamat kausityöntekijät myös tekivät näin.
- Ympäristöohjelmassa todetaan, että seurakunta on jo nykyisellään siirtynyt osassa omista istutuksistaan perennoihin. Nykyisin kaikki seurakunnan kustantamat hoidot ja lisäpääomistetut hoidot ("siniset kortit") on vaihdettu kesäkukkahoidoista perennahoitoihin. Näitä hautoja on yhteensä 65. Haudanhoidon tilausvaiheessa keväällä kerrotaan sekä sosiaalisessa mediassa että kaikissa asiaan liittyvissä asiakaspalvelutilanteissa aina perennavaihtoehdosta. Lokakuussa 2026 Kangasalan Sanomat toi perennahoidolle julkisuutta uutisoimalla esityksestä kesäkukkahoidon lopettamiseksi. (8.2.)
- Kevyemmän hoidon viheralueet ovat nykyisellä ympäristödiplomkaudella laajentuneet (8.5.) Esimerkiksi Huutijärven hautaamaton alue on ajettu matalaksi vain kerran syksyllä ja Tapulinmäellä jätettiin yksi nurmikenttä kokonaan leikkaamatta.
- Ympäristöohjelmassa mainitun kurtturuusun lisäksi on torjuttu toistakin vieraslajia, balsamia, jota kasvoi Huutijärven kompostikasoissa (8.7.).
- Ympäristöohjelman mukaan hautausmaiden ja viheralueiden hoidossa pyritään minimoimaan haitallisten kemikaalien käyttö. Esimerkkinä oli mainittu se, että rikkaruohojen torjuntaan ei käytetä lainkaan torjunta-aineita. (8.8.) Tämän lisäksi kesällä 2026 luovuttiin kesäkukkien kasvinsuojeluaineista (home- ja härmäntorjunta-aine). Vuorisuolaa käytetään käytäville kitkemisen jälkeen estämään rikkaruohottumista.
- Ympäristöohjelmassa todetaan, että Kangasalan seurakunnalle palautuneita hautakiviä uusiokäytetään viherrakentamisen eri kohteissa, kuten reunuksissa sekä käytävien perustuksissa. Palautuneiden hautakivien käyttö on kuitenkin tätä laajempaa. Sekä Kuhmalahden sirottelulehdon että Huutijärven pienoismuistolehdon kaikki kivimateriaali on kierrätettyä. Lähitulevaisuudessa Sahalahdelle perustetaan pienoinmuistolehto, jossa hyödynnetään seurakunnalle palautuvaa muistomerkkiä.
- Keväällä 2027 muovinkeräysastiat hankitaan vähintäänkin Läntiselle hautausmaalle, Huutijärvelle ja Kangasalan Vanhalle hautausmaalle (8.17.).

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen

Hautausmaan hoito-suunnitelman laatiminen	Käydään läpi hautausmaiden nykyiset ympäristönäkökohdat ympäristöselvityksen yhteydessä	Syksy 2022	Kirkon ympäristödiplomin laatimisesta vastaava projektityöntekijä, seurakuntapuutarhuri (nykyisin hautaustoimen päällikkö)	TOTEUTUI
	Tutustutaan uudistuvan kirkkolain mukaisen hautausmaan hoitosuunnitelman kriteereihin	Kevät 2023	Seurakuntapuutarhuri	TOTEUTUI
	Laaditaan hoitosuunnitelma viimeistään lain astuttua voimaan	2023–2027	Seurakuntapuutarhuri	TOTEUTUI
Perenna-hoidon käyttöönotto	Paikallisiin olosuhteisiin parhaiten soveltuvien perennalajikkeiden valitseminen	Kevät 2023	Seurakuntapuutarhuri	TOTEUTUI
	Perennahoitoisten mallihautojen istuttaminen seurakunnan hallinnassa oleville haudoille	Kesäkausi 2023	Hautaustoimi	TOTEUTUI
	Perennahoidon hinnoittelu kilpailukykyiseksi	2023–2024	Seurakuntapuutarhuri ja talousjohtaja	TOTEUTUI Perennahoidon hintaa on vuoden 2024 jälkeen tarkistettu vuosittain.

4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita

- Luontoarvoihin keskittyvät hautausmaakierrokset (8.15.).
- Lahopuut ja hyönteishotellit.
- Ympäristöohjelmassa todetaan, ettei Kangasalan seurakunta omista krematoriota. Tuhkausten osuus on viime vuosina kasvanut. (8.11.) Uusi krematorio, jossa Kangasalan seurakunta on osakkaana, rakentuu Vatialaan. Sen suunnittelussa on pyritty mahdollisimman pieneen hiilijalanjälkeen. Krematorio toimii aurinkosähköllä aurinkoisina päivinä. Sähkösopimus muita tilanteita varten voidaan tehdä esimerkiksi tuulienergiaan perustuvaksi.

5) Muut huomioitavat asiat

- Vaikka hautausmaille on järjestetty lajittelumahdollisuuksia selkein, kuvallisin opastein, hautausmaiden käyttäjien sitoutumisessa lajitteluun ja ohjeiden noudattamisessa on havaittu ongelmia.
- Ympäristöohjelman mukaan uuden kirkkolain mukaisen hautausmaan hoitosuunnitelman oli määrä valmistua vuoden 2023 aikana (8.1.). Valmistuminen kuitenkin viivästyi. Valtuusto hyväksyi nykyisen hoitosuunnitelman 13.3.2025.
- Hautaustoimen käyttämien koneiden osalta siirtyminen akkukäyttöisiin malleihin on edennyt (8.10.). On lisääntynyt. Akkukäyttöisiä siimaleikkureita on useita. Lisäksi yksi työnnettävistä ruohonleikkureista on akkukäyttöinen, samoin kolme vuonna 2026 hankittua lehtipuhallinta. Keväällä 2027 kokeiluun saapuu vähintään kaksi akkukäyttöistä robottiruohonleikkuria.

6) Huomioita katselmustaulukosta

- Nykytasoon nähden pisteiltään vajaita katselmustaulukon kohtia lienevät ainakin 8.5. ”Kevyemmän hoidon alueet”, 8.6. ja ”Monivuotiset kasvit”.
- Tulevan ympäristödiplomikauden hakemuksen osalta pisteet laskevat mahdollisesti ainakin kohdan 8.3. ”Hautausmaiden ja viheralueiden kulttuuriarvojen inventointi” ja 8.7. ”Vieraslajien torjunta” osalta. Tämä liittyy siihen, että kertaluonteisesti toteutetuista asioita voi pääsääntöisesti saada pisteitä vain yhdessä hakuprosessissa, vaikka kyseisten toimien vaikutus ulottuisi pidemmälle.

9. Metsät ja luonnonalueet

2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita

- Ympäristöohjelmassa mainittujen metsien virkistyskäyttöä koskevien esimerkkien lisäksi seurakunnan alueita käytetään virkistymiseen ainakin seuraavin tavoin:
    - Seurakunnan mailla toteutetaan pelastuskoiratoimintaa.
    - Santasaaressa retkeillään, mitä helpottaa vuonna 2026 toteutettu vesakon perkausraivaus. Etenkin partiolaiset käyttävät Santasaarta. Sen eteläkärjen

retkeilypaikka, jota Kangasalan kaupunki ylläpitää, kuuluu Vesijärven melontareittiin.
    - Partiolaiset retkeilevät Holmansaaressa, jossa heillä on maja.
    - Kaarinanpolku-vaellusreitti kulkee osin seurakunnan mailla.
    - Seurakunnan maita vuokrataan paikallisille metsästäjille.
    - Havisevajärven rannassa seurakunnan maiden läpi kulkee vilkkaassa käytössä oleva polku.

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen
Metsien virkistyskäytön lisääminen	Ympäristötyöryhmä laatii suunnitelman virkistyskäytön lisäämiseksi	Jatkuva	Ympäristö-työryhmä, talousjohtaja	EI TOTEUTUNUT Yhteisesti koottua suunnitelmaa ei ole laadittu, mikä johtunee osin ympäristötyöryhmää johtavien henkilöiden vaihdoksista diplomikauden aikana.

4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita

- FSC-sertifikaatista huolimatta tutkitaan mahdollisuuksia suojella osa seurakunnan metsäalueista, esimerkiksi saaria (9.3.) Niitä suojellaan jo käytännössä, vaikka virallista päätöstä asiasta ei ole. Suojelupäätöksellä on viestinnällistä merkitystä, mutta myös ympäristödiplomijärjestelmä tunnistaa nykyisellään vain viralliset suojelupäätökset FSC-sertifikaatin sijaan.
- Pentosalin rannan metsäkirkon kunto tutkitaan ja sen mahdollinen kohentaminen toteutetaan vapaaehtoisvoimin.
- Havisevajärven rannassa kulkevan polun alkuun teetetään kyltti, joka toivottaa tervetulleeksi seurakunnan metsään. Mahdollisesti alueelle rakennetaan myös nuotiopaikka.
- Suunnitelma seurakunnan metsien virkistyskäytön lisäämiseksi on syytä laatia viimeistään tulevan ympäristödiplomikauden alkupuolella. Suunnitelma voi sisältää esimerkiksi seurakunnan järjestämiä metsäretkiä, sieni- ja marjaretkiä, linnunpönttötalkoita ja perheiden metsätapahtumia sekä metsässä toteutettavaa jumalanpalveluselämää. Ranta-Einolaakin on hyvä hyödyntää nykyistä enemmän. Erämiesten ja nuorisotyön yhteistyön mahdollisuuksia on syytä selvittää.

- Järjestetään metsäpäiviä, joissa seurakuntalaiset saavat tietoa seurakunnan metsistä ja mahdollisuuden kysyä ja keskustella niistä sekä niiden hoitamisesta. Lisäksi vieraillaan seurakunnan metsissä.
- Seurakunnan metsien lajiston kartoittamisessa tehdään yhteistyötä Kangasalan Luonto ry:n kanssa.

5) Muut huomioitavat asiat

- FSC-sertifiointi koskee nykyisellään myös Pyysalon aluetta. Se ollaan irrottamassa sertifioinnista muuttamalla alue metsätalousmaan sijaan tonttimaaksi.
- EU:n ennallistamisasetus voi vaikuttaa seurakunnankin maa-alueita koskeviin päätöksiin epäsuorasti. Toistaiseksi Kangasalan seurakunnan metsiä tai soita ei ole kunnostettu tai ennallistettu, mutta useampia soita on asetettu täydelliseen toimenpidekieltoon. (9.8.)
- Kangasalan seurakunnan nykyinen metsäsuunnitelma kattaa vuodet 2019–2028. Kun uusi suunnitelma laaditaan, otetaan samalla kantaa myös siihen, jatketaanko FSC-sertifikaatin mukaista metsänhoitoa. Tämä lienee todennäköistä osin siksikin, että nykyisin seurakunnan metsänhoitoa toteuttava UPM-Kymmene Oyj on tarjonnut sertifikaatin seurakunnalle maksutta. Se on yhtiölle arvokas, sillä se vaikuttaa puun kysyntään.

10. Liikenne

2) Ympäristötoimet, jotka on toteutettu, vaikka niitä ei ympäristöohjelmassa mainita.

- Tukku toimittaa nykyisin ruokapalvelun tilaukset Suoramalle, mikä on vähentänyt selvästi Pyysaloon aiemmin tehtyjen noutomatkojen määrää (10.2.).
- Sähköautojen latauspisteitä on lisätty suunnitelmallisesti seurakunnan kiinteistöihin sekä työntekijöitten että seurakuntalaisten käyttöön (10.6.).

3) Erikseen taulukoitujen tavoitteiden toteutuminen/toteutumatta jääminen.

Tavoite	Toimenpide	Aikataulu	Vastuutaho	Toteutuminen
Seurakunnalle tulevan tavaraliikenteen määrän vähentäminen	Elintarvikkeiden ja puhdistusvälineiden ostot keskitetään yhdelle toimittajalle	Kilpailutusten yhteydessä (seuraavan kerran vuonna 2025)	Kiinteistötoimi	TOTEUTUNUT

4) Tulevaisuudessa toteutettaviksi suunniteltuja ympäristötoimia/seuraavan diplomikauden mahdollisia tavoitteita:

- Selvitetään työnantajan mahdollisuutta tukea julkisen liikenteen käyttöä esimerkiksi työmatkalipun kautta (10.4.).

- Selvitetään, onko seurakunnan mahdollista hankkia työntekijöiden käyttöön pakettiautojen lisäksi myös sähköhenkilöautoja (10.5.), jotka varattaisiin käyttöön esimerkiksi Katrinan kautta. Näin olisi nykyistä useampina päivinä mahdollista saapua työpaikalle julkisilla kulkuneuvoilla.

Kangasalan seurakunnan ympäristöselvitys ja ympäristöohjelma

KANGASALAN SEURAKUNTA

2022

KN 8.11.2022

Sisällysluettelo

1. Alkusanat ja teologia seurakunnan ympäristötyön taustalla 6
2. Kirkon ympäristödiplomi 7
2.1. Kirkon oma ympäristöjärjestelmä 7
Ympäristödiplomin hakuprosessi Kangasalan seurakunnassa 7
2.2. Johdon sitoutuminen 8
2.3. Ympäristödiplomikoulutus 9
2.4. Hiilineutraali kirkko 2030 9
2.5. Ympäristövastaava 9
2.6. Ympäristötyöryhmä 9
2.7. Ympäristökatselmus 10
2.8. Pisteet ja taulukointi 10
2.9. Ympäristöohjelma 10
2.10. Ympäristöohjelman seuranta 11
2.11. Auditointi 11
2.12. Diplomin uusiminen 11
2.13. Oma väliauditointi 11
2.14. Viestintä 11
2.15. Muut toimenpiteet 12
2.16. Tavoitteet ja suunnitelmat kaudelle 2022–2027 12
3. Toiminta ja talous 12
3.1. Toiminta- ja taloussuunnitelma 12
3.2. Toimintakertomus 13
3.3. Hankintaohjeet ja -koulutus 13
3.4. Ympäristömerkityt tuotteet ja ympäristösertifikaatit 13
3.5. Uusio- ja kierrätystuotteet 14
3.6. Vastuullinen sijoittaminen 14
3.7. Hiilineutraalius ja päästöjen kompensointi 14
3.8. Lähetystyö ja kansainvälinen diakonia 15
3.9. Muut toimenpiteet 15
3.10. Toimintaan ja talouteen liittyvät tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027 15
4. Ympäristökasvatus 15
4.1. Ympäristökasvatussuunnitelma 16
4.2. Jumalanpalveluselämä 16
4.3. Ympäristökasvatuksen viestintä ja vuosikello 16
4.4. Ympäristökasvatus kasvun kaaren eri vaiheissa 16

4.5. Hartaus- ja jumalanpalveluselämä....16
4.6. Luontopolut ja hiljaisuudelle rauhoitetut paikat....16
4.7. Verkostoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen....17
4.8. Leirit, retket ja muut tapahtumat....17
4.9. Rippikoulu ja isostoiminta....18
4.10. Liikkuva seurakunta....18
4.11. Muut toimenpiteet....18
4.12. Ympäristökasvatusta koskevat tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027....19
5. Jätehuolto ja kiertotalous....19
5.1. Jätelaki....19
5.2. Kunnalliset jätehuoltomääräykset....19
5.3. Jätehuoltokartoitus ja -suunnitelma....20
5.4. Vaaralliset jätteet....20
5.5. Jätehuoltovastaava ja -koulutus....20
5.6. Kiertotalous....20
5.7. Lajittelun mahdollistaminen....21
5.8. Jätteiden määrän vähentäminen ja kierrätys....21
5.9. Kompostointi....22
5.10. Muut toimenpiteet....22
5.11. Jätehuoltoon ja kiertotalouteen liittyvät tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027....22
6. Ruoka ja keittiöt....22
6.1. Ruokahävikin pienentäminen....22
6.2. Kertakäyttöastioista luopuminen....23
6.3. Reilun kaupan tee ja kahvi....23
6.4. Kasvisruoka....23
6.5. Reilun kaupan seurakunta ja tuotteet....24
6.6. Lähiruoka....24
6.7. Kasvisruuan käytön lisääminen....24
6.8. Kauden kasvikset....24
6.9. Luomuruoka....24
6.10. Vastuullinen kala....25
6.11. Keittiöhenkilökunnan ympäristökoulutus....25
6.12. Keittiöiden ympäristöviestintä....25
6.13. Vastuulliset elintarvike- ja ruokapalveluhankinnat....25
6.14. Muut toimenpiteet....25
6.15. Ruokaa ja keittiötä koskevat tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027....26

7. Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito....26
7.1. Rakennusrekisteri Basis ja energiankulutuksen seuranta....26
7.2. Kiinteistöstrategia....26
7.3. Energiavastaava....27
7.4. Tilojen käyttö....27
7.5. Uusiutuva energia....28
7.6. Kiinteistönhuoltojärjestelmä....28
7.7. Energiankulutuksen vähentäminen ja energiatehokkuus....28
7.8. Kiertotalous uudis- ja korjausrakentamisessa....29
7.9. Kiinteistöjen puhtaanapito....29
7.10. Rakennusalan, kiinteistönhoidon ja puhtaanapidon koulutus....29
7.11. Muut toimenpiteet....30
7.12. Energiaan, kiinteistöihin ja kiinteistönhoitoon liittyvät tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027....30
8. Hautausmaat ja viheralueet....30
8.1. Hautausmaan hoitosuunnitelma....30
8.2. Perennahoito....31
8.3. Hautausmaiden ja viheralueiden kulttuuriarvojen inventointi....31
8.4. Hautausmaiden, piha- ja puistoalueiden luontoarvojen inventointi....31
8.5. Kevyemmän hoidon alueet....32
8.6. Monivuotiset kasvit....32
8.7. Vieraslajien torjunta....32
8.8. Kemikaalihaittojen ehkäisy....32
8.9. Vedenkulutuksen pienentäminen....33
8.10. Koneiden ympäristövaikutukset....33
8.11. Vainajan tuhkaamisen ympäristövaikutukset....33
8.12. Hautaukseen liittyvät ekologiset vaihtoehdot....34
8.13. Hautojen hoitoon ja vainajien muistamiseen liittyvät ympäristönäkökulmat....34
8.14. Hautakivien uusiokäyttö....34
8.15. Hautausmaiden ympäristökasvatuksellisten arvojen hyödyntäminen....34
8.16. Hautausmaahenkilöstön ympäristökoulutus....34
8.17. Muut toimenpiteet....35
8.18. Hautausmaihin ja viheralueisiin liittyvät tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027....35
9. Metsät ja muut luonnonalueet....36
9.1. Metsäsuunnitelma....36
9.2. Metsien sertifiointi....37

9.3. METSO-ohjelma....37
9.4. Vapaaehtoinen luontokohteiden suojelu....37
9.5. Hakkuiden siirtäminen pois lintujen pesimäkaudelta....38
9.6. Metsien monimuotoisuuden turvaaminen....39
9.7. Lajiensuojelutoimenpiteet....39
9.8. Metsien ja soiden kunnostus ja ennallistaminen....39
9.9. Vesistöt....39
9.10. Hiilivarastot ja hiilinielut....40
9.11. Ekosysteemipalvelujen hyödyntäminen....40
9.12. Viljelymaat....40
9.13. Metsäkoulutus....40
9.14. Muut toimenpiteet....40
9.15. Metsiä ja muita luonnonalueita koskevat tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027. .41
10. Liikenne....41
10.1. Matkustussääntö....41
10.2. Matkustus- ja kuljetustarpeen vähentäminen....41
10.3. Kevyen liikenteen lisääminen....42
10.4. Julkisen liikenteen hyödyntäminen....42
10.5. Vaihtoehtoiset ajoneuvojen energianlähteet ja vähäpäästöisyys....42
10.6. Kestävän työmatkaliikkumisen kampanjat....42
10.7. Taloudellinen ajotapa....42
10.8. Muut toimenpiteet....42
10.9. Liikennettä koskevat tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027....42
Liitteet 43

1. Alkusanat ja teologia seurakunnan ympäristötyön taustalla

Seurakunnan hengelliseen perustehtävään kuuluu luomakunnasta huolehtiminen. Kangasalan seurakunnassa kyseinen tehtävä saa ilmaisunsa ympäristöstrategiassa, jossa korostetaan luomakunnan asemaa Jumalan luomistekona ja samalla ihmisen vastuuta sen varjelijana:

Herra Jumala asetti ihmisen Eedenin puutarhaan viljelemään ja varjelemaan sitä.

1 Moos. 2:15.

Ympäristöstrategian mukaan sitoumus luomakunnan varjelemiseen ja vastuulliseen käyttöön koskee sekä seurakuntaa organisaationa, että jokaista sen työntekijää. Samaan aikaan seurakunnan julistus- ja kasvatustyössä keskeisessä roolissa on seurakuntalaisten vastuun herättäminen luomakuntaa kohtaan. Luomakunnan huomioon ottava elämäntapa ei ole suorite tai rasite, vaan se pohjaa kristilliseen uskoon ja on tämän myötä kristitylle normaali ja oikea lähtökohta päivittäisissä toimissaan. Kristinusko voidaan nähdä jopa vastavoimana kulutuskulttuurille, sillä kun perustavimmat tarpeemme on tyydytetty, löytyy todellinen elämän ilo niistä merkityksellisyyden ja nöyryyden kokemuksista, joita läheiset ihmiset sekä ympäröivä luomakunta rikkauksineen meissä aiheuttaa.

Kirkon ympäristödiplomiin sitoutuminen tarjoaa mahdollisuuden tarkastella yhtäältä seurakunnan ympäristövaikutuksia, toisaalta suhdettamme koko luomakuntaan. Vastuullisella toiminnalla voimme tehdä Jumalan huolenpidon sanat eläviksi ja ilmaista kunnioitusta Jumalaa ja hänen luomistyötään kohtaan. Samalla se on keino, jolla voimme osoittaa olevamme vähässäkin uskollisia, paljon haltijoina.

Vähässä sinä olet ollut uskollinen, minä panen sinut paljon haltijaksi. Mene herrasi iloon.

Matt. 25:21.

Jeesuksen opetus kristillisestä lähimmäisenrakkaudesta ulottuu paitsi tämän ajan ihmisiin, myös tuleviin sukupolviin. Vaikka monet asiat tuntuisivat toivottomilta tilastojen valossa, on seurakunnilla sanomaa ja voimaa vaikuttaa. Seurakunnan tehtävä on ylläpitää paitsi uskoa ja rakkautta, myös toivoa. Konkreettisilla toimilla ympäristön hyväksi tämä toivo voidaan tehdä eläväksi. Kangasalan seurakunnassa toivo puhtaammasta, kestävämmästä luonnosta sekä tasa-arvoisemmasta, turvallisemmasta yhteiskunnasta on

ajanut toimintaa jo pitkään. Tässä ympäristökatselmuksessa ja sen pohjalta laaditussa ympäristöohjelmassa tavoitteenamme on tehdä tämä työ nyt näkyväksi.

2. Kirkon ympäristödiplomi

2.1. Kirkon oma ympäristöjärjestelmä

Kirkon ympäristödiplomissa on kyse järjestelmästä, jossa seurakunta sitoutuu kehittämään toimintaansa ympäristön kannalta viisivuotisesta diplomikaudesta toiseen alati paremmaksi. Vaikuttavaan ympäristötyöhön sitoutunut seurakunta saa kirkkohallituksen myöntämän diplomin todistuksena ympäristöohjelman laatimisesta ja noudattamisesta sekä kirkon toimintoja varten laadittujen kriteerien täyttämisestä. Ohjelman vaikuttavuuden ja kriteerien noudattamisen varmentaa lopulta tuomiokapitulin valtuuttama auditoija.

Ympäristödiplomin tarkoitus on auttaa kirkkoa saavuttamaan energia- ja ilmastostrategiassa ilmaistut tavoitteet, ja tarjota samalla seurakunnalle läpileikkaava työkalu ympäristöarvojen huomioimiseksi kaikissa sen toiminnoissa. Ympäristödiplomin avulla seurakunta osoittaa tietoisuutensa toimintaansa liittyvistä ympäristövaikutuksista ja asettaa tavoitteet mahdollisten ympäristöhaittojen vähentämiseksi. Ympäristöasioiden paremman hoidon ohella ympäristötyö on seurakunnalle mahdollisuus tehostaa muuta toimintaansa: Kustakin toiminnasta ja toimintaan liittyvästä seurannasta vastuunalaiset tahot tulevat nimetyiksi ja toiminta organisoiduksi siten, että se olisi mahdollisimman tehokasta ja tarkoituksenmukaista niin seurakunnan ydintyön, kuin ympäristön kannalta. Onnistunut ympäristötyö edellyttää käytännön toimia yhtä lailla seurakunnan johdolta, yksittäiseltä työntekijältä kuin seurakuntalaiselta. Tavoitteiden tulee olla perusteltuja ja sellaisia, johon organisaatio ja yksittäinen ihminen voivat sitoutua.

Toimivasta ympäristöjärjestelmästä seuraa, että kaikki henkilöt, jotka seurakunnan toimintaan osallistuvat, voivat tulla tietoisiksi niistä vaikutuksista, joita heidän toiminnallaan ympäristöön on. Tietoisuus toimii porttina muutokselle: Oman toiminnan vaikutusten kartoittamisesta nousee paitsi motivaatio, niin löytyvät ne keinot, joilla asioihin on mahdollista vaikuttaa.

Ympäristödiplomin hakuprosessi Kangasalan seurakunnassa

Kangasalan seurakunnassa ympäristötyötä on tehty pitkään. Ensimmäisen ympäristötyöryhmän perustamisesta päätettiin kirkkoneuvoston kokouksessa 9.5.2006. Työryhmän tarkoitus oli valmistella ympäristödiplomiasiaa kirkkoneuvoston joulukuun 2006 kokouksessa esiteltäväksi, mutta henkilövaihdoksista johtuen diplominhakuasia ei tällöin edennyt suunnitellusti. Vaikka ympäristödiplomi jäi hakematta, ympäristödiplomin edellyttämiä toimenpiteitä on seurakunnassa vuosien mittaan otettu käyttöön laajasti.

Tämän syksyllä 2022 ympäristödiplomin hakuprosessia varten laaditun ympäristökatselmuksen teon tukena toimi seurakunnassa aiemmin tehty ja dokumentoitu ympäristötyö, ympäristötyöryhmälle lähetetyt kyselykaavakkeet sekä näitä täydentävät haastattelut. Seurakunnassa jo vuosia harjoitetun ympäristötyön johdosta ympäristökatselmuksen laajentaminen tavoitteet sisältäväksi ympäristöohjelmaksi koettiin paikoin haastavaksi: Kaikki se ympäristötyö, jota voitiin tehdä ilman ydintehtävän vaarantumista, monin paikoin jo tehtiin. Kultakin työalalta saatiin kuitenkin asetettua vähintään yksi tavoite tulevalle diplomikaudelle.

Ympäristöohjelman tärkeimmäksi tavoitteeksi nostettiin konkreettinen energiankulutuksen ja jätteen tuottamisen vähentäminen. Muu katsottiin sille alisteiseksi ja vain tavoitteita täydentäväksi. Tavoitteitten osalta painotettiin niiden konkreettisuutta, paikallisuutta sekä toteutusvastuun täsmentämistä. Toisaalta energiankulutuksen ja jätteen tuottamisen osalta esiin nostettiin myös seurakunnan erityistehtävät, joihin liittyy myös erityinen vastuu. Kaikkien keskeisten palvelutehtävien hoidosta ei esimerkiksi voida luopua eikä niitä voida suorittaa etänä.

2.2. Johdon sitoutuminen

Kirkkoneuvosto teki lokakuun 2022 kokouksessaan päätöksen ympäristödiplomin hakemisesta Kangasalan seurakunnalle. Samalla kirkkoneuvosto osoitti sitoutumisensa tavoitteiden saavuttamiseksi sekä riittävien resurssien järjestämiseksi. (Ks. liite 1: *Kirkon ympäristödiplomin hakeminen.* Pöytäkirjaote kirkkoneuvoston kokouksesta 18.10.2022).

2.3. Ympäristödiplomikoulutus

Osa ympäristötyöryhmän jäsenistä on osallistunut keväällä 2022 järjestettyihin ympäristödiplomiwebinaareihin, minkä lisäksi henkilöstön ympäristökoulutuksen lisääminen on asetettu tulevan diplomikauden tavoitteeksi. Ympäristöohjelman käytännön merkityksestä ja siinä asetetuista tavoitteista tiedotettiin henkilökuntaa ympäristödiplomiprosessin edetessä.

2.4. Hiilineutraali kirkko 2030

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on sitoutunut kansalliseen ja kansainväliseen työhön, jotta ilmastonmuutos saataisiin pysäytettyä 1,5 asteen nousuun esiteollisesta ajasta. Lisäksi tavoitteeksi on asetettu kirkon hiilineutraalius vuonna 2030. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää ympäristötoimien arviointia seurakuntakohtaisesti.

Kangasalan seurakunnassa kirkon ilmastostrategia huomioidaan mm. hankinnoissa (ks. kohta 3.3.), sijoitustoiminnassa (kohta 3.6.), seurakunnan tekemässä yhteistyössä (kohta 4.7.), ympäristökasvatuksessa

(ks. esim. kohta 4.9.), toimissa ruokahävikin pienentämiseksi (kohta 6.1.), kiinteistöstrategiassa (vrt. esim. toimet tilojen käyttöasteen nostamiseksi sekä ilmastoystävällisempien lämmitys- ja energiamuotojen etsimiseksi kohdissa 7.4. ja 7.5.), kestävässä metsänhoidossa (kohta 9.10.) sekä toimissa liikkumiseen liittyvien päästöjen vähentämiseksi (kohta 10.2.). Kutakin kohtaa käsitellään tarkemmin edempänä tekstissä.

2.5. Ympäristövastaava

Ruokapalveluesimies Mervi Nevala on nimetty Kangasalan seurakunnan ympäristövastaavaksi vuonna 2016. Työssään Nevala vastaa mm. elintarvike- ja puhdistusainehankinnoista sekä puhtaanapidon ja keittiöpuolen jätteistä. Nevalan työnkuva on kiertävä, eli hän kiertää säännöllisesti kaikissa seurakunnan omistamissa kohteissa, ja pystyy täten arvioimaan kohteissa tehtävien ympäristötoimenpiteiden laatua ja kattavuutta. Nevala on myös suorittanut ympäristöhuollon ammattitutkinnon Tampereen Aikuiskoulutuskeskuksessa.

2.6. Ympäristötyöryhmä

Kirkkoneuvosto asetti lokakuun 2022 kokouksessaan Kangasalan seurakunnan uuden ympäristötyöryhmän. Ympäristötyöryhmä muodostuu seuraavista henkilöistä, joista kukin edustaa eri työalaa:

Hirvonen, Mirja-Leena (diakonissa, johtava diakonian viranhaltija)

Huhta, Liisa (seurakuntapuutarhuri)

Kahra, Antti (nuorisotyönohjaaja, rippikouluvastaava)

Lassila, Petri (kappalainen, pappien esimies)

Lehtola, Henri (talousjohtaja)

Nevala, Mervi (ruokapalveluesimies, ympäristövastaava)

Ritola, Tiia (varhaiskasvatuksen esimies)

Takala, Teemu (kiinteistöpäällikkö, energiavastaava)

(Ks. liite 2: *Ympäristötyöryhmän kokoonpanon päivittäminen.* Pöytäkirjaote kirkkoneuvoston kokouksesta 18.10.2022).

2.7. Ympäristökatselmus

Kangasalan seurakunta on laatinut sisäisiä ympäristökatselmuksia vuodesta 2006 lähtien. Tämän viimeisimmän, syksyllä 2022 laaditun, ympäristökatselmuksen tarkoitus oli selvittää seurakunnan

ympäristöasioiden senhetkinen tila, jotta voitiin varmistaa ympäristödiplomissa vaadittujen minimikriteerien täyttyminen ja ympäristödiplominhakuprosessi voitiin näin ollen käynnistää.

Ympäristökatselmuksessa kullekin ympäristötyöryhmän edustajalle lähetettiin kysely, jossa seurakunnan eri toimintojen ympäristönäkökohdat ja -vaikutukset selvitettiin. Lisäksi aiheesta käytiin täydentäviä keskusteluja, ja ympäristödiplomin hakuprosessista vastaava projektityöntekijä Nora Korhonen kiersi yksikköjen toimintoja läpi yksiköiden edustajien kanssa. Ympäristökatselmuksen pohjalta asetettiin tulevan diplomikauden tavoitteet ja laadittiin seurakunnan ympäristöohjelma kaudelle 2023–2028 (Ks. liite 3: *Ympäristöohjelma.* Tavoitteet vuosille 2023–2028).

2.8. Pisteet ja taulukointi

Seurakunnassa jo tehty ympäristötyö pisteytettiin yhdessä kunkin työalan edustajan kanssa. Pisteytys- ja tarkistustaulukko on esitetty erillisenä liitteenä (Ks. liite 4: *Katselmustaulukko*).

2.9. Ympäristöohjelma

Ympäristökatselmuksen pohjalta laadittiin seurakunnan ympäristöohjelma, johon kirjattiin tavoitteet katselmuksessa havaittujen puutteiden korjaamiseksi. Ympäristöohjelman ensimmäisen vaiheen tavoitteeksi asetettiin kirkon ympäristödiplomin kriteerien edellyttämä ympäristöasioiden hoidon minimitaso. Jatkossa tavoitteet asetetaan vuosittain yhdessä niiden toteutumisesta vastaavien työntekijöiden kanssa siten, että pyrkimyksenä on parantaa ympäristön tilaa diplomikaudesta toiseen.

Ympäristöasioiden hoito on koko seurakunnan yhteinen asia, ja jokainen henkilökunnan jäsen on työssään velvollinen toimimaan ympäristöohjelman tavoitteiden mukaisesti. Yksittäisten tavoitteiden toteutumisesta vastaavat niihin nimetyt henkilöt tai yhteisöt.

2.10. Ympäristöohjelman seuranta

Kaikki työalat kirjaavat jatkossa vuotuiset ympäristötavoitteensa talous- ja toimintasuunnitelmiin, ja raportoivat tavoitteiden toteutumisesta toimintakertomuksessa. Muiden kuin ympäristöön liittyvien tavoitteiden osalta käytäntö on ollut sama jo ennen ympäristödiplomin hakuprosessin käynnistymistä.

2.11. Auditointi

Ympäristökatselmuksen valmistuessa ja kirkkoneuvoston hyväksyessä ympäristöohjelman seurakunnassa järjestetään ympäristötoimintojen auditointi. Auditoinnista seurakunnalle annettu todistus liitetään myöhemmin seurakunnan ympäristöohjelman mukana ympäristödiplomihakemukseen.

2.12. Diplomin uusiminen

Nyt haettava ympäristödiplomi on Kangasalan seurakunnan ensimmäinen. Diplomi tullaan uusimaan loppuvuodesta 2027.

2.13. Oma väliauditointi

Oma väliauditointi tullaan tekemään vuoteen 2025 mennessä. Väliauditointi suoritetaan siten, että eri työalojen ympäristövastaavat vierailevat toistensa luona näiden toimintoja kommentoiden.

2.14. Viestintä

Kangasalan seurakunnalla ei nykyisellään ole ympäristöviestintäsuunnitelmaa, mutta tulevan diplomikauden tavoitteeksi on asetettu, että jatkossa ympäristötoimista tiedotetaan seurakuntalaisia ja sidosryhmiä esim. seurakunnan Facebook-kanavalla, Instagram-tilillä sekä kotisivuilla. Lisäksi taseraporteissa ja tarjouspyynnöissä, jotka ovat julkisia asiakirjoja, ilmaistaan jo nykyisellään ympäristöasioita. Tasekirjasta on yleisön luettavissa energian, lämmön, sähkön sekä jätemäärien seuranta, tarjouspyynnöissä huomioidaan ympäristölliset arvot.

2.15. Muut toimenpiteet

-

2.16. Tavoitteet ja suunnitelmat kaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Henkilöstön ympäristökoulutuksen lisääminen	Ympäristökoulutuksen järjestäminen työaloilla	Jatkuva	Ympäristötyöryhmä
Ulkoisen tiedottamisen lisääminen	Eri työalojen ympäristötoimista viestiminen seurakunnan sosiaalisen	Jatkuva	Viestintätiimi, ympäristövastaava

	median kanavilla		

3. Toiminta ja talous

Kirkkovaltuuston hyväksymän strategian mukaisesti vastuullisuus, oikeudenmukaisuus ja eettisesti kestävät valinnat ovat osa Kangasalan seurakunnan luovuttamattomia arvoja, jotka ohjaavat kaikkea toimintaa. Kristillisen uskon ja strategiassa ilmaistujen arvojen ohella suunnittelun, toiminnan ja arvioinnin lähtökohtana on, että voimassa olevia lakeja ympäristösäädöksineen noudatetaan.

3.1. Toiminta- ja taloussuunnitelma

Kangasalan seurakunnan vuoden 2022 toiminta- ja taloussuunnitelmissa ei erikseen ole mainintaa ympäristötavoitteista, eikä toiminnan indikaattoreita ole aiemmin järjestelmällisesti seurattu nimenomaisesti ympäristön näkökulmasta. Tästä huolimatta suunnitelmissa on ilmaistu useampia ympäristötyön tavoitteita ja indikaattoreita. Ympäristötyön tavoitteiksi on esimerkiksi hautaustoimen osalta kirjattu asteittainen siirtyminen pienkoneissa akkukäyttöisiin laitteisiin (s. 26) ja kiinteistötoimen osalta kiinteistöjen energiatehokkuuden parantaminen (s. 29). Jälkimmäisen on määrä toteutua mm. kiinteistöjen automaatiota modernisoimalla, muuttamalla öljylämmityskohteiden lämmitystapoja, hyödyntämällä ilmalämpöpumppuja lisälämmönlähteenä sekä asentamalla aurinkopaneeleita. (Ks. tarkemmin liite 5: *Hautaustoimi ja kiinteistötoimi*. Otteet toiminta- ja taloussuunnitelmasta). Ympäristöindikaattoreista mm. sähkön ja veden kulutusta on seurattu kuukausitasolla ja jätemääriä vuositasolla. Vuodesta 2023 lähtien seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmissa tullaan esittämään konkreettiset ympäristötavoitteet, joissa mm. seurataan kiinteistöjen sähkön, lämmön ja veden ominaiskulutusta sekä sekajätemäärän kehitystä.

3.2. Toimintakertomus

Kuten Kangasalan seurakunnan toimintakertomuksessa ja tasekirjassa vuodelta 2021 kerrotaan, kantaa seurakunta laaja-alaisesti vastuuta yhteiskunnasta ja sen tulevaisuudesta. Vastuullisuus läpileikkaa kaikki seurakunnan toiminnot: seurakuntatyön, henkilöstöhallinnon ja päätöksenteon, hautausmaiden, metsien ja viheralueiden hoidon, rakentamisen sekä kiinteistönhuollon. Vastuullisuus pitää sisällään myös seurakunnassa tehdyn ympäristötyön sekä ympäristöarvojen huomioimisen kaikessa toiminnassa. Vastuullisuuteen pyritään mm. tekemällä seurakunnan kiinteistöissä energiaa säästäviä investointeja, tekemällä aktiivisia toimia öljylämmityksestä irtautumiseksi sekä lisäämällä alati uusien jätejakeiden lajittelua seurakunnan kiinteistöissä. Kuten ympäristöselvityksestä myöhemmin käy ilmi, myös hankinnoissa

kiinnitetään huomiota ympäristöystävällisyyteen ja erityisesti isojen hankintojen yhteydessä myös toimittajien ympäristö- ja työnantajavastuiden hyvään hoitamiseen.

3.3. Hankintaohjeet ja -koulutus

Osa kirkon ilmastostrategiaa on kestäviin hankintoihin siirtyminen (Kirkon ilmastostrategia tavoite 2, suositus 1). Myös hankintalaki mahdollistaa ympäristönäkökohtien huomioon ottamisen tietyin reunaehdoin. Kangasalan seurakunnalla on käytössä hankintaohje, jossa annetaan suosituksia ympäristön kannalta parhaiden tuotteiden hankinnasta ja otetaan muutoinkin huomioon ympäristönäkökulmat ja -vaikutukset. Tämä tarkoittaa mm. hankinnoille ja niiden tarjoajille asetettavia laatuvaatimuksia sekä pakkausmateriaalien ympäristövaikutusten ja hankinnan koko elinkaareen liittyvien kierrätysmahdollisuuksien huomioimista.

3.4. Ympäristömerkityt tuotteet ja ympäristösertifikaatit

Seurakunnassa pyritään suosimaan ympäristömerkittyjä tuotteita aina kun mahdollista, ja ympäristömerkittyjen tuotteiden käytöstä on seurakunnassa annettu virallinen suositus. Myös tarjouspyyntöjen laatukriteereissä suositellaan ympäristöystävällisten tuotteiden käyttöä ja varmistetaan, että toimeksisaajan laatu-, ympäristö- ja turvallisuusjärjestelmät ovat vaatimusten mukaiset.

Seurakunnassa käytetään useita ympäristömerkittyjä tuotteita. Esimerkiksi seurakunnassa käytetyillä Torkin käsipapereilla, wc-papereilla ja lautasliinoilla on kaikilla Ecolabel- ja FSC-merkit. Myös Torkin käsisaippualla on Ecolabel-merkki. Konetiskiaine Ecolab Solid Clean H ja huuhtelukirkaste Ecolab TopRinse Clean ovat Joutsenmerkittyjä tuotteita. Avolehtiöillä (Victor Stationery) on Joutsen- ja FSC-merkit. PEFC-merkki on mm. seurakunnassa käytetyillä kopiopapereilla, kartongeilla ja piirustuspapereilla. Joutsenmerkittyjä ja/tai PEFC-merkittyjä tuotteita ovat lisäksi mm. seurakunnassa käytetyt kartongit ja puuvärit. Atria toimittaa seurakunnan lihatuotteet, joilla on Joutsenmerkki.

3.5. Uusio- ja kierrätystuotteet

Kangasalan seurakunnan poistuvissa kohteissa irtaimisto pyritään hyödyntämään joko myymällä tai lahjoittamalla, esimerkiksi julkisen sektorin huutokauppa Kiertonetin kautta. Kun hankinta puolestaan on lähestymässä, hyödynnetään seurakunnassa käytettyjen tavaroiden kanavia, kuten Tori.fi-sivustoa. Esimerkiksi Pyysalon leirikeskuksen lautaset ja juomalasit ostettiin ravintolan poistomyynnistä. Lisäksi seurakunnan sisäisessä viestintäjärjestelmässä yksi kanava on varattu henkilökunnan oman käytetyn tavaran myyntiin. Kyseinen kanava tavoittaa säännöllisesti noin 60–70 ihmistä.

Erilaiset uusio- ja kierrätysmateriaalit ovat askartelussa keskeisessä asemassa ja käytännössä kaikkea, mitä vain voidaan jatkojalostaa, hyödynnetään. Tämä pitää sisällään mm. kananmunakennot, wc- ja talouspaperihylsyt, ylijäämälangat, erilaiset tyhjät tuotepakkaukset kuten hiutalepaketit ja muoviset ja kartonkiset jugurtti- ja rahkapurkit, jäätelötikut, pahvilaatikot, sanoma-, aikakaus- ja mainoslehdet, vanhan tapetin, lattiamattojen palaset sekä kuormalavat. Varhaiskasvatuksen keskusvarasto sijaitsee Suoramalla, jonne ylijäämätavaraa kerrytetään, ja josta tätä voidaan hyödyntää.

Lisäksi rippikoulutyössä käytettävät näytelmävaatteet ostetaan kierrätettyinä ja kierrätetään edelleen.

3.6. Vastuullinen sijoittaminen

Kirkon ilmastostrategiassa ilmastotavoitteiden huomioiminen ulotetaan myös seurakuntien sijoitustoimintaan ja fossiilisia polttoaineita tuottavat yhtiöt rajataan suorien sijoitusten ulkopuolelle (Kirkon ilmastostrategian tavoite 2, suositus 5). Kangasalan seurakunnan varojen sijoittamista varten on laadittu sijoitusohje, jossa seurakunta sitoutuu noudattamaan turvaavan ja vastuullisen sijoittamisen periaatteita. Vastuullisuudessa noudatetaan kirkkohallituksen eettisen sijoittamisen periaatteita. (Ks. liite 6: *Sijoitusperiaatteet.* Kangasalan seurakunnan periaatteet varojen hoitamisesta).

3.7. Hiilineutraalius ja päästöjen kompensointi

Kangasalan seurakunnan ympäristötyön perusta on päästöjen vähentämisessä, ei niiden kompensoinnissa. Kiinteistöjen osuus hiilijalanjäljestä on suuri, mistä syystä Kangasalan seurakunta on luopunut osasta kiinteistöjään ja osasta kiinteistöjä on tehty poistosuunnitelma. Esimerkiksi Vatialan vanhasta seurakuntakodista on luovuttu ja Ruutanan vanha seurakuntakoti on poistettu käytöstä. Lisäksi seurakuntatoimisto on muuttanut uudempiin ja talotekniikaltaan energiatehokkaampiin tiloihin.

3.8. Lähetystyö ja kansainvälinen diakonia

Kangasalan seurakunnassa tehdään paljon työtä kansainvälisen diakonia- ja lähetystyön eteen, ja vuonna 2021 näihin ohjattiin noin 5 % seurakunnan verotuloista. Osuus on ollut huomattavan suuri jo usean vuoden ajan.

3.9. Muut toimenpiteet

-

3.10. Toimintaan ja talouteen liittyvät tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Ympäristötavoitteiden raportointi	Kukin työala esittää vuosittain toiminta- ja taloussuunnitelmissa konkreettiset ympäristötavoitteet, ja raportoi näissä edistymisestä toimintakertomuksessa	Jatkuva	Kunkin työalan esihenkilö
Ympäristömerkittyjen tuotteiden käytön lisääminen	Uusia hankintoja tehtäessä pyritään valitsemaan tuote, joka on ympäristömerkitty	Jatkuva	Kaikki työalat

4. Ympäristökasvatus

Kangasalan seurakunnan toiminnassa ympäristökasvatusta toteutetaan mm. rippikouluissa sekä nuoriso-, varhaiskasvatus-, diakonia- ja lähetystyössä. Ympäristökasvatusta pyritään toteuttamaan aina kohdeyleisön kyvyistä, tarpeista ja mielenkiinnonkohteista käsin. Teemat, kuten oikeudenmukaisuus, lähimmäisenrakkaus ja jakamisen tärkeys, pohjaavat kristillisiin arvoihin ja näkyvät kaikessa seurakunnan tekemässä työssä, myös kasvatustyössä.

Kirkon ympäristödiplomin käsikirjassa seurakunnan toteuttama ympäristökasvatus ilmenee ihmisen luontosuhteen pohdintana käskyjen ja opetusten valossa, elintapojen punnintana Raamatun opetusten valossa, oikeudenmukaisuuden ja jakamisen opetteluna sekä henkisen hyvinvoinnin etsimisenä luonnon kauneuden ja pyhyyden kokemuksesta. Näiden lisäksi ympäristökasvatuksen tulisi sisältää käytännön tekoja puhtaamman ympäristön puolesta. Tärkeä osa ympäristökasvatusta onkin tunnepohjaisen yhteyskokemuksen ohella parhaan saavutettavissa olevan tiedon varassa toimiminen, mistä johtuen ympäristökasvatuksessa opetellaan havaitsemaan syitä ympäristöongelmien taustalla sekä oman ja yhteiskunnan toiminnan vaikutusta niihin. Samalla opetellaan kestävämpiä ja ympäristövastuullisempia toimintamalleja.

4.1. Ympäristökasvatussuunnitelma

Kangasalan seurakunnan ympäristökasvatuksen suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja kehittämistä ohjaa vuonna 2018 laadittu ja vuonna 2022 päivitetty ympäristökasvatussuunnitelma. (Ks. liite 7: *Ympäristökasvatussuunnitelma*).

4.2. Jumalanpalveluselämä

Luomakunnan sunnuntai on säännöllinen osa Kangasalan kirkon jumalanpalveluselämää.

4.3. Ympäristökasvatuksen viestintä ja vuosikello

Seurakunta osallistuu erilaisiin ympäristökampanjoihin (esim. Energiansäästöviikko) ja viestii tästä sosiaalisen median sivustoillaan. Seurakunnan viestinnässä on myös laadittu vuosikello, jossa esillä on ympäristöaiheisia teemoja, kuten Ekopaasto sekä Earth Hour. Ympäristökasvatussuunnitelmassa viestintää ei kuitenkaan erikseen olla huomioitu.

4.4. Ympäristökasvatus kasvun kaaren eri vaiheissa

Vaikkakin ympäristökysymykset ja ihmisen asema osana luomakuntaa näkyy kaikessa seurakunnan tekemässä työssä, varhaiskasvatussuunnitelmassa ei kasvunkaarta erikseen mainita.

4.5. Hartaus- ja jumalanpalveluselämä

Kangasalan seurakunnassa on ympäristöaiheisina erityisjumalanpalveluksina järjestetty mm. myllykirkkoja Sahalahdella luonnon helmassa, metsäkirkkoja Rajalan kämpällä Kuhmalahdella sekä rantakirkkoja Vähä-Pennossa. Lisäksi on järjestetty partiolaisten leirijumalanpalveluksia ja partiomessuja, maataloustuottajien kirkkopyhiä, kylvön siunausta sekä erilaisia ulkojumalanpalveluksia. Virsissä huomioidaan kirkkovuosi ja vuodenajat, mikä osaltaan kiinnittää seurakunnan meitä ympäröivään luontoon.

4.6. Luontopolut ja hiljaisuudelle rauhoitetut paikat

Pyysalon leirikeskukseen on rakennettu Mielipolku. Kyseisen luontopolun varrelle on asetettu hiljentymiseen, pysähtymiseen ja ympäristön havainnointiin ohjaavia rasteja.

Seurakunnan kerhotoiminnassa luonto toimii rauhoittumisen tukena, ja metsäretkien avulla voidaan opetella luonnossa liikkumisen taitoja sekä syventää luontosuhdetta. Metsäretkiä tehdään kunkin kerhokauden aikana useampia.

4.7. Verkostoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Kirkon ilmastostrategian yhdeksi tavoitteeksi on asetettu seurakuntien tekemä yhteistyö mm. järjestöjen kanssa ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi (Kirkon ilmastostrategia tavoite 4, suositus 4). Pirkanmaan maakuntamuseon Adoptoi monumentti -toiminta järjesti vuonna 2017 Kangasalla

Kulttuuriympäristönhoitoleirin, jonka ohjelmassa oli mm. hautamuistomerkkien inventointia, puhdistusta sekä hauta-alueen pinnan kitkemistä. Kangasalan seurakunnassa yhteistyötä on lisäksi toteutettu mm. 4 H -järjestön ja Pirkanmaan metsäkeskuksen kanssa, joiden kanssa on yhteistyössä järjestetty metsäkirkko Kangasalan Kirkkoharjulla. Seurakunta on myös antanut tilat paikallisen partiotoiminnan käyttöön. Seurakunnan järjestäessä suurempia tapahtumia pyydetään partiolaisia usein mukaan esittelemään omaa toimintaansa, jossa luonnon tuntemus ja kunnioitus sekä ympäristöstä huolehtiminen ovat keskeisiä toimintaa ohjaavia arvoja. Esimerkiksi Helahulinoilla partiolaiset ovat olleet mukana pitämässä pistettä, jossa osallistujat ovat voineet paistaa nuotiolla vaahtokarkkeja. Lisäksi Kangasalan seurakunnan ja Kangasalan Helluntaiseurakunnan yhteistyössä toteuttama Yhteinen keittiö tarjoaa ilmaisia aterioita niitä tarvitseville seurakuntien toimitiloissa vuoroviikoin.

Viimeisimpiä esimerkkejä Kangasalan seurakunnan tekemästä verkostoyhteistyöstä on yhteistyössä lähiseurakuntien - Lempäälän, Nokian, Pirkkalan ja Ylöjärven seurakunnan sekä Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymän - kanssa tehty seurakuntavaalimainos, jossa ympäristövastuun teema on nostettu esiin. Kyseinen mainosvideo on katsottavissa osoitteessa: Äänestä seurakuntavaaleissa - YouTube

Lisäksi kuluneena syksynä Kangasalan seurakunta järjesti yhdessä hiippakunnan, Kangasalan kaupungin sekä Kangasalan lukion kanssa Erätauko-keskustelun Kangasalan kestävästä tulevaisuudesta. Tilaisuudessa paikalliset lukiolaiset, kaupungin viranhaltijat ja luottamushenkilöt sekä seurakunnan työntekijät keskustelivat aiheesta hiippakunnan johdolla.

4.8. Leirit, retket ja muut tapahtumat

Ympäristökasvatus on keskeinen osa seurakunnan lapsi- ja nuorisotyön päivittäistä toimintaa. Ympäristökasvatukseen kuuluu mm. ulkona toimimista sekä luontoon tutustumista. Askartelussa käytetään käytöstä poistuneiden materiaalien ohella erilaisia luontoa vahingoittamatta kerättyjä luonnonmateriaaleja.

Seurakunnan ympäristövastaava on kerryttänyt oman materiaalipankin, joka mukanaan hän on kiertänyt seurakunnan kerhoja esitellen, mitä käytetystä materiaalista tulee, jos sen laittaa sekajätteen joukkoon, ja mitä jos sen kierrättää. Kierrätyksen ohella seurakunnan kerhoissa käsitellään usein muitakin ympäristöaiheita, kuten vuodenaikojen vaihtelua, minkä lisäksi retket tarjoavat luontaisen mahdollisuuden harjoitella ja toteuttaa ekologista liikennekulttuuria: Retkiä tehdään ensisijaisesti lähiluontoon, ja pidemmälle suuntautuvat retket tehdään mahdollisimman vähän saastuttavin menetelmin.

Seurakunnan nuorisotyössä on pyritty järjestämään kerran puolessa vuodessa ympäristöaiheinen nuortenilta. Kyseisissä ympäristöilloissa seurakunnan työntekijät ovat puhuneet joko itse, tai paikalle on

kutsuttu vieraileva puhuja. Esimerkiksi ympäristöteologi Panu Pihkala on käynyt puhumassa nuorille ympäristöahdistuksesta.

Seurakunnan kerhojen ja rippikoulun ohjaajat toimivat usein lapsille ja nuorille esikuvana, ja tämän myötä esimerkkinä: Toimimalla ympäristövastuullisesti seurakunnan työntekijät voivat vaikuttaa lasten ja nuorten asenteisiin ja toimintaan myös muuten, kuin pitämällä aihetta aktiivisesti yllä sisällöissä.

4.9. Rippikoulu ja isostoiminta

Kirkon ilmastostrategiaan kuuluu, että rippikouluun osallistuneet tiedostavat ilmastovastuunsa, ja että rippikoulut toteutetaan ympäristöystävällisesti (Kirkon ilmastostrategia tavoite 4, suositus 2). Rippikouluissa, kuten kaikessa muussakin seurakunnan toiminnassa, ympäristökasvatusta pyritään toteuttamaan läpäisyperiaatteella niin, että ympäristökasvatuksen teemat kulkevat mukana kaikessa toiminnassa. Rippikoulutyössä erilaisia oppimistilanteita ja hartauksia toteutetaan luonnossa, minkä lisäksi luonto huomioidaan rukouksissa. Nuoria ohjeistetaan myös kierrättämään ja lajittelemaan syntyvät jätteet. Osaltaan toiminnan tarkoitus on tukea kunnioituksen tunteen heräämistä maapalloa ja kaikkia elämän muotoja kohtaan, ja vahvistaa samalla nuoren tunnetta omasta itsestä kykenevänä ja vaikuttavana osana ympäröivää luontoa ja yhteiskuntaa.

Kangasalan seurakunnassa ei toistaiseksi toteuteta rippikoulu- tai isostoimintaa Vihreät riparit – toimintamallin mukaisesti, mutta kyseisen toimintamallin käyttöönotto on asetettu ympäristökasvatuksen tavoitteeksi.

4.10. Liikkuva seurakunta

Seurakunnalla on oma liikunta-agentti, joka on jakanut sisäisen viestinnän kanavalla henkilöstölle tietoa Liikkuvan seurakunnan toimintamallista.

4.11. Muut toimenpiteet

Kangasalan seurakunnassa ympäristökasvatusta toteutetaan myös mm. hautausmaiden ja lähetystyön tehtäväalueilla. Seurakunnan puutarhuri on esimerkiksi laatinut ohjeita ekologisesta hautausmaakulttuurista seurakunnan kotisivulle. Diakonia- ja lähetystyössä seurakuntalaisia ohjataan näkemään omien kulutustottumusten vaikutus ympäristöön ja muuhun maailmaan. Samalla seurakunta pyrkii toimimaan esimerkkinä seurakuntalaisille, jotta ihmiset olisivat valmiita jakamaan omastaan ja toimimaan kaukaistenkin lähimmäisten hyväksi.

Ympäristökasvatuksen toteuttamista pyritään seurakunnassa edistämään hankkimalla hyvää ympäristökasvatusmateriaalia ja järjestämällä työntekijöille aiheesta koulutusta. Työntekijöiden ympäristötietämyksen lisääntyessä sitä voidaan jakaa eteenpäin eri-ikäisille seurakuntalaisille. Esimerkiksi naapurikaupunki Tampereella on alan asiantuntemusta runsaasti, minkä lisäksi yhteistyötä voidaan jatkossa tehdä esimerkiksi Kangasalan kaupungin ympäristösuojelun sekä Suomen luonnonsuojeluliiton Kangasalan paikallisosaston kanssa.

4.12. Ympäristökasvatusta koskevat tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Vihreät riparit – toimintamallin asteittainen käyttöönotto	Toimintamalliin tutustuminen Kokeiluriparit Toiminnan laajentaminen	2023 2023–2024 2025–2027	Rippikoulukoordinaattori Nuorisotyö Nuorisotyö

5. Jätehuolto ja kiertotalous

5.1. Jätelaki

Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n kanssa on sovittu seurakunnan työntekijöille järjestettävästä koulutuksesta jätelakiin liittyen.

5.2. Kunnalliset jätehuoltomääräykset

Edellisen koulutuksen yhteydessä seurakunnan jätehuollosta vastaavat työntekijät tullaan perehdyttämään myös paikallisiin jätehuoltoa ja jätteenkäsittelytiloja koskeviin määräyksiin. Kuten syksyllä 2022 tehty jätehuoltokartoitus kuitenkin osoitti, seurakunnan jätehuolto on jo nykyisellään toteutettu kunnallisten jätehuoltomääräysten mukaisesti, paikoin näitä tarkemmin. Esimerkiksi lasia ja metallia kerätään osassa kohteista, vaikkei kyseisten jätejakeiden keräystä edellytettäisi niiden vähäisen määrän johdosta.

5.3. Jätehuoltokartoitus ja -suunnitelma

Seurakunnan jätehuoltokartoitus ja suunnitelma on laadittu syksyllä 2022. (Ks. liite 8: *Jätehuoltokartoitus ja -suunnitelma*).

5.4. Vaaralliset jätteet

Seurakunnan jätehuoltovastaavana toimii Mervi Nevala, jonka suorittamaan ympäristöhuollon ammattitutkintoon on sisältynyt opinnot vaarallisten jätteiden käsittelystä. Seurakunta myös kouluttaa varahenkilön vastaamaan vaarallisten jätteiden käsittelystä Nevalan ollessa estynyt.

Kangasalan seurakunnassa käsitellään pienissä määrin vaarallisia jätteitä. Tällaisia ovat lähinnä työkoneiden akut, maalit sekä paristot. Välivarastointi, eli lukollinen kaappi asianmukaisine kirjanpitokansioineen, sijaitsee huoltorakennuksella (Ainontie 3).

Siivousaineiden käyttöturvallisuustiedotteet ovat saatavilla seurakunnan siivouskeskuksissa. Hautausmailla käytettävien kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteet sijaitsevat huoltorakennuksilla, kiinteistötoimessa käytettävien kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteet kussakin käyttökohteessa. Öljyn- ja polttoaineen imeytyskankaita on sekä hautausmaan huoltorakennukselta että leiri- ja tapahtumakeskus Pyysalossa, joissa molemmissa on polttoaineen säilytystankki.

5.5. Jätehuoltovastaava ja -koulutus

Seurakunnan jätehuoltovastaava Mervi Nevala on suorittanut ympäristöhuollon ammattitutkinnon, mikä on katsottu riittäväksi koulutukseksi jätehuoltovastaavan tehtäviin. Nevala myös osallistuu Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n seurakunnalle järjestämään koulutukseen, ja seuraa työnsä puolesta jätehuoltomääräysten muutoksia aktiivisesti.

Kangasalan seurakunta on viestinyt jätehuoltotoimenpiteistään niin henkilökunnalle kuin ulkopuolisille tilojen käyttäjille: Kohteisiin on asetettu infolappuja, joissa kerrotaan, mitä jätteitä kiinteistöllä lajitellaan ja mihin keräysastiaan mikäkin jätejae kuuluu.

Jätehuoltosuunnitelman mukaisesti seurakunnassa järjestetään jatkossa jäteseuranta vuokrakohteisiin, joiden jätemäärien kehityksestä ei nykyisellään saada tietoa.

5.6. Kiertotalous

Kangasalan seurakunnassa tarpeettomaksi jääneet, mutta yhä käyttökelpoiset tavarat kierrätetään joko myymällä tai lahjoittamalla ne eteenpäin. Lahjoituksia tehdään myös ystävyysseurakunnille.

Seurakunnan tiloista luovuttaessa on järjestetty tyhjennyskirpputoreja, joiden tuotto on ohjattu Yhteisvastuukeräykseen. Viime keväänä Kangasalan seurakunta järjesti myös pöytävuokrakirpputorin tiloissaan, josta saatu tuotto ohjattiin Yhteisvastuukeräykseen.

Kangasalan seurakunta tarjoaa ns. Yhteisen keittiön toimintamuodon kautta kaupoista saatua hävikkiruokaa yhteisenä ruokailuna sitä tarvitseville. Diakoniatyöllä on Lentolan Prismassa oma pakastin, jonne Prisman työntekijät siirtävät myymättä jääneet ruokatuotteet, kuten lihat, seurakunnan eteenpäin jaettavaksi. Hävikkiruokaa diakoniatyölle lahjoittavat myös Tokmanni ja K-Supermarket. Ylijääneet kuivatuotteet, kuten jauhot, riisit ja hiutaleet, käytetään edellä mainituissa yhteisissä ruokailuissa tai lahjoitetaan eteenpäin diakonian vastaanotoilta. Diakonian vastaanotoilla jaetaan lisäksi seurakunnan leiritoiminnasta yli jäänyttä ruokaa.

Kalevan ja Lentolan Prismoista seurakunta myös saa niin reklamaation kautta, kuin muutenkin myymättä jääneitä tuotteita, kuten vaatteita, astioita ja kodintarvikkeita, diakonian asiakkaille jaettavaksi.

Seurakunnan kerhotoiminnassa kerholaisten kodeista pyydetään usein kierrätysmateriaalia askarteluun, kuten rikkoutuneita tai eriparisiksi jääneitä villasukkia keppihevosaskarteluun. Kerhojen tarjoiluilta mahdollisesti yli jääneet ruokatuotteet pyritään hyödyntämään muiden kerhojen ruokailuissa.

Kesäkukkien ruukut ja muoviset alustat, joissa kasvit tulevat, kerätään ja palautetaan puutarhoille. Osa istutuksista tulevista keraamisista ruukuista kerätään talteen ja käytetään uudelleen joko istutuksissa tai esimerkiksi kerhojen askartelumateriaalina. Myös vain osittain palaneita kynttilöitä käytetään uudestaan.

5.7. Lajittelun mahdollistaminen

Seurakunnassa lajiteltavien jätejakeiden lukumäärä on kasvanut tasaisesti viime vuodet. Viimeisimpänä lasia ja muovia on alettu lajitella osassa kohteista, vaikkei jätehuoltomääräykset tätä edellyttäisi niiden vähäisestä määrästä johtuen. Lajittelupisteille on rakennettu jätekatoksia, jotta jätteet olisivat paremmin suojassa eläinvahingoilta ja ilmasto-olosuhteilta. Lajittelupisteet on myös merkitty hyvin. Seurakunnan vahtimestarien – jotka joka tapauksessa kulkevat kohteiden välillä – mukana kulkevat tietyt jätejakeet kohteista, jossa niitä ei erilliskerätä, kohteisiin, jossa kyseisille jätejakeille on järjestetty erilliskeräys.

5.8. Jätteiden määrän vähentäminen ja kierrätys

Seurakunnan toimintaan liittyvien esitteiden ja julisteiden määrää on aktiivisesti vähennetty. Esimerkiksi seuraavana vuonna 15 vuotta täyttäville seurakunnan jäsenille ei kuluneena syksynä lähetetty kirjekuoressa esitettä rippikouluun liittyen, vaan pelkkä A6-kokoinen kortti, jossa nuorta pyydettiin tutustumaan seurakunnan rippikoulutoimintaan kortissa mainitulla sivustolla. Seurakunnan laskutuksessa on siirrytty käyttämään sähköistä laskutusta siltä osin kuin se on mahdollista. Myös suurin osa seurakunnan ostolaskuista pyydetään sähköisenä.

Ensisijaisesti seurakunnassa suositaan yhdellä työalalla käyttämättömäksi tai vähälle käytölle jääneiden tuotteiden ja tavaroiden sisäistä kierrätystä. Esimerkiksi värillisten tulostuspaperien jäätyä toimistokäytössä vähäiselle käytölle annettiin kyseiset paperit lapsityön askarteluihin. Tapana on, että ennen kuin mitään hankitaan, tarkistetaan, onko muilla työaloilla vastaavaa tuotetta lainattavissa, ja ennen kuin mitään hävitetään, kysytään, tarvitseeko joku muu työala tuotetta tai keksivätkö muut kohteen, jossa tuotetta voisi vielä hyödyntää.

5.9. Kompostointi

Hautausmaiden maatuva jäte kompostoidaan Itäisen hautausmaan huoltoalueella aumakompostissa mullaksi, joka käytetään seurakunnan tarpeisiin.

5.10. Muut toimenpiteet

Seurakunnan poistetuista kohteista on pyritty kierrättämään kaikki mahdollinen materiaali sen sijaan, että se olisi siirretty loppusijoitukseen. Tämä on pitänyt sisällään kaiken hyödyntämiskelpoisen materiaalin aina käytetyistä, irrotetuista laminaateista lähtien.

5.11. Jätehuoltoon ja kiertotalouteen liittyvät tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Jätekoulutuksen lisääminen	Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n järjestämä koulutus	2023	Ympäristövastaava
Kierrätyksen tehostaminen	Muovin erilliskeräyksen lisääminen kohteissa, joiden käyttöaste korkea	2023–2027	Ympäristövastaava
	Biojätteen erilliskeräys Pentosalissa	2023	Ympäristövastaava
Jätteen määrän vähentäminen	Pyyherullan vaihto käsipaperin tilalle suurimman käyttöasteen kohteissa	2024	Ympäristövastaava

6. Ruoka ja keittiöt

6.1. Ruokahävikin pienentäminen

Kirkon ilmastostrategiassa on ruoan osalta ilmaistu, että toiminnassa tulee suosia ilmastoystävällistä ruokaa ja ruokahävikkiä vähentää (Kirkon ilmastostrategia tavoite 2, suositus 2). Ruokahävikkiä on Kangasalan seurakunnassa pyritty vähentämään ennen kaikkea tarjoamalla monipuolista ja maistuvaa ruokaa, jolloin ruokahävikki vähenee itsestään. Ruoka ja siihen tarvittavat raaka-ainemäärät lasketaan ilmoittautuneiden tai arvioitujen henkilömäärien mukaan. Ruokapalveluesimies suunnittelee ja räätälöi kullekin tapahtumalle sopivan ruokalistan osallistujien kohderyhmän huomioiden. Ruokalistaa myös muutetaan tarvittaessa esimerkiksi kesken leirin, jotta mitään ei tarvitsisi heittää pois.

Ruokalistat suunnitellaan kaapin sisällön mukaan, jolloin jo olemassa olevat ruoka-aineet määrittävät sen, mitä ruokaa seurakunnassa on tarjolla. Näin ollen ruokatuotteet eivät ehdi pilaantua. Tarjoiluissa huomioidaan ruoan kestävyys ja tarjoilulämpötilat, mikä tarkoittaa, ettei tarjolle aseteta tuotteita, jotka pilaantuvat nopeasti huoneenlämmössä. Erityisesti rippikoululaisia kannustetaan ottamaan ruokaa sen verran, kuin syödään, ja tarvittaessa ruokaa saa hakea lisää.

Yksittäisissä ruokailutilanteissa hyödynnetään edellisistä ruokailuista yli jääneitä ruokatuotteita. Lähiajankohtaan osuvissa erillisissä tapahtumissa pyritään tarjoamaan samaa ruokaa, jotta edellisestä tapahtumasta ylijääneet ruokatuotteet pystytään hyödyntämään seuraavassa tapahtumassa niitä tarvittaessa täydentäen. Mikäli esimerkiksi leirien välillä on pitkä tauko, pyritään elintarvikkeet, jotka muuten ehtisivät pilaantua, hyödyntämään muiden seurakunnan työalojen kesken. Ruokahävikkiä on pienennetty myös sillä, että diakonian kautta ylimääräinen ruoka jaetaan sitä tarvitseville. Se vähäinen ruoka, joka edellä kuvatuilla toimilla jää yli, pakataan annosrasioihin, pakastetaan ja jaetaan joko yhteisen keittiön yhteydessä tai diakonit voivat jakaa tämän vastaanotoillaan niitä tarvitseville asiakkaille.

Myös jalostusasteella voidaan vähentää ruokahävikkiä. Käyttämällä kuorellisia hedelmiä ja juureksia koko erä ei mene yhtä herkästi pilalle, kuin kuorittujen kohdalla. Kun salaattia tarjotaan komponenteittain, salaattipöydästä yli jääneet ainekset pystytään hyödyntämään paremmin kuin sekoitettu salaatti. Edellisen päivän aterialta yli jäänyt riisi tai pasta voidaan käyttää salaattipöydässä seuraavana päivänä. Salaattipöydän ylijääneestä kasvislisäkkeestä voidaan tehdä esimerkiksi kasvissosekeittoa.

6.2. Kertakäyttöastioista luopuminen

Kertakäyttöastioita seurakunnalla ei ole käytössä. Kertakäyttöastioiden sijaan keittiössä ja henkilöstön tiloissa käytössä on hyvin kulutusta kestävät astiat.

6.3. Reilun kaupan tee ja kahvi

Kangasalan seurakunnassa tarjottavasta kahvista kaikki ja teestä osa on Reilun kaupan tuotteita. Reilun kahvin ja teen käyttöä on pyritty lisäämään tekemällä sen valitseminen tarjoiluissa mahdollisimman helpoksi.

6.4. Kasvisruoka

Joukkoruokailussa kasvisruoan saa pyydettäessä, myös vegaaniruoka on mahdollinen.

6.5. Reilun kaupan seurakunta ja tuotteet

Reilun kaupan tuotteita käytetään, mikäli niitä on saatavilla. Aina sopivia tuotteita ei kuitenkaan ole löytynyt, mutta valikoima kasvaa, ja hankinnoista päättäville on suositeltu siirtymistä Reilun kaupan tuotteisiin. Reilun kaupan tuotteita ovat esimerkiksi seurakunnan käyttämät banaanit sekä suurin osa käytössä olevasta hunajasta.

6.6. Lähiruoka

Kotimaisuus on keskeinen kriteeri Kangasalan seurakunnan ruoka-ainehankinnoissa. Esimerkiksi kaikki liha ja lihavalmisteet ovat suomalaista alkuperää. Lähes kaikki seurakunnassa tarjottavat ruoat ja leivonnaiset valmistetaan käsityönä. Myös lähiruokaa pyritään käyttämään aina kun mahdollista. Lähituotteista seurakunnassa käytetään kesäisin Laurilan perunaa Pälkäneeltä. Myös Pyysalon leirikeskuksen punaviinimarjapensaiden ja omenapuiden sato kerätään talteen, ja hyödynnetään mehuissa, kiisseleissä ja leivonnaisissa. Seurakunta sijaitsee keskeisellä alueella useisiin ruoantuottajiin ja -toimittajiin nähden, joten ruoan toimittamisen osalta seurakunnan hiilijalanjälki on maltillinen.

6.7. Kasvisruuan käytön lisääminen

Viikon kestävällä leirillä tarjotaan vähintään yksi kasvisruoka kaikille, minkä lisäksi toisena päivänä kasvisruoka on liharuoan rinnalla kaikkien tarjolla. Muissa seurakunnan tapahtumissa, esimerkiksi jumalanpalveluksen jälkeisissä ruokailuissa, kasvisruoka on valmiina, ja sen saa pyydettäessä.

6.8. Kauden kasvikset

Ruoanvalmistuksessa kunnioitetaan alueellista ruokakulttuuria, käytetään pääosin lähellä tuotettuja sesonginmukaisia raaka-aineita ja noudatetaan muutoinkin satokausiajattelua.

6.9. Luomuruoka

Luomutuotteita seurakunnassa käytetään vaihtelevasti, mutta esimerkiksi puurohiutaleiden osalta kaikki käytettävät tuotteet ovat luomua. Myös ns. henkilökunnan kahvi, eli suodatinkahvi, jota valmistetaan tavallisissa kotikeittimissä, on luomulaatuista Reilun kaupan kahvia. Kahvin valintaan vaikuttaa osaltaan käytetty keitin, mikä asettaa edellytyksensä kahvin karkeusasteelle, ja tämän myötä rajoituksensa kahvin valinnalle.

6.10. Vastuullinen kala

Seurakunnassa on käytössä ns. liikennevalokalat sekä MSC ja ASC-kalatuotteet. Kalatuotteista suositaan kotimaisia kaloja.

6.11. Keittiöhenkilökunnan ympäristökoulutus

Keittiöhenkilökunta on suorittanut verkkokoulutuksena Ympäristöpassi -osaamistestin, jonka tarkoituksena on ollut edistää ruokapalveluhenkilöstön ja elintarvikehankinnoista vastaavien henkilöiden kestäviä toimintatapoja, nostaa ympäristöosaamisen tasoa sekä lisätä tietoa kestävien valintojen mahdollisuuksista ruokapalveluissa.

6.12. Keittiöiden ympäristöviestintä

Seurakunta ei toistaiseksi ole viestinyt aktiivisesti ruoan ilmastovaikutusten pienentämiseksi tehdyistä toimenpiteistä.

6.13. Vastuulliset elintarvike- ja ruokapalveluhankinnat

Seurakunnan tukkurivalinnassa huomioidaan tukkutoimittajan vastuullisuus, ja valintakriteeriksi on asetettu tietyt raportit toimittajalta. Tällaisia raportteja ovat mm. todistukset verojen ja lakisääteisten sosiaalimaksujen suorittamisesta sekä selvitykset työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta tai keskeisistä työehdoista sekä työterveyshuollon järjestämisestä. Esimerkiksi nykyinen elintarviketukkuri, Kanta-Hämeen Tuoretuote Oy (Patu Palvelutukkurit -ketju) on Vastuu Group Oy:n luotettava kumppani, joka täyttää asetetut ehdot ja jolla on lisäksi käytössään ISO14001-standardiin perustuva ympäristöjärjestelmä.

6.14. Muut toimenpiteet

Ruoanvalmistukseen liittyvät vaatimukset kasvavat päivä päivältä, ja laatu-, kulu-, henkilöstö- ja hygieniakysymykset vaativat jatkuvaa yksityiskohdista huolehtimista. Asiakkaiden ruokaa kohtaan osoittama luottamus ei riipu ainoastaan siitä, miten hyvältä ruoka maistuu, vaan asiakkaat haluavat lisäksi varmistua keittiön noudattamista korkeista hygieniastandardeista. Tällöin juuri ensivaikutelmalla on väliä; Mikäli asiakkaat näkevät keittiön, on sen oltava moitteeton. Näihin asioihin Kangasalan seurakunnan keittiötoimen henkilökunta kiinnittää erityistä huomiota.

Pakkausjätettä keittiöltä tulee vähän, ja sekin vähä pyritään uudelleenkäyttämään. Esimerkiksi muoviset tarjoiluastiat, tyhjät kahvipussit ja muu pakkausmateriaali kierrätetään mahdollisuuksien mukaan askartelumateriaalina. Keittiölaitteet ovat kotimaisia, ja niiden huollosta vastaa paikallinen yritys. Käyttämättömänä olevat keittiökoneet, kuten jääkaapit ja pakastimet, kytketään pois päältä. Tapahtumissa jaettavien oheistuotteiden määrää on pyritty vähentämään, mikäli niistä syntyy ylimääräistä jätettä, ja tuotteita on korvattu valitsemalla jätteettömiä vaihtoehtoja. Esimerkiksi paperikääreellisiä makeisia ei suosita. Muovi- ja kartonkijätettä on myös vähennetty lisäämällä omavalmisteisen leivän ja sämpylän tuotantoa.

6.15. Ruokaa ja keittiötä koskevat tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Ruokahävikin vähentäminen	Kaikki seurakunnan työalat sitoutuvat merkitsemään ylijäämäruokaan, mikäli tämä on muiden käytettävissä.	Jatkuva	Kaikki työalat
	Ylijääneisiin ruokatuotteisiin ja avattuihin elintarvikkeisiin merkitään ruoan valmistuspäivä tai tuotteen avaamispäivä.	Jatkuva	Kaikki työalat

7. Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito

7.1. Rakennusrekisteri Basis ja energiankulutuksen seuranta

Energiakriisin myötä energiankulutuksen seuranta ja energiansäästöön tähtäävät toimenpiteet ovat ajankohtaisempia kuin koskaan. Myös kirkon ilmastostrategia edellyttää seurakuntia selvittämään

rakennustensa energiankulutuksen, kirjaavan tämän Basis-järjestelmään ja ryhtymään tarvittaviin toimiin rakennusten energiatehokkuuden parantamiseksi (Kirkon ilmastostrategian tavoite 1, suositus 3). Kangasalan seurakunnan kiinteistöhallinto otti Basis-kohderekisterin käyttöön vuonna 2018. Energiankulutuksen toteumaa seurataan kuukausittain laskunmaksun yhteydessä ja verrataan edellisten vuosien toteumiin. Mahdolliset poikkeamat pyritään selvittämään välittömästi.

7.2. Kiinteistöstrategia

Kangasalan seurakunta määrittelee strategiassaan arvoikseen hengellisyyden, oikeudenmukaisuuden ja turvallisuuden. Kiinteistöstrategia pohjaa näihin seurakunnan asettamiin arvoihin ja tarkoitukseen, ja sen tehtävänä on ohjata kiinteistöjä koskevaa päätöksentekoa. Kiinteistöstrategiassa linjataan rakennetusta kulttuuriperinnöstä huolehtimisesta, toiminnan kannalta riittävän ja tarkoituksenmukaisen tilaomaisuuden ylläpidosta sekä kiinteistöihin sitoutuneen pääoman hallinnoinnista. (Ks. tarkemmin liite 9: *Kiinteistöstrategia*).

Seurakunnan omistamien kiinteistöjen ensisijainen tarkoitus on mahdollistaa seurakunnan perustehtävien hoitaminen sekä vahvistaa hengellistä elämää. Seurakunnan kiinteistöjohtamisen strateginen tavoite onkin, että seurakunnalla on käytössään toimintojensa kannalta keskeiset, hyväkuntoiset ja tarkoituksenmukaiset kiinteistöt, joiden ylläpitokustannukset ovat tasapainossa seurakunnan taloudellisen kantokyvyn kanssa. Seurakuntalaisten yhteisten kokoontumisten ja tämän mahdollistamien kiinteistöjen merkitys korostuu erityisesti ikäihmisten, nuorison sekä kirkollisten perhejuhlien kohdalla. Kaikkia tilaisuuksia ei voida suorittaa etänä, eikä kaikilla seurakuntalaisilla tähän ole kykyjä, mahdollisuuksia tai edes kiinnostusta. Lisäksi toimitiloissa on huomioitava ne muutokset ja mahdolliset ongelmat, joita yhdyskuntarakenteen muutoksista seuraa: Lasten ja nuorten määrä pienenee, ja esimerkiksi hautausten määrä kasvaa sitä mukaa kun Suomen väestörakenne vanhenee.

7.3. Energiavastaava

Kangasalan seurakunnan energiavastaavana toimii kiinteistöpäällikkö Teemu Takala.

7.4. Tilojen käyttö

Kirkon ilmastostrategian tavoitteeksi on asetettu vähällä käytöllä olevista tiloista luopuminen sekä tilojen yhteiskäytön lisääminen (Kirkon ilmastostrategia tavoite 1, suositus 5). Seurakunnan kiinteistönhallinnassa on kuitenkin yksi keskeinen ero yksityiseen puoleen nähden: Seurakunta ei voi optimoida kaikkea kiinteistöomaisuuttaan tai toimitilapalveluitaan, vaan sen on huolehdittava omistamastaan rakennetusta kulttuuriperinnöstä ja samaan aikaan ylläpidettävä riittävää kiinteistömassaa, jota hautaustoimi tulee

tulevaisuudessa tarvitsemaan. Vaikkakin kirkkolaki määrää, että seurakunnalla on oltava kirkko, ja muiden toimitilojen määrä on seurakunnan omien tarpeiden ja oman harkinnan varassa, tuottaa kulttuuriperinnöstä huolehtiminen seurakunnalle usein merkittäviä kuluja, joista saatava hyöty tai käyttöarvo ilmenee ”vain” henkisen ja kulttuurisen pääoman muodossa.

Kangasalan seurakunnan tilojen käyttöastetta ja kävijämääriä seurataan seurakuntaohjelmisto Katrinassa. Seurakunta on mahdollisuuksien mukaan irtautunut ja valmistelee edelleen irtautumista kohteista, joiden käyttö on ollut käyttöasteeseensa verrattuna vähäistä. Mahdollisuuksien mukaan toimintaa on siirretty vuokratiloihin, mikä osaltaan on edesauttanut käytettävissä olevien tilojen entistä taloudellisempaa hyödyntämistä.

Viime vuosina Kangasalan seurakunta on luopunut Vatialan ja Ruutanan vanhoista tiloista. Lähivuosien suunnitelmissa on lisäksi mahdollinen Havisevan rukoushuoneesta luopuminen, Ranta-Einolan vuokraaminen sekä Huutijärven seurakuntakodin osittainen vuokraaminen päiväkotitoimintaan. Sahalahden seurakuntakodilla osa kiinteistöstä on jo nykyisellään vuokrattu päiväkotikäyttöön ja Kuhmalahden seurakuntatalosta osa koulukäyttöön. Kiinteistöjen käyttöastetta on tiloista luopumisen, tilojen vuokraamisen sekä oman toiminnan siirtämisen vuokratiloihin ohella nostettu vuokraamalla seurakunnan tiloja lyhytaikaisesti ulkopuolisille, kuten Puolustusvoimille, seurakuntalaisille sekä muille yksityistahoille.

7.5. Uusiutuva energia

Kirkon ilmastostrategian tavoitteena on öljylämmityksestä ja fossiilisilla polttoaineilla tuotetun sähkön käytöstä luopuminen vuoteen 2025 mennessä (Kirkon ilmastostrategia tavoite 1, suositukset 1 ja 2).

Pyysalon leirikeskuksen sähköenergiasta 20 % tuotetaan aurinkopaneeleilla. Suunnitelmissa on aurinkopaneeleiden asennus myös Sahalahden kirkolle, Huutijärven kappeliin sekä virastotalo Oravaan. Öljylämmitys on toistaiseksi käytössä Sahalahden kirkossa ja seurakuntakodissa sekä Ruutanan vanhalla seurakuntakodilla. Sahalahden kirkkoa ollaan kuitenkin siirtämässä maalämpöön ja Sahalahden seurakuntakodin osalta kaupanteko korvaavasta kiinteistöstä on käynnissä. Seurakunta on luopumassa Ruutanan kiinteistöstä, ja toiminta on jo siirretty modernimpiin vuokratiloihin.

Seurakunnan sähkön tuottaa Vaasan Sähkö Oy, jonka myymästä sähköstä vuonna 2021 uusiutuvia energialähteitä oli 36 %.

7.6. Kiinteistönhuoltojärjestelmä

Seurakunnan kiinteistönhuolto on ottanut tavoitteekseen kiinteistönhuollon ohjausjärjestelmän käyttöönoton seuraavan viiden vuoden aikana.

7.7. Energiankulutuksen vähentäminen ja energiatehokkuus

Seurakunnan kiinteistöpäällikkö Teemu Takala on Motiva-pätevöitynyt energiakatselmoija. Energiankulutuksen osalta seurakunnassa seurataan sähkön, veden ja lämmön kulutusta. Suurimmassa osassa seurakunnan kiinteistöstä on käytössä Fiksuvesi-järjestelmä, joka ilmoittaa mahdollisista vuodoista. Seurakunnassa on myös lisätty huonekohtaista huonelämpötilan mittausta, jotta sisäilman lämpötilaa pystytään hallitsemaan.

Seurakunnan taloautomaatiojärjestelmiä on viime vuosina modernisoitu. Osassa ilmanvaihtojärjestelmistä on siirrytty tarpeenmukaiseen ilmanvaihtoon ja Kangasalan ja Kuhmalahden kirkkojen yläpohjan lämmöneristyksiä on parannettu. Vastaavasti valaistuksenohjausta on parannettu liiketunnistimin ja hämäräkytkimin, minkä lisäksi valaistuksessa on siirrytty hehkulampuista LED-valaisimiin. Osassa kohteista öljy- ja sähkölämmityksen tueksi on asennettu ilmalämpöpumppuja.

Mitä energiankulutuksen seurantaan tulee, viimeisten kolmen vuoden osalta on syytä huomioida Covid-19 -pandemia ja sen vaikutus seurakunnassa tehtyyn lähityöhön sekä ihmisten kokoontumismahdollisuuksiin. Näin ollen kulutus ei viimeisten vuosien osalta ole yhteismitallinen, vaan kokoontumisrajoitusten poistumisen myötä energian kokonaiskulutus on luonnollisesti noussut. Lisäksi hautausmaiden sähkönkulutus vaihtelee vuosittain hautauksien määrästä johtuen. Väestönrakenteen myötä hautaukset lisääntyvät vuosi vuodelta, mikä nostaa sähkönkulutusta. Vastaavasti talven sääolosuhteet vaikuttavat osaltaan hautausmaiden sähkönkulutukseen, sillä kylmimpinä talvina joudutaan käyttämään enemmän roudansulatusta.

7.8. Kiertotalous uudis- ja korjausrakentamisessa

Seurakunta on poistuvissa kohteissaan edistänyt kiertotaloutta, mutta ei toistaiseksi uudis- tai korjausrakentamisessa.

7.9. Kiinteistöjen puhtaanapito

Kiinteistöjen puhtaanapidossa käytetään aineita niin vähän, kuin vain on tarkoituksenmukaista. Pesuaineet tilataan suuremmissa kanistereissa, joista niitä siirretään pienempiin astioihin. Näin saadaan vähennettyä pakkausjätteen määrää. Pienemmissä pesuainepulloissa on annostelukorkit, joita käyttämällä pesuainetta

saadaan annosteltua tarvittava määrä. Siivouksessa käytetään uudelleen käytettäviä mikrokuituliinoja sekä moppeja, joiden pesusta huolehditaan itse. Tällöin vältytään pyykin kuljetuskustannuksilta. Siivoukseen käytettävät aineet ja välineet säilytetään niille tarkoitetuissa tiloissa lukkojen takana. Osa pesuaineista on ympäristömerkittyjä tuotteita. Siltä osin kuin siivousaineella ei ole ympäristömerkintää, käytetään tämä loppuun, ja siirrytään jatkossa ympäristömerkittyyn tuotteeseen.

7.10. Rakennusalan, kiinteistönhoidon ja puhtaanapidon koulutus

Seurakunnan kiinteistötyöntekijä Jan Forss suorittaa parhaillaan turvallisuusalan ammattitutkintoa. Lisäksi tavoitteena on, että jokainen seurakunnan kiinteistöpuolen työntekijöistä suorittaisi jatkossa työturvallisuuskortin.

7.11. Muut toimenpiteet

Kangasalan seurakunnan viime vuosikymmenten merkittävimmässä rakennushankkeessa, Pyysalon leiri- ja kurssikeskuksen rakentamisessa, on tehty lakeja, asetuksia ja muita säädöksiä pidemmälle meneviä ekologisia ratkaisuja. Pyysaloon on asennettu aurinkokennot ja sen lämmitysmuotona on yksityisen yrittäjän ylläpitämä pellettivoimala, jolta ostetaan kaukolämpö lämmitykseen ja lämpimän käyttöveden tuottamiseen. Samaten Kuhmalahden seurakunnallisissa rakennuksissa on otettu käyttöön hakepohjainen kaukolämpö. Pyysalossa on lisäksi otettu käyttöön energiataloudellista tekniikkaa, joka tekee paremmin mahdolliseksi toimintakeskuksen osastokohtaisen lämmittämisen ja valaisemisen todellisen käyttötarpeen vaatimalla tavalla. Seurakunta on myös luopunut kaikista asunto-osakehuoneistoistaan niistä tehdyn tarkastuksen pohjalta.

Kukin seurakunnan työala pyrkii säästämään energiaa omassa toiminnassaan. Esimerkiksi Pyysalon leirikeskuksessa tarjottimet ovat käytössä vain lounaalla ja päivällisellä, jolloin vähentyneen tiskin myötä voidaan säästää paitsi työtunneissa, pesuaineissa ja tavaran kulumisessa, myös vedessä ja sähkössä. Leirien ja muiden useamman ruokailun sisältävien tapahtumien aikana kylmäaltaat pidetään peitettyinä ja avataan vain ruokailuihin, jolloin vältytään altaiden uudelleen jäähdyttämiseltä ja laitteistolle epäedulliselta jatkuvalta lämpötilan vaihtelulta.

Kangasalan seurakunnasta on tehty useita juttuja paikallislehtiin myös energiaratkaisuihin liittyen. Esimerkiksi viime kesänä niin Aamulehti kuin Kangasalan Sanomat uutisoivat seurakunnan asentamista aurinkopaneeleista.

7.12. Energiaan, kiinteistöihin ja kiinteistönhoitoon liittyvät tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Uusiutuvan energian lisääminen	Aurinkopaneelien asennus uusiin kohteisiin	2023–2024	Kiinteistöpäällikkö
Työturvallisuuden parantaminen	Työturvallisuuskortti kaikille kiinteistöpuolen työntekijöille	2025	Kiinteistöpäällikkö
Kiinteistönhuollon ohjausjärjestelmän käyttöönotto		2027	Kiinteistöhuolto

8. Hautausmaat ja viheralueet

8.1. Hautausmaan hoitosuunnitelma

Ympäristöystävällisemmällä hautausmaiden ja viheralueiden hoidolla tarkoitetaan toimia, jotka lisäävät ympäristön monimuotoisuutta ja turvaavat arvokkaita luonnonpiirteitä ja niiden säilymistä. Tässä ympäristökatselmuksessa tarkastellaan hautausmaiden ja viheralueiden osalta mm. hautausmaan jätteiden syntyä ja käsittelyä Kangasalan seurakunnassa, eri alueiden hoitotarvetta, luonto- ja kulttuuriarvoja, käytössä olevien lannoitteiden ja kasvinsuojeluaineiden ympäristövaikutuksia sekä toimia vedenkulutuksen pienentämiseksi. Kangasalan seurakuntapuutarhuri Liisa Huhta valmistelee parhaillaan uuden kirkkolain mukaista hautausmaan hoitosuunnitelmaa, jonka on määrä valmistua vuoden 2023 aikana. Käsillä olevassa ympäristökatselmuksessa ja ympäristöohjelmassa käsitellään valmisteilla olevan hoitosuunnitelman avainkohtia.

8.2. Perennahoito

Kangasalan seurakunnan hautaustoimen lähitulevaisuuden tavoitteena on valmistautuminen perennahoidon käyttöönottoon. Kesäkaudelle 2022 suunniteltu perennahoitoisten mallihautojen istuttaminen seurakunnan hallinnassa oleville haudoille viivästyi, mutta sopivaa kasvivalikoimaa koeistutuksiin on etsitty, ja koeistutukset on tarkoitus toteuttaa suunnitelmanmukaisesti seuraavana kautena. Valituksi tulevien perennojen osalta keskeisimpiä kriteerejä ovat kotimaisuus ja Suomen ilmasto-olosuhteisiin sopeutuminen, minkä lisäksi kasvien tulee olla kauniita myös varsinaisen kukinta-ajan ulkopuolella.

Perennahoitoon siirtymisen ekologinen arvo ymmärretään, ja seurakunta on jo nykyisellään siirtynyt osassa omista istutuksistaan perennoihin. Omalla toiminnalla voidaan näyttää esimerkkiä hautoja hoitaville omaisille, minkä lisäksi omaisille kerrotaan perennahoidon hyödyistä.

8.3. Hautausmaiden ja viheralueiden kulttuuriarvojen inventointi

Kangasalan seurakunnan hautausmaista tehtiin vuonna 2006 Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin asettaman hautausmaakulttuuritoimikunnan teettämä tutkimus. Kyseisen inventointityön tavoitteena oli toteuttaa hautausmaakulttuuritoimikunnille asetettuja tehtäviä muun muassa kartoittamalla hautausmaiden kulttuuriarvoja sekä keräämällä tietoa paikallisesta hautausperinteestä.

Lisäksi Kuhmalahden, Sahalahden ja Kangasalan vanhan hautausmaan kulttuuriarvot on selvitetty erikseen. Läntistä ja Itäistä hautausmaata on käsitelty Kangasalan hautausmaainventoinnissa, mutta laajempaa tarvetta kartoitukselle ei tekijöiden mielestä ole ilmennyt.

8.4. Hautausmaiden, piha- ja puistoalueiden luontoarvojen inventointi

Vaikkakaan Kangasalan seurakunnan omistamien hautausmaiden ja viheralueiden luontoarvoja ei ole inventoitu, on näillä esiintynyt mm. sammakoita, palokärkiä, hirviä, kettuja sekä mäyriä.

8.5. Kevyemmän hoidon alueet

Vaikkakin hoidettu nurmikulttuuri on keskeinen osa suomalaista hautausmaaperinnettä, on Kangasalan seurakunnan omistamien hautausmaiden ja viheralueiden reuna-alueille jätetty myös luonnonmukaisesti hoidettuja vyöhykkeitä. Sankarihautausmaa ja alueet, joita joko käytetään paljon tai joita muista syistä pidetään erityisen arvokkaana, pyritään pitämään moitteettomassa kunnossa, mutta näiden ulkopuolelle on jätetty myös alueita, joilla luonnonmukaisemman hoidon seurauksena esimerkiksi hyönteiset ja pieneläimet viihtyvät paremmin.

8.6. Monivuotiset kasvit

Monenlaisten kukkien avulla minimoidaan tilanne, jossa jokin kasvitauti tuhoaa jonkin lajin. Tästä syystä Kangasalan seurakunnan kesäkukkavalikoima pidetään suurena. Seurakunnan omissa istutuksissa suositaan monivuotisia kasveja sekä ennen kaikkea kasveja, joiden koristearvo on monenvärisissä, kauniissa lehdissä tai niiden kasvutavassa.

8.7. Vieraslajien torjunta

Vuonna 2017 osana HyväTeko -kampanjaa jokainen Kangasalan seurakunnan tuolloin yli 80 työntekijästä sai käyttää 8 tuntia työaikaansa yhteiskunnallisen hyvän tekemiseen. Kyseisen kampanjan yhteydessä seurakunta mm. osallistui kuntalaisten kanssa jättipalsamin taimien kitkemiseen kunnan alueelta.

Seurakunnan hautausmaiden ainoa hävitettävä vieraslaji on kurtturuusu, mikä on kuluneena kesänä alasleikattu, tarkoituksena kuolettaa kasvi näivettämällä. Ensi kesänä pensaat on määrä kaivaa pois.

8.8. Kemikaalihaittojen ehkäisy

Kangasalan seurakunnan hautausmaiden ja viheralueiden hoidossa on pyritty minimoimaan ympäristölle haitallisten kemikaalien käyttö mm. hoitoteknisin keinoin. Hautausmailla ei esimerkiksi käytetä rikkaruohojen torjuntaan lainkaan torjunta-aineita, vaan rikkaruohojen poisto ja käytävien hoito tehdään mekaanisesti. Lisäksi esimerkiksi hautausmaiden liukkaudentorjuntaan käytetään hiekoitusmurskетta suolan ja liukkaudentorjuntakemikaalien sijaan.

Seurakunnan viheralueilla käytettävä lannoitus on täsmällistä ja ympäristöystävällistä. Koska nopealiukoisista lannoitteista voi päätyä rehevöittäviä ravinteita vesistöihin, suositaan viheralueilla hitaasti liukenevia kestolannoitteita. Kyseisten toimien ohella hautausmaiden ja viheralueiden tuottamaan ympäristökuormaan voidaan vaikuttaa työkoneiden teknisellä kunnolla ja niiden oikeanlaisella käytöllä. Hoitokaluston päästöihin pyritään vaikuttamaan suosimalla akkukäyttöisiä koneita ja huolehtimalla niiden kunnosta sekä säännöllisestä huollosta.

8.9. Vedenkulutuksen pienentäminen

Kangasalan seurakunnassa seurataan erikseen viheralueiden ja hautausmaan vedenkulutusta, jolloin esimerkiksi mahdolliset vuodot voidaan havaita heti niiden ilmaantuessa.

Eri nurmilajeilla on erilainen kuivuudenkestävyys, mistä syystä käytössä on kuivuutta kestävää nurmikon siemenseosta kaikkein kuivimmissa kohteissa. Kastelun tarve pyritään muutenkin pitämään optimaalisena suosimalla istutuksissa ja nurmikonsiemenissä kuivuutta sietäviä lajikkeita. Optimaalisen kastelun määrittäminen on kuitenkin haastavaa: Mikäli hautausmailla pyritään tinkimään kastelusta, johtaa tämä usein kasvien vastustuskyvyn heikkenemiseen. Liian kuivana pidetyt kesäkukat saavat helpommin tauteja ja tuholaisia, minkä myötä tarve kasvinsuojeluun lisääntyy.

Hyvinkin perustetuilla nurmikoilla kastelun vähentämisestä taas aiheutuu etenkin pidempinä poutakausina palamista, mikä pahimmillaan johtaa nurmialueen uudelleenperustamiseen. Lisäksi veden käytön rajaaminen näyttäytyy omaisille, jotka hoitohaudan hoidosta maksavat, hoitotason laskuna. Seurakunta ei näin ollen voi itse tehdä kaikkia päätöksiä hautausmaiden hoitoa ja kastelua koskien, vaan huomioon tulee ottaa myös kasvien sekä Suomen sääolosuhteiden vaikutukset, samoin kuin haudattujen ihmisten omaiset ja heidän toiveensa hautausmaan yleisilmettä koskien.

8.10. Koneiden ympäristövaikutukset

Työkoneissa on pyritty siirtymään mahdollisimman vähän päästöjä aiheuttaviin malleihin. Tällaisia ovat esimerkiksi sähkö- tai akkukäyttöiset, mekaaniset sekä biopolttoaineita käyttävät koneet. Tilanteissa on kuitenkin huomioitava myös muut kuin ekologiset tekijät: Pitkät sähköjohtovedot esimerkiksi vaarantavat pahimmillaan työturvallisuutta. Sitä mukaa kun akkukäyttöisten työkoneiden tehokkuus on lisääntynyt ja akun kesto pidentynyt, on seurakunnassa siirrytty alati enenevissä määrin ennen kaikkea akkukäyttöisiin malleihin.

8.11. Vainajan tuhkaamisen ympäristövaikutukset

Kangasalan seurakunta ei omista krematoriota. Tästä huolimatta tuhkausten osuus hautauksista on viime vuosina kasvanut. Tarkasteltaessa pelkkää hautausmuotoa on tuhkaus arkkuhautausta ympäristöystävällisempi vaihtoehto.

8.12. Hautaukseen liittyvät ekologiset vaihtoehdot

Kangasalan seurakunnalla on lainattava arkkualba käytössä. Pohjaan sidottujen kukkalaitteiden määrä on vähentynyt, ja kimppuja sekä yksittäisiä kukkia pyydetään ja käytetään enemmän. Näitä varten on kappeliin hankittu lainattavia lasimaljakoita.

8.13. Hautojen hoitoon ja vainajien muistamiseen liittyvät ympäristönäkökulmat

Seurakuntapuutarhuri Liisa Huhta on laatinut Kangasalan seurakunnalle ohjeistuksen, jonka avulla asiakas pystyy tekemään hautausmailla ekologisempia valintoja (Ks. liite 10: *Ympäristön ystävän ohjeet vainajan muistamiseen*). Hautaus on tilanteena kuitenkin hyvin hauras, ja siihen liittyy monenlaisia tunteita ja perinteitä. Vaikka omaisille jaetaan tietoa ympäristöystävällisemmästä muistamisesta, eivät ekologiset syyt useinkaan viime sijassa ohjaa heidän toimintaansa. Omaisia kuitenkin kannustetaan asiakaspalvelutilanteissa mm. suosimaan haudoilla perennoja sekä vähentämään kynttiläjätettä.

Kangasalan seurakunnan hautausmailla on varattu monta paikkaa muualle haudattujen läheisten muisteluun. Kyseisille muistelupaikoille omaiset voivat halutessaan viedä kukkia tai sytyttää kynttilän sen sijaan, että heidän olisi ajettava pitkiäkin välimatkoja menehtyneiden omaistensa muistamiseksi.

8.14. Hautakivien uusiokäyttö

Kangasalan seurakunnalle palautuneita hautakiviä uusiokäytetään viherrakentamisen eri kohteissa, kuten reunuksissa sekä käytävien perustuksissa. Tämän lisäksi muistomerkkejä on lahjoitettu eteenpäin, jolloin ne on voitu hioa ja kaivertaa uudelleen tai kaiverruksen päälle on voitu asettaa uusi nimilaatta.

8.15. Hautausmaiden ympäristökasvatuksellisten arvojen hyödyntäminen

Yksi Kangasalan seurakunnan hautausmaiden toiminnallisista tavoitteista on hautausmaiden käytön monipuolistaminen. Tähän pyritään mm. rikastuttamalla kasvivalikoimaa, jolloin hautausmaita voidaan käyttää niiden erityisen luonteen huomioiden myös puistomaisesti. Seurakunnan alueella on useita hautausmaita, joilla näkyy paikkakunnan historia. Kirjailija Jussi Lehtonen on esimerkiksi opastanut hautausmaakierroksia vanhalla hautausmaalla.

8.16. Hautausmaahenkilöstön ympäristökoulutus

Suurin osa hautausmaahenkilöstöstä on koulutukseltaan puutarhureita, jolloin he ovat saaneet koulutuksessaan tietoa ympäristönäkökohdista, kuten lajittelusta, kierrätyksestä, jätteiden määrän vähentämisestä, luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta sekä kasvien hyvinvoinnista. Uusien työntekijöiden perehdytyksessä lisäksi käydään mm. läpi hautausmailla muodostuvan jätteen lajittelu, torjunta-aineeton rikkakasvien torjunta sekä muutoinkin toimet, joilla voidaan ennalta ehkäistä tilanteita, joissa kasvit olisi muussa tapauksessa myöhemmin käsiteltävä kemikaalein.

8.17. Muut toimenpiteet

Hautakynttilät muodostavat merkittävän osan hautausmailla syntyvästä jätteestä. Kangasalan seurakunnassa kynttilöiden tuottamasta jätekuormasta on tiedotettu omaisia ja heitä on mm. kannustettu muistamaan omaisiaan talviaikaan jäälyhdyin. Lisäksi on huomioitava, että kynttilöitä voidaan valmistaa monista eri materiaaleista, joista esimerkiksi soija- ja mehiläisvaha ovat ekologisempia.

Hautausmaiden jätehuoltoon on jo vuosia pyritty kiinnittämään erityistä huomiota. Hautausmaiden jätteet erotellaan kompostijätteeseen, hyöty- sekä sekajätteeseen. Lasikeräysastiat on sekä Huutijärvellä että Vanhalla hautausmaalla.

Muualla tuotettu kompostijäte kerätään vaihtolavoille ja kuljetetaan Huutijärven kompostialueelle. Valmis komposti käytetään nurmikoilla, kukka-aukoilla sekä kaikkialla, missä multaa tarvitaan. Risut viedään pääasiallisesti Honkasen puutarhaan Tiihalassa, missä nämä käytetään hakelämmitykseen. Osa hautausmailta kertyvästä puuaineksesta, kuten kaadetut puut sekä aitojen alasleikkuut, haketetaan seurakunnan omaan tarpeeseen ja käytetään katteena, joka estää rikkakasvien kasvua sekä kosteuden haihtumista.

8.18. Hautausmaihin ja viheralueisiin liittyvät tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Hautausmaan hoitosuunnitelman laatiminen	Käydään läpi hautausmaiden nykyiset ympäristönäkökohdat ympäristöselvityksen yhteydessä	Syksy 2022	Kirkon ympäristödiplomin laatimisesta vastaava projektityöntekijä, seurakuntapuutarhuri
	Tutustutaan uudistuvan kirkkolain mukaisen hautausmaan hoitosuunnitelman kriteereihin	Kevät 2023	Seurakuntapuutarhuri
	Laaditaan hoitosuunnitelma viimeistään lain astuttua voimaan	2023–2027	Seurakuntapuutarhuri
Perennahoidon käyttöönotto	Paikallisiin olosuhteisiin parhaiten soveltuvien perennalajikkeiden valitseminen	Kevät 2023	Seurakuntapuutarhuri
	Perennahoitoisten mallihautojen istuttaminen seurakunnan hallinnassa oleville haudoille	Kesäkausi 2023	Hautaustoimi
	Perennahoidon hinnoittelu kilpailukykyiseksi	2023–2024	Seurakuntapuutarhuri ja talousjohtaja

9. Metsät ja muut luonnonalueet

Kangasalan seurakunnan omistamien metsien hoidossa huomioidaan vaatimukset, joita voimassa oleva laki sekä FSC-sertifiointi metsänhoidolle asettaa. Metsien hoidossa ja käytössä sovelletaan ensisijaisesti metsälakia. Luonnonsuojelulaki on voimassa luonnonsuojelualueilla sekä lajien rauhoittamiseen kuuluvilla alueilla. Muita metsien hoitoon liittyviä lakeja ovat mm. metsätuholaki, vesilaki sekä maankäyttö- ja rakennuslaki.

Kangasalan seurakunta omistaa metsätalousmaata noin 500 hehtaaria, joka jakautuu yhdeksän kiinteistön alueelle (Kartanonmaa, Pyysalo, Pappila, Salorinne, Pynnölä, Lemola, Päivärinne, Tapiola, ja Paunula). Kaikki seurakunnan metsät sijaitsevat Kangasalla. Metsätalousmaasta suurin osa, 59 %, on tuoretta kangasta. Kuivahkoa kangasta on 26 %, lehtomaista kangasta 9 % ja kuivaa kangasta 6 %. Metsätalousmaasta 10,5 hehtaaria, eli noin 2 %, on luonnontilaista. Kaiken kaikkiaan puustoa on arvioitu olevan noin 84 000 kuutiometriä. (Ks. liite 11: *Metsäsuunnitelman kuviotiedot*).

9.1. Metsäsuunnitelma

Metsäsuunnitelman tarkoituksena on selvittää seurakunnan metsien senhetkinen tila ja tehdä samalla suunnitelma metsän oikea-aikaisesta, oikealla tavalla tehdystä hoidosta. Metsien hoidon arvoja ovat virkistyskäyttö, talousmetsänhoito, metsien monipuolisuus, puhtaan bioenergian tuottaminen, hiilinieluna toimiminen sekä riistanhoito ja metsästys. Koska kyseiset arvot ovat osittain keskenään vaihtoehtoisia, kohdellaan niitä rinnakkain ja toisiaan tasapainottaen. Talousmetsänä metsät ovat tärkeä ja olennainen omaisuuserä, joka tuottaa tuloa seurakunnan toimintaan. Talousmetsänhoidossa pyritään tasaiseen tuottoon, mutta siinä otetaan huomioon myös maisemaan ja luontotyyppiin liittyviä seikkoja. Ilmastonmuutokseen vastaamisen osalta metsät ymmärretään ennen kaikkea bioenergian tuottajana – luonnon omina aurinkokennoina – ja hiilen sitojana, bioaineiston tuottajana, ja viimekädessä hiilivarastona.

Kangasalan seurakunta on uusinut metsänhoitosuunnitelmansa viimeksi vuonna 2019. Voimassa oleva metsäsuunnitelma kattaa vuodet 2019–2028, ja siinä selvitetään seurakunnan omistaman metsäomaisuuden ylläpito ja siihen liittyvät tuotto-odotukset. Kangasalan seurakunnan ja UPM-Kymmene Oyj:n välisellä kumppanuussopimuksella sopijapuolet ovat samalla sitoutuneet mm. ottamaan huomioon hyvän metsänhoidon ja ympäristönhoidon vaatimukset sekä kestävän kehityksen periaatteet.

9.2. Metsien sertifiointi

Kaikki Kangasalan seurakunnan omistamat metsät ovat FSC-sertifioituja (Ks. liite 12: *Seurakunnan päätökset FSC-sertifioinnista*). FSC-sertifiointiin liittyy periaatteita ja kriteerejä, joiden tavoitteena on tehdä metsänhoidosta paitsi ympäristön kannalta hyvää, myös sosiaalisesti hyödyllistä ja taloudellisesti kannattavaa. Sertifioinnin päätavoitteena on metsienhoidon parantaminen sekä sertifioitujen metsätuotteiden markkinoillepääsyn varmistaminen. FSC-sertifioidun metsänhoidon periaattein seurakunta voi varmistaa metsän hyvän kasvun ja taloudellisen tuottavuuden, ja samalla parantaa metsäluonnon monimuotoisuuden säilymistä sekä vähentää metsänhoidon ympäristökuormitusta. FSC-sertifiointi rajaa talousmetsänhoidon ulkopuolelle arvokkaat luontokohteet, kuten puroja, kallioita ja soita. Lisäksi se vahvistaa puurakenteen monipuolisuutta ja lahopuun jättämistä.

9.3. METSO-ohjelma

Kangasalan seurakunta ei ole liittänyt metsiään Metso-suojeluohjelmaan.

9.4. Vapaaehtoinen luontokohteiden suojelu

Julkisyhteisönä seurakunnan metsäomaisuuteen kohdistuu julkista kiinnostusta erityisesti metsien suojeluun sekä ilmastotavoitteiden toteutumiseen liittyen. Koska Kangasalan seurakunnan käytössä oleva FSC-sertifiointijärjestelmä sisältää suojeltujen luontotyyppien osalta useita lain minimivaatimukset ylittäviä kriteerejä, ei vapaaehtoiselle luontokohteiden suojelulle ole enää nähty tarvetta. Seurakunnan hallinnassa on kuitenkin saaria, joiden luontoarvoja käytännössä suojellaan ilman muodollista suojelupäätöstä.

Alla olevaan taulukkoon on koottu Kangasalan seurakunnan omistamien metsien suojellut luontotyypit sekä perusteet, mihin lakiin, asetukseen tai kriteeriin suojelu perustuu.

Tila	Luonnonhoitokohde / kuviokohtainen erityispiirre	Erityistä huomioitavaa
Kartanonmaa	Eri-ikäisrakenteisuusteema	Pysyvä FSC-erityishakkuukohde
	Lehtipuuteema	Pysyvä FSC-erityishakkuukohde
Pappila	Lajiteema / Metson soidinpaikka	Pysyvä FSC-erityishakkuukohde
	Luonnontilainen metsämaan suo	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Puro tai noro	Täydellinen toimenpidekielto (FSC, osiltaan myös Metsälaki)
	Rannat	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Lehtipuuteema	Pysyvä FSC-erityishakkuukohde. Osiltaan säilytettävä lehtipuuvaltaisuus (yli 50 %) toimenpiteissä. Uudistetaan koivulle.
	Tervaleppäkorpi	Viranomaisohjein käsiteltävä (Luonnonsuojelulaki)
Pynnölä	Luonnontilainen metsämaan suo	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Puro tai noro	Täydellinen toimenpidekielto (FSC, osiltaan myös Metsälaki)
	Rannat	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Kallioinen mäki	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Saarialue	Maaperään kohdistuva rajoitus (viranomaisohjein käsiteltävä: VN, YM, MMM tai vastaava ohjeistus). Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Eri-ikäisrakenteisuusteema	Pysyvä FSC-erityishakkuukohde. Hakkuutapana käytetään poiminta- tai

		pienaukkohakkuita
Päivärinne	Puro tai noro	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Rannat	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
Tapiola	Luonnontilainen metsämaan suo	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Vähäpuustoinen suo	Täydellinen toimenpidekielto (Metsälaki)
	Rehevä suo	Täydellinen toimenpidekielto (Metsälaki)
	Rannat	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Lampi	Täydellinen toimenpidekielto (Metsälaki)
	Puro tai noro	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
Laurilanniitty	Rannat	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
Paunula	Luonnontilainen metsämaan suo	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Puro tai noro	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)
	Rannat	Täydellinen toimenpidekielto (FSC)

Kaiken kaikkiaan täydellinen toimenpidekielto koskee noin 6,2 % kaikesta metsämaapinta-alasta. Kuten taulukosta näkyy, valtaosassa suojelluista kohteista suojelu perustuu FSC-sertifikaatin asettamiin kriteereihin, vain muutamassa kohteessa suojelun perustana on laki tai asetus.

9.5. Hakkuiden siirtäminen pois lintujen pesimäkaudelta

Kangasalan seurakunnan metsämailla sijaitsee metson soidinpaikka. Tästä johtuen hakkuita ei tehdä 15.3.–15.5. -välisenä aikana. Metson soidinpaikan suojelusta lisäksi seuraa, että uudistushakkuita tehtäessä riistatiheiköiden ja varvuston säilymisestä huolehditaan kaikissa metsänhoitovaiheissa, minkä lisäksi metsäpeitteisyyttä ja puuston kokovaihtelua ylläpidetään mm. rajaamalla tehtyjen aukkojen kokoa.

9.6. Metsien monimuotoisuuden turvaaminen

Vaikka metsän omistamisen ja hoitamisen lähtökohtana on metsästä saatava taloudellinen hyöty, myös luonnon monimuotoisuudesta huolehtiminen on seurakunnalle metsänomistajana tärkeää. Puuntuotannon rinnalla on myös muita tavoitteita, kuten luontoarvojen lisääminen ja virkistyskäytön edellytysten parantaminen. Metsän tuottokyvyn vahvistaminen vahvistaa suoraan myös metsien hiilinielua.

Metsäluonnon monimuotoisuutta edistävät tietyt rakennepiirteet, kuten lahopuut, vanhojen metsien ja lehtipuiden osuus sekä metsän erirakenteisuus. Kuten edellä kuvatusta suojeltuja luontokohteita osoittavasta taulukosta käy ilmi, Kangasalan seurakunnan omistamissa metsissä luonnonhoitokohteeksi on asetettu mm. eri-ikäisrakenteisuusteema, lehtipuuteema, purot, norot, rannat ja saarialueet, kallioiset mäet sekä erilaiset suot. Näiden lisäksi Pappilassa sijaitsee luonnonsuojelulain 29 §:ssä suojeltu tervaleppäkorpi, jota on käsiteltävä viranomaisohjein.

9.7. Lajiensuojelutoimenpiteet

FSC-sertifikaatin asettamiin kriteereihin kuuluu, että metsähoidon suunnittelussa huomioidaan lintujen pesimäajat sekä havaitut pesäpuut, eikä hakkuita suoriteta pesimäaikaan. Mahdollisten liito-oravien ja suurten petolintujen esiintymistä seurataan, minkä lisäksi kohteet, jotka ovat luontoarvoiltaan ja lajistoltaan tärkeitä, jätetään metsänkäsittelytoimien ulkopuolelle.

Kangasalan seurakunta on lisäksi metsästysvuokrasopimuksissaan asettanut sopimusosapuolina toimiville kolmelle metsästysseuralle erillisvelvollisuuden osallistua haitallisten vieraslajien metsästykseen.

9.8. Metsien ja soiden kunnostus ja ennallistaminen

Kangasalan seurakunnan omistamia metsiä tai soita ei toistaiseksi ole kunnostettu tai ennallistettu. Seurakunnan metsissä sijaitsee tämän sijaan useampia soita, jotka on asetettu täydelliseen toimenpidekieltoon, joiden toisin sanoen on määrä säilyä sellaisina kuin ne ovat.

9.9. Vesistöt

FSC-sertifioidussa metsässä vesistöjen ja pienvesien ympärille jätetään käsittelemättömät puustoiset suojavyöhykkeet, joilla pyritään yhtä lailla estämään vesistöihin mahdollisesti kohdistuvia ravinnehuuhtoumia, kuin luomaan suojaa rantoja ja vesistöjä elinympäristönään käyttäville eliölajeille. Kangasalan seurakunnan omistamissa metsissä täydelliseen toimenpidekieltoon on asetettu lampi sekä useita puroja, noroja, rantoja ja saarialueita.

9.10. Hiilivarastot ja hiilinielut

Kirkon ilmastostrategia velvoittaa seurakunnat kartoittamaan omistamiensa maiden (erityisesti metsien ja soiden) tilan hiilivarastoina sekä arvon hiilinieluina. Seurakuntien metsiä tulee samalla hoitaa ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävästi siten, että niiden tila myös hiilivarastoina ja arvo hiilinieluina paranee (Kirkon ilmastostrategian tavoite 3, suositus 2).

Luonnonvarakeskus (Luke) on laskenut Kangasalan seurakunnan omistamien metsien hiilivaraston kesällä 2021. Tällöin seurakunnan puuston hiilivarasto oli noin 66 tonnia hehtaarilla.

9.11. Ekosysteemipalvelujen hyödyntäminen

Ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan luonnosta saatuja, usein ihmiselle ja muille eliöille elintärkeitä hyötyjä. Metsän tuottamia ekosysteemipalveluita ovat teollisuuden raaka-aineeksi tuotetun puun ohella esimerkiksi marjojen ja sienien tuotanto sekä metsien tarjoama virkistys. Kangasalan seurakunta on panostanut omien metsiensä virkistyskäyttöön tarjoamalla seurakuntalaisten ja muiden retkeilijöiden käyttöön mm. Pyysalossa opastetun luontopolun, Havialassa ja Saikaransaaressa laavut sekä Pentosalin rannalla metsäkirkon. Pyysalossa, jossa on kiinnitetty erityistä huomiota maaston esteettömyyteen, on lisäksi Kangasalan kaupungin kanssa yhteistyössä ylläpidetty retkeilypiste.

9.12. Viljelymaat

Kangasalan seurakunta omistaa neljä hehtaaria peltoa, joka on vuokrattu viljelyskäyttöön.

9.13. Metsäkoulutus

Metsiin ja luontoarvojen hoitamiseen on ollut mahdollista saada perehdytystä ja koulutusta. Metsäkeskuksen järjestämiin ilmasto- ja metsäaiheisiin tapahtumiin ovat osallistuneet talousjohtaja, kiinteistöpäällikkö sekä kirkkovaltuuston puheenjohtaja.

9.14. Muut toimenpiteet

Kangasalan seurakunnassa järjestetään kerran vuodessa metsien tilaa tarkastelevia metsäkierroksia.

9.15. Metsiä ja muita luonnonalueita koskevat tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Metsien virkistyskäytön lisääminen	Ympäristötyöryhmä laatii suunnitelman virkistyskäytön lisäämiseksi marraskuun 2022 kokouksessaan.	Jatkuva	Ympäristötyöryhmä, talousjohtaja

10. Liikenne

10.1. Matkustussääntö

Virkamatkojen tekeminen ja matkakustannusten korvaaminen on Kangasalan seurakunnassa säännelty Kirkon yleisessä virka- ja työehtosopimuksessa sekä verottajan vahvistamissa työmatkakustannusten korvauksissa. Kyseisiä säännöksiä täydentämään on laadittu ohje, jossa huomioidaan ympäristövaikutukset seurakunnan ympäristöohjelman mukaisesti. (Ks. liite 13: *Matkustusasiakirja*).

10.2. Matkustus- ja kuljetustarpeen vähentäminen

Kirkon ilmastostrategian tavoitteeksi on asetettu, että kirkossa suositaan vähäpäästöistä liikkumista ja mahdollisuuksia etäosallistumiseen parannetaan. Samoin lentämistä tulee vähentää ja siitä aiheutuvat ilmastopäästöt kompensoida (Kirkon ilmastostrategia tavoite 2, suositus 3).

Kangasalan seurakunnan työntekijöitä kannustetaan – työtehtävien salliessa – viettämään kaksi etätyöpäivää viikossa. Toimintojen logistiikkaa on seurakunnassa kehitetty niin, että se vaatisi mahdollisimman vähän liikennettä. Tämä tarkoittaa sitä, että esim. tavarakuljetuksia on organisoitu siten, että matkalla pidemmän ajomatkan päässä olevaan kohteeseen pysähdytään tarvittaessa myös matkan varrella oleviin kohteisiin. Tilaustenteon yhteydessä työalat hyödyntävät yhteistilauksia, jolloin säästetään paitsi mahdollisissa toimituskuluissa, niin tavaroiden kuljetukseen kuluvassa energiassa.

Lisäksi niin henkilökunnan kesken kuin esimerkiksi ikäihmisten toiminnassa suositaan yhteiskuljetuksia sekä kimppakyytejä. Vastaavasti nuorten kanssa tehdyt kiitosretket tehdään kimppakyydein lähialueille, ei Tamperetta pidemmälle, jolloin voidaan säästää polttoaineessa. Mikäli nuorten iltoja järjestetään kotiseurakunnan ulkopuolella, myös tällöin suositaan kimppakyytejä.

10.3. Kevyen liikenteen lisääminen

Kiinteistöissä on pyörätelineet ja henkilökunnan käytössä on suurimmassa osassa kohteita suihku- ja pukuhuonetilat.

10.4. Julkisen liikenteen hyödyntäminen

Kevyttä liikennettä, yhteiskuljetuksia ja julkista liikennettä käytetään aina, kun se on mahdollista. Kangasalan kaupungin maantieteellinen rakenne ja tästä johtuvat pitkät etäisyydet tekevät joukkoliikenteestä ja kevyestä liikenteestä kuitenkin haastavaa. Seurakunnan omien kiinteistöjen väliset etäisyydet muun kuin keskusta-alueen osalta ovat suuret, eikä julkisilla kulkuvälineillä pääse kuin murto-osaan kohteista.

10.5. Vaihtoehtoiset ajoneuvojen energianlähteet ja vähäpäästöisyys

Kirkon ilmastostrategiassa suositellaan sähköauton latauspisteen asettamista kaikkiin tiekirkkoihin (Kirkon ilmastostrategian tavoite 2, suositus 4). Sähköauton latauspisteitä on virastotalo Oravassa.

10.6. Kestävän työmatkaliikkumisen kampanjat

Seurakunnassa ei ole järjestetty kestävän työmatkaliikkumisen kampanjoita.

10.7. Taloudellinen ajotapa

Seurakunta ei ole järjestänyt taloudellisen ajotavan koulutusta.

10.8. Muut toimenpiteet

-

10.9. Liikennettä koskevat tavoitteet ja suunnitelmat diplomikaudelle 2022–2027

Tavoite	Toimenpide	Aikataulu	Vastuutaho
Seurakunnalle tulevan tavaraliikenteen määrän vähentäminen	Elintarvikkeiden ja puhdistusvälineiden ostot keskitetään yhdelle toimittajalle	Kilpailutusten yhteydessä (seuraavan kerran vuonna 2025)	Kiinteistötoimi

Liitteet

Ks. erilliset tiedostot.

KIRKON YMPÄRISTÖ-DIPLOMI

Katselmustaulukko

Sisällys

Katselmustaulukko ... 1
Ohjeita ... 2
Minimikriteerit: Kirkon ympäristödiplomi (luku 2) ... 3
Pisteet: Kirkon ympäristödiplomi (luku 2) ... 6
Tavoitteet ja suunnitelmat: Kirkon ympäristödiplomi (luku 2) ... 7
Minimikriteerit: Toiminta ja talous (luku 3) ... 8
Pisteet: Toiminta ja talous (luku 3) ... 9
Tavoitteet ja suunnitelmat: Toiminta ja talous (luku 3) ... 12
Minimikriteerit: Ympäristökasvatus (luku 4) ... 13
Pisteet: Ympäristökasvatus (luku 4) ... 14
Tavoitteet ja suunnitelmat: Ympäristökasvatus (luku 4) ... 17
Minimikriteerit: Jätehuolto ja kiertotalous (luku 5) ... 18
Pisteet: Jätehuolto ja kiertotalous (luku 5) ... 19
Tavoitteet ja suunnitelmat: Jätehuolto ja kiertotalous (luku 5) ... 21
Minimikriteerit: Ruoka ja keittiöt (luku 6) ... 22
Pisteet: Ruoka ja keittiöt (luku 6) ... 23
Tavoitteet ja suunnitelmat: Ruoka ja keittiöt (luku 6) ... 26
Minimikriteerit: Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito (luku 7) ... 27
Pisteet: Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito (luku 7) ... 28
Tavoitteet ja suunnitelmat: Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito (luku 7) ... 31
Minimikriteerit: Hautausmaat ja viheralueet (luku 8) ... 32
Pisteet: Hautausmaat ja viheralueet (luku 8) ... 33
Tavoitteet ja suunnitelmat: Hautausmaat ja viheralueet (luku 8) ... 38
Minimikriteerit: Metsät ja muut luonnonalueet (luku 9) ... 39
Pisteet: Metsät ja muut luonnonalueet (luku 9) ... 40
Tavoitteet ja suunnitelmat: Metsät ja muut luonnonalueet (luku 9) ... 44
Minimikriteerit: Liikenne (luku 10) ... 45
Pisteet: Liikenne (luku 10) ... 46
Tavoitteet ja suunnitelmat: Liikenne (luku 10) ... 48

© Kirkkohallitus

KIRKON YMPÄRISTÖ-DIPLOMI

Ohjeita

Katselmustaulukko on Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan liite. Käsikirjan verkkoversion osoite on evl.fi/ymparistodiplomi. Diplomiin vaadittavat minimikriteerit ja pistemäärät lisätietoineen kirjataan katselmustaulukkoon. Kun taulukko on täytetty, siitä muodostuu valmis katselmusraportti.

Taulukko on laaja, eikä sitä varmastikaan täytetä yhdeltä istumalta. Tietojen syöttämiseen voi osallistua myös useampi kuin yksi ihminen. Ympäristödiplomin hakuprosessiin osallistuvien kannattaa tehdä esimerkiksi oma Teams-ryhmä tai järjestäytyä muulla itselleen sopivalla tavalla.

Tallenna taulukko Teamsiin tai jaa se muulla sopivalla tavalla henkilöille, jotka osallistuvat taulukon täyttämiseen. Jos Teamsin käyttö ei ole mahdollista, taulukko kannattaa jakaa esimerkiksi yhteiskäyttöisenä OneDrive-tiedostona siten, että jokainen voi täyttää omaa työalaansa koskevat toimenpiteet, ja muut hakuprosessiin osallistuvat henkilöt näkevät toistensa vastaukset.

Kun diplomia hakee seurakuntayhtymä, johon kuuluu useita seurakuntia, kaikkien seurakuntien ei tarvitse täyttää kaikkia kohtia. Yhtymässä on hyvä keskustella, mitkä taulukon osiot täytetään yhtymän tasolla ja mitkä kuuluvat kaikkien täytettäväksi. Taulukon täyttämistä koordinoi seurakuntayhtymän ympäristövastaava.

Asiakirja on suojattu. Avaa tiedosto Word-työpöytäsovelluksessa, jotta pääset täyttämään taulukkoa.

Minimikriteerit: Kun minimikriteeri on täytetty, klikkaa rasti ruutuun sarakkeessa Toteutettu. Tällöin Tavoiteaikataulu-sarakkeeseen ei tarvitse kirjoittaa päivämäärää. Anna päivämäärä vain, jos toimenpide on vielä toteuttamatta. Niissä kohdissa, joissa pyydetään kirjoittamaan jotain, kirjoita vastaus sille varattuun kohtaan.

Pisteet: Valitse pistemäärä alasvetovalikosta Seurakunnan pisteet -sarakkeessa. Kirjoita kysyttäessä perustelut pisteille tai kerro lyhyesti toimenpiteistä. Taulukko ei laske pisteitä automaattisesti yhteen. Merkitse yhteispistemäärä kunkin luvun loppuun. Ympäristödiplomin myöntämistä varten vaaditaan vähintään 100 pistettä. Käsikirjasta löydät ohjeita pistemäärien arvioimiseen.

Tavoitteet ja suunnitelmat: Kunkin osion lopussa on tilaa seurakunnan omien tavoitteiden ja suunnitelmien kirjaamiselle. Tämän kohdan täyttäminen katselmustaulukossa on vapaaehtoista, mutta se auttaa ympäristöohjelman laatimisessa. Seurakunta voi hyödyntää taulukkoon kirjattuja tietoja laatiessaan ympäristöohjelmaa tulevaksi diplomikaudeksi.

Liitteet: Tässä taulukossa ei ole toimintoa liitetiedoston liittämiseen. Liite-sarakkeen tarkoitus on muistuttaa, mitä valmiin ympäristöraportin liitteeksi tarvitaan. Liitetiedostoja kannattaa koota esimerkiksi Teams-kansioon sitä mukaa kuin ne ovat valmiina. Kaikissa kohdissa liite ei ole pakollinen, vaan toimenpiteet voi vaihtoehtoisesti kuvailla tekstikentässä.

Käsikirjassa ja tässä taulukossa käytetään termiä ”seurakunta”, kun tarkoitetaan seurakuntaa tai seurakuntayhtymää. Termillä ”kirkkoneuvosto” tarkoitetaan sekä kirkkoneuvostoa että yhteistä kirkkoneuvostoa. Yhtymissä diplomin hakemiseen vaaditaan, että ainakin puolet seurakuntaneuvostoista on päättänyt seurakunnan lähtemisestä mukaan.

Haluatko kysyä jotain Kirkon ympäristödiplomista? Ota yhteyttä. Jos sinulla on Teamsin, Wordin tai muiden järjestelmien/ohjelmistojen käyttöön liittyviä kysymyksiä, käännythän seurakuntasi IT-tuen puoleen.

Versiotiedot

Tiedosto on päivitetty 29.7.2021.

- Kohdassa 6.7 lisätty sana ”aina” vegaaniruokaa koskevaan pisteytysohjeeseen.
- Kohdassa 6.10 vaihdettu sana ”eettisyyden” muotoon ”vastuullisuuden”.

Tiedosto on päivitetty 20.1.2021.

- Taulukoiden ALT-tekstit korjattu
- Osa pisteytystaulukon tekstikentistä ei aikaisemmassa versiossa ollut muokattavissa. Tämä korjattu.

KIRKON YMPÄRISTÖ-DIPLOMI

Minimikriteerit: Kirkon ympäristödiplomi (luku 2)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
2.1 Kirkon oma ympäristöjärjestelmä Ensimmäisellä hakukerralla kirjataan lyhyesti, miten ympäristötyö sai alkunsa seurakunnassa. Seuraavilla hakukerroilla arvioidaan ja kirjataan, miten ympäristötyö on edistynyt seurakunnassa viimeisimmän diplomikauden aikana. Minimikriteeri. Kirjoita vastaus alle.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
Kangasalan seurakunnassa ympäristötyötä on tehty pitkään. Ensimmäisen kerran ympäristödiplomiasia oli määrä valmistella kirkkoneuvoston joulukuun 2006 kokouksessa esiteltäväksi, mutta henkilövaihdoksista johtuen asia ei tällöin edennyt suunnitellusti. Vaikka ympäristödiplomi jäi hakematta, ympäristödiplomin edellyttämiä toimenpiteitä on seurakunnassa vuosien mittaan otettu käyttöön laajasti.			
2.2 Johdon sitoutuminen Liitä mukaan kirkkoneuvoston tai seurakuntaneuvoston päätös diplomin hakemisesta. Yhtymässä diplomin hakemiseen vaaditaan, että ainakin puolet seurakuntaneuvostoista on päättänyt seurakunnan lähtemisestä mukaan. Minimikriteeri.	**Päätös diplomin hakemisesta**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
2.3 Ympäristödiplomikoulutus Seurakunnan työntekijät ja luottamushenkilöt perehdytetään ympäristödiplomin sisältöihin ja vaatimuksiin. Minimikriteeri. Kirjoita alle, miten perehdytys on hoidettu tai aiotaan hoitaa.	Liitettä ei vaadita	31.5.2023	☐
Osa ympäristötyöryhmän jäsenistä on osallistunut keväällä 2022 järjestettyihin ympäristödiplomiwebinaareihin, minkä lisäksi ympäristödiplomikoulutusta järjestetään kevään 2023 jätekoulutuksen yhteydessä. Ympäristöohjelman käytännön merkityksestä ja siinä asetetuista tavoitteista tiedotettiin henkilökuntaa ympäristödiplomiprosessin edetessä.			
2.4 Hiilineutraali kirkko 2030 Hiilineutraali kirkko 2030 -strategia sisältyy seurakunnan ympäristökatselmukseen ja -ohjelmaan. Minimikriteeri. Kirkon ympäristödiplomin käsikirjassa esitetyt toimet tukevat kirkon energia- ja ilmastostrategian toteutumista ja täydentävät sitä huomioiden myös muut ympäristöasiat. Hiilineutraaliuteen tähtäävistä toimista saa pisteitä kohdassa 3.7 Hiilineutraalius ja päästöjen kompensointi.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
2.5 Ympäristövastaava Kirkkoneuvosto nimeää ympäristövastaavan tai useamman ja päättää hänen/heidän työnkuvastaan. Minimikriteeri. Kirjoita alle ympäristövastaavan nimi ja työnkuva lyhyesti. Vaihtoehtoisesti voit liittää kirkkoneuvoston päätöksen	**Päätös ympäristövastaavan nimeämisestä**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒

ympäristövastaavan nimeämisestä.			
Ruokapalveluesimies Mervi Nevala on nimetty Kangasalan seurakunnan ympäristövastaavaksi vuonna 2016. Työssään Nevala vastaa mm. elintarvike- ja puhdistusainehankinnoista sekä puhtaanapidon ja keittiöpuolen jätteistä. Nevala kiertää säännöllisesti kaikissa seurakunnan omistamissa kohteissa, ja pystyy täten arvioimaan kohteissa tehtävien ympäristötoimenpiteiden laatua ja kattavuutta. Nevala on myös suorittanut ympäristöhuollon ammattitutkinnon Tampereen Aikuiskoulutuskeskuksessa.			
2.6 Ympäristötyöryhmä Kirkkoneuvosto nimeää ympäristötyöryhmän /-toimikunnan ja päättää sen tehtävistä. Valtuusto päättää ympäristötyölle osoitettavasta määrärahasta ja muista resursseista. Minimikriteeri.	**Päätös ympäristö-työryhmästä**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
2.7 Ympäristökatselmus Seurakunta laatii ympäristökatselmuksen tai se laaditaan paikallisseurakunnissa erikseen. Katselmuksen voi myös tehdä yhdessä toisen tai useamman seurakunnan kanssa esimerkiksi rovastikunnittain. Täyttämällä tämän taulukon saat hyvän ympäristökatselmusraportin. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
2.8 Pisteet ja taulukointi Seurakunta pisteyttää toimenpiteet tässä taulukossa niiden vaikuttavuuden mukaan. Mitä laajempi ympäristökysymys ja/tai mitä useampaa henkilöä se koskee, sitä enemmän pisteitä. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
2.9 Ympäristöohjelma Ympäristökatselmuksen pohjalta laaditaan ympäristöohjelma, johon kirjataan toimenpiteet, aikataulut ja vastuuhenkilöt. Tavoitteena on, että jokaiselta työalalta on jokin konkreettinen tavoite kirjattuna. Seurakunnan eri toiminnoille annetaan mahdollisuus kommentoida ympäristöohjelmaluonnosta. Minimikriteeri. Kirjoita alle, mitkä toiminnot ovat kommentoineet ympäristö-ohjelmaa.	**Ympäristöohjelma**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
Kangasalan seurakunnan ympäristöohjelman laatimiseen on osallistunut henkilökuntaa kaikilta työaloilta: diakoniasta ja lähetystyöstä, viheralueilta ja hautaustoimesta, nuorisotyöstä ja varhaiskasvatuksesta, hengellisestä työstä, viestinnästä, taloudesta, ruokapalveluista sekä kiinteistöhallinnosta.			
2.10 Ympäristöohjelman seuranta Ympäristöohjelman toteuttamisesta raportoidaan vuosittain joko seurakunnan toimintakertomuksessa, ympäristötyö-ryhmän toimintakertomuksessa tai muulla sovitulla tavalla. Ensimmäisellä diplomin hakukerralla riittää, että raportointitavasta on sovittu. Minimikriteeri.	**Raportit ympäristöohjelman toteutumisesta**	30.11.2023	☐

Kirjoita alle, miten ympäristöohjelman toteutumisesta raportoidaan. Voit myös lisätä nämä raportit liitteeksi.			
Kaikki seurakunnan pääluokat ja johtokunnat kirjaavat jatkossa vuotuiset ympäristötavoitteensa talous- ja toimintasuunnitelmiin, ja raportoivat tavoitteiden toteutumisesta toimintakertomuksessa.			
2.11 Auditointi Kun ympäristökatselmus on tehty ja ympäristöohjelma hyväksytty kirkkoneuvostossa, seurakunta pyytää ympäristöjärjestelmän auditointia hiippakunnan tuomiokapitulilta. • Auditoinnin pyytäminen tuomiokapitulilta • Auditoijan pyytämien lisäselvitysten ja tarvittavien muutosten tekeminen • Auditointipäivän ohjelman laatiminen, tarvittavien resurssien varaaminen ja henkilöiden kutsuminen • Seurakunnan ympäristöjärjestelmän auditoinnin järjestäminen Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	29.11.2022	☐
2.12 Diplomin uusiminen Diplomin uusimisen valmistelu. Kirjaa alle lyhyt selvitys edellisen ympäristöohjelman toteutumisesta ja suunnitelma korjaavista toimenpiteistä, vastuuhenkilöistä ja aikataulusta. Voit myös toimittaa selvityksen liitteenä. Minimikriteeri, ei kuitenkaan ensimmäisellä hakukerralla.	**Selvitys ympäristöohjelman toteutumisesta ja jatkosuunnitelma**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☐
Nyt haettava ympäristödiplomi on Kangasalan seurakunnan ensimmäinen. Diplomi tullaan uusimaan edellisen diplomikauden päättyessä.			

KIRKON YMPÄRISTÖ-DIPLOMI

Pisteet: Kirkon ympäristödiplomi (luku 2)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
2.13 Oma väliauditointi Ympäristöjärjestelmän väliauditointi on toteutettu diplomikauden puolessa välissä. Laajuuden mukaan 2–10 pistettä. Tästä kohdasta ei saa pisteitä ensimmäisellä hakukerralla.	**Väliauditointi-raportti**		
2.14 Viestintä Seurakunta viestii ympäristöasioistaan laajasti. Seurakunnalla on ympäristöviestintäsuunnitelma, 2 pistettä. Luettele kaikki viestintäkanavat, joissa ympäristöasioista viestitään säännöllisesti, 1 piste/viestintäkanava. Enintään 10 pistettä. Huomaa, että viestintä on myös kaikkien yhteinen tehtävä ja osa ympäristötyötä. Siksi siitä saa pisteitä myös monissa muissa luvuissa. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	**Ympäristöviestintä-suunnitelma**		
Kangasalan seurakunnalla ei ole ympäristöviestintäsuunnitelmaa, mutta seurakunta viestii myös tekemästään ympäristötyöstä kotisivuillaan sekä sosiaalisen median kanavillaan.			
2.15 Muut toimenpiteet Mitä muita ympäristötoimenpiteitä on tehty? Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan 1–5 pistettä.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
		Seurakunnan pisteet yht.	**Auditoijan pisteet yht.**

© Kirkkohallitus

Tavoitteet ja suunnitelmat: Kirkon ympäristödiplomi (luku 2)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Henkilöstön ympäristökoulutuksen lisääminen	Ympäristökoulutuksen järjestäminen työaloilla	Jatkuva	Ympäristötyöryhmä
Ulkoisen tiedottamisen lisääminen	Eri työalojen ympäristötoimista viestiminen seurakunnan sosiaalisen median kanavilla	Jatkuva	Viestintätiimi, ympäristövastaava

Minimikriteerit: Toiminta ja talous (luku 3)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
3.1 Toiminta- ja taloussuunnitelma Liitä tähän seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmasta ne osat, joissa mainitaan ympäristötyö ja sen tavoitteet. Vaihtoehtoisesti liitä tähän ympäristötyön vuosisuunnitelma. Minimikriteeri.	**Ympäristötyön vuosisuunnitelma tai ote toiminta- ja taloussuunni-telmasta**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
3.2 Toimintakertomus Toimintakertomuksessa tai erillisessä ympäristöraportissa raportoidaan vuosittain ympäristöasioiden ja ympäristöohjelman toteutumisesta. Liitä tähän toimintakertomus tai ympäristöraportti. Minimikriteeri.	**Toimintakertomus tai erillinen ympäristöraportti**	30.11.2023	☐

Pisteet: Toiminta ja talous (luku 3)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
3.3 Hankintaohjeet ja -koulutus Liitä tähän hankintaohje. Hankintaohjeessa huomioidaan hankintojen vastuullisuustekijät, ja seurakunta on kouluttanut työntekijöitä hankintojen ympäristökriteerien käytössä. 5 pistettä.	**Hankintaohje**		
3.4 Ympäristömerkityt tuotteet ja ympäristösertifikaatit Mitä ympäristömerkittyjä tuotteita seurakunta käyttää ja hankkii säännöllisesti? Avaa luettelo ympäristömerkeistä ja -sertifikaateista. • Yli 5 tuotetta – 2 pistettä • Yli 10 tuotetta – 3 pistettä • Yli 15 tuotetta – 4 pistettä • Yli 20 tuotetta – 5 pistettä Huomaa, että Reilun kaupan tuotteista ja luomutuotteista saa pisteitä vain osiossa Ruoka ja keittiöt ja ekoenergiasta osiossa Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Seurakunnassa käytetyillä Torkin käsipapereilla, wc-papereilla ja lautasliinoilla on kaikilla Ecolabel- ja FSC-merkit. Myös Torkin käsisaippualla on Ecolabel-merkki. Konetiskiaine Ecolab Solid Clean H ja huuhtelukirkaste Ecolab TopRinse Clean ovat Joutsenmerkittyjä tuotteita. Avolehtiöillä (Victor Stationery) on Joutsen- ja FSC-merkit. PEFC-merkki on mm. seurakunnassa käytetyillä kopiopapereilla, kartongeilla ja piirustuspapereilla. Joutsenmerkittyjä ja/tai PEFC-merkittyjä tuotteita ovat lisäksi mm. seurakunnassa käytetyt kartongit ja puuvärit. Atria toimittaa seurakunnan lihatuotteet, joilla on Joutsenmerkki.			
3.5 Uusio- ja kierrätystuotteet Seurakunta hankkii uusio- ja kierrätystuotteita aina kun mahdollista. 1 piste/tuoteryhmä, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä tuotteita on hankittu.	Liitettä ei vaadita		
Pyysalon leirikeskuksen lautaset ja juomalasit ostettiin ravintolan poistomyynnistä. Erilaiset uusio- ja kierrätysmateriaalit ovat askartelussa keskeisessä asemassa. Varhaiskasvatuksen keskusvarasto sijaitsee Suoramalla, jonne ylijäämätavaraa kerrytetään, ja josta tätä voidaan hyödyntää. Rippikoulutyössä käytettävät näytelmävaatteet ostetaan kierrätettyinä ja kierrätetään edelleen.			
3.6 Vastuullinen sijoittaminen Seurakunta on laatinut itselleen vastuullisen sijoittamisen strategian tai ohjeistuksen. 5 pistettä.	**Vastuullisen sijoittamisen strategia/ohjeistus**		
3.7 Hiilineutraalius ja päästöjen kompensointi Seurakunta tavoittelee hiilineutraaliutta vähentämällä	**Suunnitelma kohti hiilineutraaliutta**		

kasvihuonekaasupäästöjä ja kompensoimalla ilmastopäästöjä. Toimenpiteet on kuvailtu tarkemmin käsikirjassa. Seurakunta on laskenut hiilidioksidipäästöjensä suuruuden. Kirjaa alle seurakunnan hiilijalanjälki. 5–10 pistettä. Seurakunta on tehnyt suunnitelman kohti hiilineutraaliutta vuoteen 2030 mennessä. 10 pistettä. Seurakunta on hankkinut päästövähennyksiä kompensoimaan hiilidioksidipäästöjään. 1–5 pistettä. Seurakunta on hiilineutraali tai hiilinegatiivinen. 40 pistettä. Yhteensä enintään 40 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.			
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
3.8 Lähetystyö ja kansainvälinen diakonia Laske lähetystyöhön ja kansainväliseen diakoniaan ohjatut varat sekä vapaaehtoisesti kerätyt avustusvarat suhteessa ulkoisiin toimintakuluihin. Jos lähetystyön ja kansainvälisen diakonian osuus on yli 1 prosenttia, siitä saa pisteitä seuraavasti: • 1 % tai sen yli – 2 pistettä • 2 % tai sen yli – 4 pistettä • 3 % tai enemmän – 6 pistettä	Liitettä ei vaadita		
3.9 Muut toimenpiteet Mitä muita toimintaan ja talouteen liittyviä ympäristö-toimenpiteitä on tehty? 1–3 pistettä/toimenpide, enintään 5 pistettä. Toimintaan ja talouteen liittyvästä viestinnästä saa 1–5 pistettä. Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan yhteensä 1–10 pistettä.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			

KIRKON YMPÄRISTÖ-DIPLOMI

Seurakunnan pisteet yht.	Auditoijan pisteet yht.

Tavoitteet ja suunnitelmat: Toiminta ja talous (luku 3)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Ympäristötavoitteiden raportointi	Kukin pääluokka ja johtokunta esittää vuosittain toiminta- ja taloussuunnitelmissa konkreettiset ympäristötavoitteet, ja raportoi näissä edistymisestä toimintakertomuksessa	Jatkuva	Hallinto, hautaustoimi, kiinteistötoimi ja seurakuntatyö (yhteyden, kasvun ja palvelun johtokunta)
Ympäristömerkittyjen tuotteiden käytön lisääminen	Uusia hankintoja tehtäessä pyritään varmistamaan, että tuote on ympäristömerkitty	Jatkuva	Kaikki työalat

© Kirkkohallitus

Minimikriteerit: Ympäristökasvatus (luku 4)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
4.1 Ympäristökasvatussuunnitelma Seurakunta on laatinut ympäristökasvatussuunnitelman. Seurakuntayhtymässä sellainen tulee olla vähintään puolella seurakunnista. Minimikriteeri.	**Ympäristökasvatus-suunnitelma**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
4.2 Jumalanpalveluselämä Seurakunnassa vietetään luomakunnan sunnuntaita. Ympäristökasvatuksen sisällöt ovat esillä jumalanpalvelus-elämässä. Minimikriteeri. Hartaus- ja jumalanpalveluselämän toteuttamisesta saa pisteitä kohdassa 4.5 Hartaus- ja jumalanpalveluselämä. Kyseisessä kohdassa voit kertoa tarkemmin, millä tavalla ympäristöteemat kuuluvat seurakunnan jumalanpalvelus- ja hartauselämään.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒

Pisteet: Ympäristökasvatus (luku 4)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
4.3 Ympäristökasvatuksen viestintä ja vuosikello Seurakunnan ympäristöviestintä rohkaisee ja haastaa seurakuntalaisia mukaan ympäristötyöhön. Viestintä on suunniteltu osana ympäristökasvatussuunnitelmaa. 3 pistettä. Seurakunta on laatinut ympäristökasvatuksen vuosikellon. Käsikirjassa on esimerkki vuosikellosta. 3 pistettä. Yhteensä 6 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	**Ympäristö-kasvatuksen vuosikello**	☐	
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
4.4 Ympäristökasvatus kasvun kaaren eri vaiheissa Ympäristökasvatussuunnitelmaan kirjataan, miten ympäristökysymykset ja luomakunta asettuvat seurakunnan elämän ja seurakuntalaisten kasvun kaaren eri vaiheisiin. Lue tarkemmin kasvun kaaresta. Kasvun kaaren eri kohdissa on pohdittu, miten ympäristö-kasvatusta toteutetaan konkreettisesti seuraavalla toimi-kaudella. Kasvun kaaren kohtia tulee olla vähintään kolme, jolloin niistä saa yhteensä 3 pistettä. Kustakin lisäkohdasta saa yhden pisteen. Enintään 6 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille. Jos kasvun kaaren vaiheet on kuvattu selvästi ympäristökasvatussuunnitelmassa (kohta 4.1), viittaus siihen riittää perusteluiksi.	Liitettä ei vaadita	☐	
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
4.5 Hartaus- ja jumalanpalveluselämä Ympäristöteemat kuuluvat seurakunnan jumalanpalvelus- ja hartauselämään. Ympäristöaiheisista jumalanpalveluksista, retriiteistä ja pyhiinvaelluksista sekä muusta niihin verrattavissa olevasta hartaustoiminnasta saa jokaisesta 1 pisteen. Enintään 6 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita	☐	

© Kirkkohallitus

Kangasalan seurakunnassa on ympäristöaiheisina erityisjumalanpalveluksina järjestetty mm. myllykirkkoja Sahalahdella luonnon helmassa, metsäkirkkoja Rajalan kämpällä Kuhmalahdella sekä rantakirkkoja Vähä-Pennossa. Lisäksi on järjestetty partiolaisten leirijumalanpalveluksia ja partiomessuja, maataloustuottajien kirkkopyhiä, kylvön siunausta sekä erilaisia ulkojumalanpalveluksia. Virsissä huomioidaan kirkkovuosi ja vuodenajat, mikä osaltaan kiinnittää seurakunnan meitä ympäröivään luontoon.

4.6 Luontopolut ja hiljaisuudelle rauhoitetut paikat Seurakunta käyttää luontopolkuja ja hiljaisuuden paikkoja ympäristökasvatuksessaan. Luontopolkujen käyttämisestä saa 2–5 pistettä. Hiljaisuuden paikkojen käyttämisestä saa 1–2 pistettä. Enintään 7 pistettä. Tässä luvussa mainittujen kohteiden rakentamisesta ja perustamisesta saa pisteitä kohdassa 9.11 Ekosysteemipalvelujen hyödyntäminen. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Pyysalon leirikeskukseen on rakennettu Mielipolku. Kyseisen luontopolun varrelle on asetettu hiljentymiseen, pysähtymiseen ja ympäristön havainnointiin ohjaavia rasteja.

4.7 Verkostoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen Seurakunta osallistuu ympäristötapahtumiin tai -kampanjoihin toisten kirkkojen, uskontokuntien, ympäristöjärjestöjen tai muiden toimijoiden kanssa. 1–5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		

Pirkanmaan maakuntamuseon Adoptoi monumentti -toiminta järjesti vuonna 2017 Kangasalla Kulttuuriympäristönhoitoleirin, jonka ohjelmassa oli mm. hautamuistomerkkien inventointia, puhdistusta sekä hauta-alueen pinnan kitkemistä. Kangasalan seurakunnassa yhteistyötä on lisäksi toteutettu mm. 4 H -järjestön ja Pirkanmaan metsäkeskuksen kanssa, joiden kanssa on yhteistyössä järjestetty metsäkirkko Kangasalan Kirkkoharjulla. Seurakunta on myös antanut tilat paikallisen partiotoiminnan käyttöön. Lisäksi Kangasalan seurakunnan ja Kangasalan Helluntaiseurakunnan yhteistyössä toteuttama Yhteinen keittiö tarjoaa ilmaisia aterioita niitä tarvitseville seurakuntien toimitiloissa vuoroviikoin. Kangasalan seurakunta on myös tehnyt verkostoyhteistyönä lähiseurakuntien – Lempäälän, Nokian, Pirkkalan ja Ylöjärven seurakunnan sekä Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymän – kanssa seurakuntavaalimainoksen, jossa ympäristövastuun teema on nostettu esiin. Lisäksi kuluneena syksynä Kangasalan seurakunta järjesti yhdessä hiippakunnan, Kangasalan kaupungin sekä Kangasalan lukion kanssa Erätauko-keskustelun Kangasalan kestävästä tulevaisuudesta.

4.8 Leirit, retket ja muut tapahtumat Seurakunta järjestää erilaisia retkiä, leirejä, kerhoja ja tapahtumia. Ympäristöaiheiset kerhot, tapahtumat ja teemapäivät (kierrätyspäivä, ympäristönsuojeluilta, kompostivinkkien jakoilta, näyttely tai vastaava ympäristötapahtuma; jokamiehen oikeuksiin tutustuminen kasvun kaaren eri vaiheissa): 1–2 pistettä/tapahtuma, enintään 10 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Seurakunnan ympäristövastaava on kerryttänyt oman materiaalipankin, joka mukanaan hän on kiertänyt seurakunnan kerhoja esitellen, mitä käytetystä materiaalista tulee, jos sen laittaa sekajätteen joukkoon, ja mitä jos sen kierrättää.

Seurakunnan nuorisotyössä on pyritty järjestämään kerran puolessa vuodessa ympäristöaiheinen nuortenilta. Kyseisissä ympäristöilloissa seurakunnan työntekijät ovat puhuneet joko itse, tai paikalle on kutsuttu vieraileva puhuja. Esimerkiksi ympäristöteologi Panu Pihkala on käynyt puhumassa nuorille ympäristöahdistuksesta.

4.9 Rippikoulu ja isostoiminta Seurakunta toteuttaa rippikoulu- ja isostoimintaa Vihreät riparit -toimintamallin mukaisesti. 1–10 pistettä sen mukaan, kuinka suuri osa seurakunnan rippikoulu- ja isostoiminnasta toteutetaan Vihreät riparit -toimintamallin mukaisesti. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
4.10 Liikkuva seurakunta Liikkuvan seurakunnan toimintaan on liitetty ympäristö-näkökulma. Pisteet: 1–2 pistettä sen mukaan, kuinka paljon liikkuvan seurakunnan toimintaan on liitetty ympäristönäkökulmaa, ja onko seurakunnassa oma liikunta-agentti. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Seurakunnalla on oma liikunta-agentti, joka on jakanut sisäisen viestinnän kanavalla henkilöstölle tietoa Liikkuvan seurakunnan toimintamallista.			
4.11 Muut toimenpiteet Mitä muita ympäristökasvatukseen liittyviä toimenpiteitä seurakunta on tehnyt? Uudet ideat ovat tervetulleita. Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan 1–5 pistettä.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
		Seura-kunnan pisteet yht.	**Auditoijan pisteet yht.**

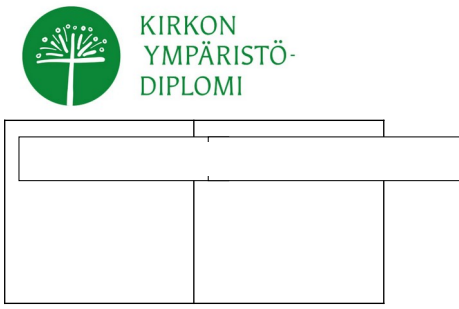
KIRKON
YMPÄRISTÖ-
DIPLOMI

Tavoitteet ja suunnitelmat: Ympäristökasvatus (luku 4)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Vihreät riparit -toimintamallin asteittainen käyttöönotto	Toimintamalliin tutustuminen Kokeiluriparit Toiminnan laajentaminen	2023 2023–2024 2025–2027	Rippikoulukoordinaattori Nuorisotyö Nuorisotyö

© Kirkkohallitus

Minimikriteerit: Jätehuolto ja kiertotalous (luku 5)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
5.1 Jätelaki Seurakunnan työntekijät on perehdytetty jätelakiin järjestämällä aiheesta koulutusta. Minimikriteeri. Kirjoita alle, miten perehdytys on hoidettu tai aiotaan hoitaa.	Liitettä ei vaadita	31.5.2023	☐
Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n kanssa on sovittu seurakunnan työntekijöille järjestettävästä koulutuksesta jätelakiin liittyen kevään henkilöstökoulutuksessa.			
5.2 Kunnalliset jätehuoltomääräykset Jätehuollosta vastaavat työntekijät on perehdytetty paikallisiin jätehuoltoa ja jätteenkäsittelytiloja koskeviin määräyksiin niiden muuttuessa. Minimikriteeri. Kirjoita alle, miten perehdytys on hoidettu tai aiotaan hoitaa.	Liitettä ei vaadita	31.5.2023	☐
Edellisen koulutuksen yhteydessä seurakunnan jätehuollosta vastaavat työntekijät tullaan perehdyttämään myös paikallisiin jätehuoltoa ja jätteenkäsittelytiloja koskeviin määräyksiin.			
5.3 Jätehuoltokartoitus ja -suunnitelma Jätehuollon nykytila on selvitetty jätehuoltokartoituksen avulla ja seurakunta on laatinut jätehuoltosuunnitelman. Katso esimerkki jätehuoltokartoituksen sisällöstä. Minimikriteeri.	**Jätehuolto-suunnitelma**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
5.4 Vaaralliset jätteet Seurakunta on nimennyt ja kouluttanut vaarallisista jätteistä vastaava(t) henkilö(t). Kirjoita alle näiden henkilöiden nimet. Käyttöön on valittu vähiten vaaraa aiheuttavat kemikaalit. Käyttöturvallisuustiedotteet ja vahingontorjuntavälineistö ovat helposti saatavilla. Vaarallisten kemikaalien asianmukaisesta varastoinnista ja jatkokäsittelystä kirjanpitoineen on huolehdittu. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
Seurakunnan jätehuoltovastaavana toimii Mervi Nevala, jonka suorittamaan ympäristöhuollon ammattitutkintoon on sisältynyt opinnot vaarallisten jätteiden käsittelystä. Seurakunta myös kouluttaa varahenkilön vastaamaan vaarallisten jätteiden käsittelystä Nevalan ollessa estynyt.			

Pisteet: Jätehuolto ja kiertotalous (luku 5)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
5.5 Jätehuoltovastaava ja -koulutus Seurakunta on: • nimennyt ja kouluttanut jätehuoltovastaavan • järjestänyt työntekijöille jätehuoltokoulutusta • viestinyt jätehuoltotoimenpiteistä • velvoittanut ulkopuoliset toimijat noudattamaan seurakunnan jätehuolto-ohjeita 1–2 pistettä/toimenpide, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Seurakunnan jätehuoltovastaava Mervi Nevala on suorittanut ympäristöhuollon ammattitutkinnon, mikä on katsottu riittäväksi koulutukseksi jätehuoltovastaavan tehtäviin. Nevala myös osallistuu Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n seurakunnalle järjestämään koulutukseen, ja seuraa työnsä puolesta jätehuoltomääräysten muutoksia aktiivisesti. Kangasalan seurakunta on viestinyt jätehuoltotoimenpiteistään niin henkilökunnalle kuin ulkopuolisille tilojen käyttäjille: Kohteisiin on asetettu infolappuja, joissa kerrotaan, mitä jätteitä kiinteistöllä lajitellaan ja mihin keräysastiaan mikäkin jätejae kuuluu.			
5.6 Kiertotalous Mitä kiertotalouteen liittyviä toimenpiteitä seurakunnassa tehdään tai on tehty? Katso mahdollisia toimenpiteitä käsikirjasta. 1 piste/jätejae tai toimenpide, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kangasalan seurakunnassa tarpeettomaksi jääneet, mutta yhä käyttökelpoiset tavarat kierrätetään joko myymällä tai lahjoittamalla ne eteenpäin. Lahjoituksia tehdään myös ystävyysseurakunnille. Seurakunnan tiloista luovuttaessa on järjestetty tyhjennyskirpputoreja, joiden tuotto on ohjattu Yhteisvastuukeräykseen. Viime keväänä Kangasalan seurakunta järjesti myös pöytävuokrakirpputorin tiloissaan, josta saatu tuotto ohjattiin Yhteisvastuukeräykseen. Kangasalan seurakunta tarjoaa ns. Yhteisen keittiön toimintamuodon kautta kaupoista saatua hävikkiruokaa yhteisenä ruokailuna sitä tarvitseville. Diakoniatyöllä on Lentolan Prismassa oma pakastin, jonne Prisman työntekijät siirtävät myymättä jääneet ruokatuotteet, kuten lihat, seurakunnan eteenpäin jaettavaksi. Hävikkiruokaa diakoniatyölle lahjoittavat myös Tokmanni ja K-Supermarket. Ylijääneet kuivatuotteet, kuten jauhot, riisit ja hiutaleet, käytetään edellä mainituissa yhteisissä ruokailuissa tai lahjoitetaan eteenpäin diakonian vastaanotoilta. Diakonian vastaanotoilla jaetaan lisäksi seurakunnan leiritoiminnasta yli jäänyttä ruokaa. Kalevan ja Lentolan Prismoista seurakunta myös saa niin reklamaation kautta, kuin muutenkin myymättä jääneitä tuotteita, kuten vaatteita, astioita ja kodintarvikkeita, diakonian asiakkaille jaettavaksi. Seurakunnan kerhotoiminnassa kerholaisten kodeista pyydetään usein kierrätysmateriaalia askarteluun, kuten rikkoutuneita tai eriparisiksi jääneitä villasukkia keppihevosaskarteluun. Kerhojen tarjoiluilta mahdollisesti yli jääneet ruokatuotteet pyritään hyödyntämään muiden kerhojen ruokailuissa. Kesäkukkien ruukut palautetaan takaisin kukkakaupoille ja muoviset alustat, joissa kasvit tulevat, kerätään ja palautetaan puutarhoille. Osa istutuksista tulevista keraamisista ruukuista kerätään talteen ja käytetään uudelleen joko istutuksissa tai esimerkiksi kerhojen askartelumateriaalina. Myös vain osittain palaneita kynttilöitä käytetään			

uudestaan.		
5.7 Lajittelun mahdollistaminen Mitä toimenpiteitä seurakunnassa on tehty lajittelun mahdollistamiseksi? 1 piste/toimenpide, enintään 2 pistettä. Katso myös osio Viestintä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita	
Seurakunnassa lajiteltavien jätejakeiden lukumäärä on kasvanut tasaisesti viime vuodet. Viimeisimpänä lasia ja muovia on alettu lajitella osassa kohteista, vaikkei jätehuoltomääräykset tätä edellyttäisi niiden vähäisestä määrästä johtuen. Lajittelupisteille on rakennettu jätekatoksia, jotta jätteet olisivat paremmin suojassa eläinvahingoilta ja ilmasto-olosuhteilta. Lajittelupisteet on myös merkitty hyvin. Seurakunnan vahtimestarien – jotka joka tapauksessa kulkevat kohteiden välillä – mukana kulkevat tietyt jätejakeet kohteista, jossa niitä ei erilliskerätä, kohteisiin, jossa kyseisille jätejakeille on järjestetty erilliskeräys.		
5.8 Jätteiden määrän vähentäminen ja kierrätys Jätteiden määrää seurataan ja pyritään vähentämään. Lajitellaan ja kierrätetään jätejakeita, joita ei jätehuolto-määräysten perusteella ole velvollisuus kerätä kiinteistöllä. • Jätemäärän jatkuva seuranta 2 pistettä. • Jätemäärän vähentäminen 1–3 pistettä. • 1 piste/vapaaehtoisesti kerättävä jätejae, enintään 3 pistettä. Yhteensä enintään 8 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita	
Seurakunnan jätehuolto on toteutettu kunnallisten jätehuoltomääräysten mukaisesti, paikoin näitä tarkemmin. Esimerkiksi lasia, metallia ja muovia kerätään osassa kohteista, vaikkei kyseisten jätejakeiden keräystä edellytettäisi niiden vähäisen määrän johdosta. Seurakunnan toimintaan liittyvien esitteiden ja julisteiden määrää on aktiivisesti vähennetty. Esimerkiksi seuraavana vuonna 15 vuotta täyttäville seurakunnan jäsenille ei kuluneena syksynä lähetetty kirjekuoressa esitettä rippikouluun liittyen, vaan pelkkä kortti, jossa nuorta pyydettiin tutustumaan seurakunnan rippikoulutoimintaan kortissa mainitulla sivustolla. Seurakunnan laskutuksessa on siirrytty käyttämään sähköistä laskutusta siltä osin kuin se on mahdollista. Myös suurin osto seurakunnan ostolaskuista pyydetään sähköisenä.		
5.9 Kompostointi Kiinteistöllä syntyvän biojätteen tai käymäläjätteen omatoiminen kompostointi asianmukaisine ohjeineen. 1 piste/kompostori tai kompostoiva käymälä, enintään 3 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita	
Maatuva jäte kompostoidaan itäisen hautausmaan huoltoalueella aumakompostissa mullaksi, joka käytetään seurakunnan tarpeisiin.		
5.10 Muut toimenpiteet Mitä muita jätehuoltoon ja kiertotalouteen liittyviä	Liitettä ei vaadita	

ympäristötoimenpiteitä on tehty? Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan 1–5 pistettä. Viestintä 1–5 pistettä. Yhteensä enintään 10 pistettä.			
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			

Seura-kunnan pisteet yht.	**Auditoijan pisteet yht.**

Tavoitteet ja suunnitelmat: Jätehuolto ja kiertotalous (luku 5)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Jätekoulutuksen lisääminen	Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n järjestämä koulutus	2023	Ympäristövastaava
Kierrätyksen tehostaminen	Muovin erilliskeräyksen lisääminen kohteissa, joiden käyttöaste korkea Biojätteen erilliskeräys Pentosalissa	2023–2027 2023	Ympäristövastaava Ympäristövastaava
Jätteen määrän vähentäminen	Pyyherullan vaihto käsipaperin tilalle suurimman käyttöasteen kohteissa Jäteseuranta vuokrakohteissa	2024 2026	Ympäristövastaava Ympäristövastaava

Minimikriteerit: Ruoka ja keittiöt (luku 6)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
6.1 Ruokahävikin pienentäminen Seurakunta tekee toimenpiteitä ruokahävikin pienentämiseksi. Minimikriteeri. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
Ruoka ja siihen tarvittavat raaka-ainemäärät lasketaan ilmoittautuneiden tai arvioitujen henkilömäärien mukaan. Ruokapalveluesimies suunnittelee ja räätälöi kullekin tapahtumalle sopivan ruokalistan osallistujien kohderyhmän huomioiden. Ruokalistaa myös muutetaan tarvittaessa esimerkiksi kesken leirin, jotta mitään ei tarvitsisi heittää pois. Ruokalistat suunnitellaan kaapin sisällön mukaan, jolloin jo olemassa olevat ruoka-aineet määrittävät sen, mitä ruokaa seurakunnassa on tarjolla. Tarjoiluissa huomioidaan ruoan kestävyys ja tarjoilulämpötilat, mikä tarkoittaa, ettei tarjolle aseteta tuotteita, jotka pilaantuvat nopeasti huoneenlämmössä. Erityisesti rippikoululaisia kannustetaan ottamaan ruokaa sen verran, kuin syödään, ja tarvittaessa ruokaa saa hakea lisää. Yksittäisissä ruokailutilanteissa hyödynnetään edellisistä ruokailuista yli jääneitä ruokatuotteita. Lähiajankohtaan osuvissa erillisissä tapahtumissa pyritään tarjoamaan samaa ruokaa, jotta edellisestä tapahtumasta ylijääneet ruokatuotteet pystytään hyödyntämään seuraavassa tapahtumassa niitä tarvittaessa täydentäen. Mikäli esimerkiksi leirien välillä on pitkä tauko, pyritään elintarvikkeet, jotka muuten ehtisivät pilaantua, hyödyntämään muiden seurakunnan työalojen kesken. Ruokahävikkiä on pienennetty myös sillä, että diakonian kautta ylimääräinen ruoka jaetaan sitä tarvitseville. Se vähäinen ruoka, joka edellä kuvatuilla toimilla jää yli, pakataan annosrasioihin, pakastetaan ja jaetaan joko yhteisen keittiön yhteydessä tai diakonit voivat jakaa tämän vastaanotoillaan niitä tarvitseville asiakkaille.			
6.2 Kertakäyttöastioista luopuminen Seurakunta ei käytä kertakäyttötuotteita kuin poikkeus-tapauksissa. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
6.3 Reilun kaupan tee ja kahvi Seurakunnan tarjoamasta kahvista ja teestä osa on pysyvästi Reilun kaupan tuotteita. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
6.4 Kasvisruoka Etukäteen pyydettäessä saa kasvisruokaa, myös vegaaniannos etukäteen pyydettäessä. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒

Pisteet: Ruoka ja keittiöt (luku 6)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
6.5 Reilun kaupan seurakunta ja tuotteet Seurakunta osallistuu Reilun kaupan viikkoon, ja Reilun kaupan tuotteiden käytöstä kerrotaan tarjoilun yhteydessä. 1 piste/tempaus/tapahtuma, enintään 3 pistettä. Seurakunta/seurakuntayhtymä on reilun kaupan seurakunta. Katso käsikirjasta reilun kaupan seurakunnan kriteerit. 3 pistettä. Yhteensä enintään 6 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
6.6 Lähiruoka Listataan seurakunnan käyttämät lähituotteet (vähintään 50 % ruokaryhmän tuotteista lähiruokaa). Jos tuoteryhmästä vähintään 50 % hankitaan läheltä, siitä saa 1 pisteen. Enintään 5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
6.7 Kasvisruuan käytön lisääminen Seurakunta tekee toimenpiteitä kasvisten ja kasvisruoan osuuden lisäämiseksi ruokailuissa. • Kasvisruokavaihtoehto aina tarjolla joukkoruokailuissa, 1 piste. • Kasvispainotteinen kokoustarjoilu aina tarjolla, 1 piste. • Leirillä kolme kasvisateriaa/viikko, 1 piste. • Vegaaniruokavaihtoehto aina tarjolla, 2 pistettä. Enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Seurakunnan tapahtumissa, esimerkiksi jumalanpalveluksen jälkeisissä ruokailuissa, kasvisruoka on valmiina, ja sen saa pyydettäessä.			

6.8 Kauden kasvikset Seurakunta käyttää jatkuvasti monipuolisesti kauden kasviksia ruokailuissaan ja tiedottaa siitä. 2 pistettä. Katso myös osio Viestintä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita	
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.		
6.9 Luomuruoka Listaa tähän seurakunnan käyttämät luomutuotteet. Jos tuoteryhmästä vähintään 50 % on luomua, siitä saa 1 pisteen. Enintään 5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita	
Luomutuotteita seurakunnassa käytetään vaihtelevasti, mutta esimerkiksi puurohiutaleiden osalta kaikki käytettävät tuotteet ovat luomua.		
6.10 Vastuullinen kala Seurakunta huomioi hankittavan kalan vastuullisuuden. • Seurakunta noudattaa WWF:n kalaoppaan suosituksia, 3 pistettä. • Seurakunta ostaa vain MSC- ja ASC-merkittyä kalaa, 1 piste. • Seurakunnan tapahtumissa on kalastus- ja kalankäsittelyopastusta, 1 piste. Yhteensä enintään 5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita	
Seurakunnassa on käytössä ns. liikennevalokalat sekä MSC ja ASC-kalatuotteet. Kalatuotteista suositaan kotimaisia kaloja.		
6.11 Keittiöhenkilökunnan ympäristökoulutus Seurakunta lähettää keittiötyöntekijöitään ympäristö-koulutuksiin. 1 piste/kurssi/henkilö, enintään 5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita	

Keittiöhenkilökunta on suorittanut verkkokoulutuksena Ympäristöpassi -osaamistestin.

6.12 Keittiöiden ympäristöviestintä Seurakunta viestii ruuan ilmastovaikutusten pienentämiseksi tehtävistä toimenpiteistä. Katso käsikirjasta vinkkejä keittiöiden ympäristöviestintään. 1 piste/viestintätapa, enintään 2 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
6.13 Vastuulliset elintarvike- ja ruokapalveluhankinnat Seurakunta tekee vastuullisia elintarvike- ja ruokapalvelu-hankintoja. 1 piste/vastuullinen hankinta, enintään 5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Seurakunnan tukkurivalinnassa huomioidaan tukkutoimittajan vastuullisuus, ja valintakriteeriksi on asetettu tietyt raportit toimittajalta. Tällaisia raportteja ovat mm. todistukset verojen ja lakisääteisten sosiaalimaksujen suorittamisesta sekä selvitykset työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta tai keskeisistä työehdoista sekä työterveyshuollon järjestämisestä. Esimerkiksi nykyinen elintarviketukkuri, Kanta-Hämeen Tuoretuote Oy (Patu Palvelutukkurit -ketju) on Vastuu Group Oy:n luotettava kumppani, joka täyttää asetetut ehdot ja jolla on lisäksi käytössään ISO14001-standardiin perustuva ympäristöjärjestelmä.			
6.14 Muut toimenpiteet Mitä muita toimenpiteitä kohti ilmastoystävällistä ruokahuoltoa seurakunta on tehnyt? Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan 1–5 pistettä.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			

	Seura-kunnan pisteet yht.	**Auditoijan pisteet yht.**

Tavoitteet ja suunnitelmat: Ruoka ja keittiöt (luku 6)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Ruokahävikin vähentäminen	Kaikki seurakunnan työalat sitoutuvat merkitsemään ylijäämäruokaan, mikäli tämä on muiden käytettävissä.	Jatkuva	Kaikki työalat
	Ylijääneisiin ruokatuotteisiin ja avattuihin elintarvikkeisiin merkitään ruoan valmistuspäivä tai tuotteen avaamispäivä.	Jatkuva	Kaikki työalat

© Kirkkohallitus

Minimikriteerit: Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito (luku 7)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
7.1 Rakennusrekisteri Basis ja energiankulutuksen seuranta Seurakunta on vienyt kaikkia rakennuksia koskevat perustiedot rakennusrekisteriin. Seurakunta seuraa säännöllisesti energiankulutusta. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
7.2 Kiinteistöstrategia Kiinteistöstrategia on laadittu/päivitetty. Sen hyväksymisestä päättää kirkkoneuvosto. Minimikriteeri.	**Kiinteistöstrategia**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
7.3 Energiavastaava Seurakunnan kiinteistöistä vastaavista henkilöistä yksi on nimetty energiavastaavaksi. Kirjoita energiavastaavan nimi alle. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
Kiinteistöpäällikkö Teemu Takala			

Pisteet: Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito (luku 7)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
7.4 Tilojen käyttö Seurakunta nostaa tilojen käyttöastetta eri tavoin. Tilan käyttöasteen nosto 2–5 pistettä vaikuttavuuden mukaan. Tilasta luopuminen myymällä, vuokraamalla tai luopumalla vuokratilasta: 1 piste tilaa kohden, enintään 5 pistettä. Yhteensä enintään 10 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Viime vuosina Kangasalan seurakunta on luopunut Vatialan ja Ruutanan vanhoista tiloista. Sahalahden seurakuntakodilla osa kiinteistöstä on jo nykyisellään vuokrattu päiväkotikäyttöön ja Kuhmalahden seurakuntatalosta osa koulukäyttöön.			
7.5 Uusiutuva energia Seurakunta hankkii uusiutuvilla lähteillä tuotettua energiaa. Uusiutuvan energian osuus käytetystä sähköstä ja lämmöstä on: • 20–40 % – 2 pistettä • 41–60 % – 3 pistettä • 61–80 % – 4 pistettä • 81–100 % – 5 pistettä Seurakunta myy uusiutuvilla energialähteillä tuotettua ylijäämäenergiaa muille käyttäjille. 1–2 pistettä. Seurakunta ostaa ympäristömerkittyä energiaa 1–3 pistettä. Seurakunta on vaihtanut öljylämmitysjärjestelmän uusiutuviin energialähteisiin. 1–3 pistettä. Yhteensä enintään 13 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Pyysalon leirikeskuksen sähköenergiasta 20 % tuotetaan aurinkopaneeleilla. Öljylämmitys on toistaiseksi käytössä Sahalahden kirkossa ja seurakuntakodissa sekä Ruutanan vanhalla seurakuntakodilla. Sahalahden kirkkoa ollaan kuitenkin siirtämässä maalämpöön ja Sahalahden seurakuntakodin osalta kaupanteko korvaavasta kiinteistöstä on käynnissä. Seurakunta on luopumassa Ruutanan kiinteistöstä, ja toiminta on jo siirretty modernimpiin vuokratiloihin. Seurakunnan sähkön tuottaa Vaasan Sähkö Oy, jonka myymästä sähköstä vuonna 2021 uusiutuvia energialähteitä oli 36 %.			
7.6 Kiinteistönhuoltojärjestelmä Seurakunnalla on kiinteistönhuollon ohjausjärjestelmä, johon kirjataan kaikki huolto- ja ylläpitävät toimenpiteet. Toimivasta kiinteistönhuoltojärjestelmästä saa 5 pistettä. Kerro järjestelmästä lyhyesti.	Liitettä ei vaadita		

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

7.7 Energiankulutuksen vähentäminen ja energiatehokkuus Seurakunta on selvittänyt rakennustensa energiankulutuksen ja parantanut energiatehokkuutta. Luodaan valaistukselle, vedelle, lämmitykselle ja kiinteistön sähkönkulutukselle seurantajärjestelmä, 2–5 pistettä. Energiakatselmus tai sitä vastaava toimenpide, 2–10 pistettä. Muut toimet, enintään 10 pistettä. Yhteensä enintään 25 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty. Hiilineutraaliuteen tähtäävistä toimista saa pisteitä kohdassa 3.7 Hiilineutraalius ja päästöjen kompensointi.	**Energiakatselmus ja mahdolliset muut liitteet**		

Suurimmassa osassa seurakunnan kiinteistöstä on käytössä Fiksuvesi-järjestelmä, joka ilmoittaa mahdollisista vuodoista. Seurakunnassa on myös lisätty huonekohtaista huonelämpötilan mittausta, jotta sisäilman lämpötilaa pystytään hallitsemaan.

Seurakunnan taloautomaatiojärjestelmiä on viime vuosina modernisoitu. Osassa ilmanvaihtojärjestelmistä on siirrytty tarpeenmukaiseen ilmanvaihtoon ja Kangasalan ja Kuhmalahden kirkkojen yläpohjan lämmöneristyksiä on parannettu. Vastaavasti valaistuksenohjausta on parannettu liiketunnistimin ja hämäräkytkimin, minkä lisäksi valaistuksessa on siirrytty hehkulampuista LED-valaisimiin. Osassa kohteista öljy- ja sähkölämmityksen tueksi on asennettu ilmalämpöpumppuja.

7.8. Kiertotalous uudis- ja korjausrakentamisessa Seurakunta hyödyntää kiertotaloutta rakentamisessaan. 1–2 pistettä/kiertotaloustoimenpide, enintään 6 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

7.9 Kiinteistöjen puhtaanapito Seurakunta huomioi ekologisuuden kiinteistönhuolto- ja puhtaanapitotoimenpiteissä. Lue vinkkejä ympäristö-myönteiseen puhtaanapitoon ja kiinteistönhoitoon. 1 piste/toimenpide, enintään 6 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

7.10 Rakennusalan, kiinteistönhoidon ja puhtaanapidon koulutus Työntekijöille järjestetään rakentamiseen, kiinteistönhoitoon ja puhtaanapitoon liittyvää koulutusta. 1 piste/koulutus, enintään 5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Kiinteistöpäällikkö Teemu Takala on suorittanut energiakatselmoijien peruskurssin. Seurakunnan kiinteistötyöntekijä Jan Forss suorittaa parhaillaan turvallisuusalan ammattitutkintoa.			
7.11 Muut toimenpiteet Mitä muita kiinteistöihin liittyviä ympäristötoimenpiteitä seurakunnassa on tehty? Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan 1–5 pistettä. Viestintä 1–5 pistettä. Yhteensä enintään 10 pistettä.	Liitettä ei vaadita		
Seurakunta on luopunut kaikista asunto-osakehuoneistoistaan niistä tehdyn tarkastuksen pohjalta. Kukin seurakunnan työala pyrkii säästämään energiaa omassa toiminnassaan. Esimerkiksi Pyysalon leirikeskuksessa tarjottimet ovat käytössä vain lounaalla ja päivällisellä, jolloin vähentyneen tiskin myötä voidaan säästää paitsi työtunneissa, pesuaineissa ja tavaran kulumisessa, myös vedessä ja sähkössä. Leirien ja muiden useamman ruokailun sisältävien tapahtumien aikana kylmäaltaat pidetään peitettyinä ja avataan vain ruokailuihin, jolloin vältytään altaiden uudelleen jäähdyttämiseltä ja laitteistolle epäedulliselta jatkuvalta lämpötilan vaihtelulta. Kangasalan seurakunnasta on tehty useita juttuja paikallislehtiin myös energiaratkaisuihin liittyen. Esimerkiksi viime kesänä niin Aamulehti kuin Kangasalan Sanomat uutisoivat seurakunnan asentamista aurinkopaneeleista.			

Seurakunnan pisteet yht.	**Auditoijan pisteet yht.**

Tavoitteet ja suunnitelmat: Energia, kiinteistöt ja kiinteistönhoito (luku 7)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Uusiutuvan energian lisääminen	Aurinkopaneelien asennus uusiin kohteisiin	2023–2024	Kiinteistöpäällikkö
Työturvallisuuden parantaminen	Työturvallisuuskortti kaikille kiinteistöpuolen työntekijöille	2025	Kiinteistöpäällikkö
Kiinteistönhuollon ohjausjärjestelmän käyttöönotto		2027	Kiinteistöhuolto

© Kirkkohallitus

Minimikriteerit: Hautausmaat ja viheralueet (luku 8)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
8.1 Hautausmaan hoitosuunnitelma Seurakunta on laatinut tai päivittänyt hautausmaidensa hoitosuunnitelman. Hoitosuunnitelmassa otetaan huomioon ylläpidon ympäristönäkökulmat. Minimikriteeri.	**Hautausmaiden hoitosuunnitelma**	31.12.2023	☐
8.2 Perennahoito Perennahoidon eduista kerrotaan asiakkaille. Asiakkaille tarjotaan perennahoitoa. Perennahoito hinnoitellaan kilpailukykyiseksi. Minimikriteeri.	Liitettä ei vaadita	31.5.2024	☐

Pisteet: Hautausmaat ja viheralueet (luku 8)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
8.3 Hautausmaiden ja viheralueiden kulttuuriarvojen inventointi Hautausmaiden, muistomerkkien ja viheralueiden kulttuurihistoriallinen inventointi on tehty. 1–5 pistettä. Inventointien perusteella kohteita on ennallistettu tai suojeltu. 1–3 pistettä. Yhteensä enintään 8 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kangasalan seurakunnan hautausmaista tehtiin vuonna 2006 Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin asettaman hautausmaakulttuuritoimikunnan teettämä tutkimus. Kyseisen inventointityön tavoitteena oli toteuttaa hautausmaakulttuuritoimikunnille asetettuja tehtäviä muun muassa kartoittamalla hautausmaiden kulttuuriarvoja sekä keräämällä tietoa paikallisesta hautausperinteestä. Lisäksi Kuhmalahden, Sahalahden ja Kangasalan vanhan hautausmaan kulttuuriarvot on selvitetty erikseen. Läntistä ja Itäistä hautausmaata on käsitelty Kangasalan hautausmaainventoinnissa, mutta laajempaa tarvetta kartoitukselle ei tekijöiden mielestä ole ilmennyt.			
8.4 Hautausmaiden, piha- ja puistoalueiden luontoarvojen inventointi Kasvi- ja eläinlajisto on inventoitu. • Eläin- ja kasvilajien inventointi 2 pistettä. • Kulttuuri- ja perinnekasvien kasvatus 1 piste. • Hyönteis- ja perhoskasvien kasvatus 1 piste. • Vapaaehtoiset suojelukohteet 1 piste. • Säännöllisesti hoidetut linnunpöntöt ja lepakkopöntöt 1 piste. • Hyönteishotellit ja lahopuut 1 piste. Yhteensä enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
8.5 Kevyemmän hoidon alueet Hautausmaille on perustettu kevyemmän hoidon alueita ja niitä ylläpidetään. 1–2 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

8.6 Monivuotiset kasvit Kesäkukat korvataan kotimaisilla perennoilla, pensailla ja puilla. Käytetään luonnonvaraisia kasveja. • Kotimaiset perennat, pensaat ja puut kesäkukkien sijaan 1 piste. • Luonnonvaraisten kasvien käyttö 1 piste. Yhteensä enintään 2 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita	

Seurakunnan omissa istutuksissa suositaan monivuotisia kasveja sekä ennen kaikkea kasveja, joiden koristearvo on monenvärisissä, kauniissa lehdissä tai niiden kasvutavassa.

8.7 Vieraslajien torjunta Seurakunta tunnistaa ja paikallistaa vieraslajit ja hävittää ne. Talkoot vieraslajien hävittämiseksi 1 piste/tapahtuma, enintään 3 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita	

Vuonna 2017 osana HyväTeko -kampanjaa jokainen Kangasalan seurakunnan tuolloin yli 80 työntekijästä sai käyttää 8 tuntia työaikaansa yhteiskunnallisen hyvän tekemiseen. Kyseisen kampanjan yhteydessä seurakunta mm. osallistui kuntalaisten kanssa jättipalsamin taimien kitkemiseen kunnan alueelta.

Seurakunnan hautausmaiden ainoa hävitettävä vieraslaji on kurtturuusu, mikä on kuluneena kesänä alasleikattu, tarkoituksena kuolettaa kasvi näivettämällä.

8.8 Kemikaalihaittojen ehkäisy Seurakunta pidättäytyy ympäristölle haitallisten aineiden käytöstä viheralueillaan. Seurakunta käyttää ympäristö-ystävällisiä lannoitteita ja menetelmiä. • Myrkyttömien kasvinsuojeluaineiden ja menetelmien käyttö 1 piste. • Rikkaruohojen kitkeminen ja muu mekaaninen torjunta 1 piste. • Luonnonlannoitteiden käyttö 1 piste. • Hidasvaikutteisten lannoitteiden käyttö 1 piste. • Maa-analyysin mukaan lannoittaminen 1 piste. Enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita	

Seurakunnan hautausmaiden ja viheralueiden hoidossa on pyritty minimoimaan ympäristölle haitallisten kemikaalien käyttö mm. hoitoteknisin keinoin. Hautausmailla ei esimerkiksi käytetä rikkaruohojen torjuntaan lainkaan torjunta-aineita, vaan rikkaruohojen poisto ja käytävien hoito tehdään mekaanisesti. Lisäksi esimerkiksi hautausmaiden liukkaudentorjuntaan käytetään hiekoitusmursketta suolan ja liukkaudentorjuntakemikaalien sijaan.		
8.9 Vedenkulutuksen pienentäminen Seurakunta on vähentänyt ostetun (vesijohto)veden käyttöä kastelussa. Tutustu erilaisiin keinoihin vähentää talousveden käyttöä. 1 piste/toimenpide, enintään 3 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita	
Käytössä on kuivuutta kestävää nurmikon siemenseosta kaikkein kuivimmissa kohteissa. Kastelun tarve pyritään muutenkin pitämään optimaalisena suosimalla istutuksissa ja nurmikonsiemenissä kuivuutta sietäviä lajikkeita.		
8.10 Koneiden ympäristövaikutukset Seurakunta hankkii vähäpäästöisiä työkoneita. 1–2 pistettä. 1 piste/työkone tai toimenpide, enintään 3 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita	
Sitä mukaa kun akkukäyttöisten työkoneiden tehokkuus on lisääntynyt ja akun kesto pidentynyt, on seurakunnassa siirrytty alati enenevissä määrin akkukäyttöisiin malleihin.		
8.11 Vainajan tuhkaamisen ympäristövaikutukset Seurakunta edistää tuhkaukseen liittyviä ekologisia asioita. Katso esimerkkejä tuhkaukseen liittyvistä ympäristöteoista. 1–6 pistettä laajuuden ja vaikuttavuuden mukaan. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita	
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.		
8.12 Hautaukseen liittyvät ekologiset vaihtoehdot Viestitään hautaukseen liittyvistä ekologisista vaihtoehdoista ja toteutetaan niitä seurakunnan omissa toiminnoissa. 1 piste/toimenpide, enintään 3 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita	

Kangasalan seurakunnalla on lainattava arkkualba ja lainattavia lasimaljakoita käytössä.

8.13 Hautojen hoitoon ja vainajien muistamiseen liittyvät ympäristönäkökulmat Tiedotetaan ekologisista vaihtoehdoista ja toteutetaan niitä seurakunnan omissa toiminnoissa. Lue, mitä ympäristö-näkökulmia hautojen hoitoon ja vainajien muistamiseen voi liittyä. 1 piste/toimenpide, enintään 3 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Seurakuntapuutarhuri on laatinut Kangasalan seurakunnalle ohjeistuksen, jonka avulla asiakas pystyy tekemään hautausmailla ekologisempia valintoja.

Hautausmailla on varattu monta paikkaa muualle haudattujen läheisten muisteluun.

8.14 Hautakivien uusiokäyttö Seurakunta edistää hautakivien uusiokäyttöä. 1–3 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Kangasalan seurakunnalle palautuneita hautakiviä uusiokäytetään viherrakentamisen eri kohteissa, kuten reunuksissa sekä käytävien perustuksissa. Tämän lisäksi muistomerkkejä on lahjoitettu eteenpäin, jolloin ne on voitu hioa ja kaivertaa uudelleen tai kaiverruksen päälle on voitu asettaa uusi nimilaatta.

8.15 Hautausmaiden ympäristökasvatuksellisten arvojen hyödyntäminen Seurakunta hyödyntää hautausmaiden ympäristö-kasvatuksellisia arvoja. Onko seurakunta järjestänyt hautausmailla esimerkiksi talkoita, kiertokävelyjä tai ympäristötapahtumia? 1 piste/toimenpide tai tapahtuma, enintään 3 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Kirjailija Jussi Lehtonen on opastanut hautausmaakierroksia vanhalla hautausmaalla.

8.16 Hautausmaahenkilöstön ympäristökoulutus Henkilöstö osallistuu ympäristökoulutuksiin. 1 piste/koulutus/hlö, enintään 5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		

Suurin osa hautausmaahenkilöstöstä on koulutukseltaan puutarhureita, jolloin he ovat saaneet koulutuksessaan tietoa ympäristönäkökohdista. Uusien työntekijöiden perehdytyksessä lisäksi käydään mm. läpi hautausmailla muodostuvan jätteen lajittelu, torjunta-aineeton rikkakasvien torjunta sekä muutoinkin toimet, joilla voidaan ennalta ehkäistä tilanteita, joissa kasvit olisi muussa tapauksessa myöhemmin käsiteltävä kemikaalein.

8.17 Muut toimenpiteet Mitä muita hautausmaita ja viheralueita koskevia ympäristö-toimenpiteitä on tehty? Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan 1–5 pistettä.	Liitettä ei vaadita		

Kynttilöiden tuottamasta jätekuormasta on tiedotettu omaisia ja heitä on mm. kannustettu muistamaan omaisiaan talviaikaan jäälyhdyin.

Risut viedään pääasiallisesti Honkasen puutarhaan Tiihalassa, missä nämä käytetään hakelämmitykseen. Osa hautausmailta kertyvästä puuaineksesta, kuten kaadetut puut sekä aitojen alasleikkuut, haketetaan seurakunnan omaan tarpeeseen ja käytetään katteena, joka estää rikkakasvien kasvua sekä kosteuden haihtumista.

Seura-kunnan pisteet yht.	**Auditoijan pisteet yht.**

Tavoitteet ja suunnitelmat: Hautausmaat ja viheralueet (luku 8)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Hautausmaan hoitosuunnitelman laatiminen	Käydään läpi hautausmaiden nykyiset ympäristönäkökohdat ympäristöselvityksen yhteydessä	Syksy 2022	Kirkon ympäristödiplomin laatimisesta vastaava projektityöntekijä, seurakuntapuutarhuri
	Tutustutaan kirkkolain uudistuksen mukaisen hautausmaan hoitosuunnitelman kriteereihin	Kevät 2023	Seurakuntapuutarhuri
	Laaditaan hoitosuunnitelma viimeistään lain astuttua voimaan	2023–2027	Seurakuntapuutarhuri
Perennahoidon käyttöönotto	Paikallisiin olosuhteisiin parhaiten soveltuvien perennalajikkeiden valitseminen	Kevät 2023	Seurakuntapuutarhuri
	Perennahoitoisten mallihautojen istuttaminen seurakunnan hallinnassa oleville haudoille	Kesäkausi 2023	Hautaustoimi
	Perennahoidon hinnoittelu kilpailukykyiseksi	2023–2024	Seurakuntapuutarhuri ja talousjohtaja

Minimikriteerit: Metsät ja muut luonnonalueet (luku 9)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
9.1 Metsäsuunnitelma Seurakunnalla on voimassa oleva metsäsuunnitelma, ja sen tiedot viedään Basikseen. Minimikriteeri.	**Metsäsuunnitelma**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒
9.2 Metsien sertifiointi Seurakunnan metsät on sertifioitu PEFC- tai FSC-järjestelmän mukaan. Minimikriteeri.	**Sertifikaatti**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒

© Kirkkohallitus

Pisteet: Metsät ja muut luonnonalueet (luku 9)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
9.3 METSO-ohjelma Seurakunnan metsät on kartoitettu ja mahdolliset METSO-kohteet selvitetty. METSO-kartoituksen tekeminen, 2 pistettä. METSO-ohjelmaan liitettävästä kohteesta saa pisteitä alueen laajuuden mukaan: • 0–10 hehtaaria – 2 pistettä • yli 10 hehtaaria – 5 pistettä Yhteensä enintään 7 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
9.4 Vapaaehtoinen luontokohteiden suojelu Seurakunta suojelee vapaaehtoisesti luonnonmuistomerkkejä tai luonnonsuojelualueita. 1–10 pistettä laajuuden ja vaikuttavuuden mukaan. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
9.5 Hakkuiden siirtäminen pois lintujen pesimäkaudelta Seurakunta on siirtänyt hakkuut pesimäkauden ulkopuolelle, ja asia on kirjattu metsäsuunnitelmaan. 2 pistettä.	Liitettä ei vaadita		
9.6 Metsien monimuotoisuuden turvaaminen Metsän kestävyyttä ja monimuotoisuutta lisäävistä toimenpiteistä ja niistä viestimisestä saa 1–2 pistettä/menetelmä, enintään 10 pistettä. Eri-ikäisrakenteinen metsänhoito (jatkuva kasvatus), 1–10 pistettä. Monimuotoisuustavoitteet metsäsuunnitelmassa, hoitotahto tai WWF:n metsänhoito-opas metsänhoidon perustana, 2 pistettä.	Liitettä ei vaadita		

Yhteensä enintään 20 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.			
Kangasalan seurakunnan omistamissa metsissä luonnonhoitokohteeksi on asetettu mm. eri-ikäisrakenteisuusteema, lehtipuuteema, purot, norot, rannat ja saarialueet, kallioiset mäet sekä erilaiset suot. Näiden lisäksi Pappilassa sijaitsee luonnonsuojelulain 29 §:ssä suojeltu tervaleppäkorpi, jota on käsiteltävä viranomaisohjein.			
9.7 Lajiensuojelutoimenpiteet Lajien monimuotoisuutta vaalivista toimenpiteistä ja niistä viestimisestä 2 pistettä/toimenpide/alue, enintään 6 pistettä. Katso esimerkkejä toimenpiteistä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kangasalan seurakunta on metsästysvuokrasopimuksissaan asettanut sopimusosapuolina toimiville kolmelle metsästysseuralle erillisvelvollisuuden osallistua haitallisten vieraslajien metsästykseen.			
9.8 Metsien ja soiden kunnostus ja ennallistaminen Metsien ennallistaminen muun muassa kulotuksen, pienaukkojen ja lahopuun synnyttämisen avulla. Soiden ominaispiirteitä ja lajistoa voidaan palauttaa tukkimalla suo-ojia ja poistamalla alun perin avoimilta soilta ojituksen jälkeen kasvanut puusto. 1–2 pistettä/toimenpide, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
9.9 Vesistöt Parannetaan seurakunnan alueella olevien vesistöjen kuntoa. Katso käsikirjasta erilaisia toimia, joiden avulla vesistöjen kunnosta voidaan huolehtia. 1–2 pistettä/toimenpide, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
9.10 Hiilivarastot ja hiilinielut Seurakunta on laskenut alueidensa hiilivarastot ja hiilinielut. Seurakunnan metsien tilan seuraaminen hiilivarastoina ja -nieluina, 2–5 pistettä. Hiilinielut ja -varastot kasvavat laskennallisesti, 2–10 pistettä. Yhteensä enintään 15 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille. Laskelman voi myös laittaa liitteeksi. Hiilineutraaliuteen tähtäävistä toimista saa pisteitä kohdassa 3.7 Hiilineutraalius ja päästöjen kompensointi.	**Laskelma seurakunnan hiilivarastoista ja hiilinieluista**		
Luonnonvarakeskus (Luke) on laskenut seurakunnan hiilinielun.			
9.11 Ekosysteemipalvelujen hyödyntäminen Seurakunta mahdollistaa viheralueidensa virkistyskäyttöä. Lue käsikirjasta, millä tavoin virkistysarvojen hyödyntämistä voidaan edesauttaa. Tässä osiossa mainituista tai niitä vastaavista muista toimista sekä niistä viestimisestä saa 1–2 pistettä laajuuden ja vaikuttavuuden mukaan. Yhteensä enintään 15 pistettä. Ympäristökasvatus-osiossa saa pisteitä ympäristökasvatukseen liittyvistä toimista. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Metsien virkistyskäyttöön on panostettu tarjoamalla seurakuntalaisten ja muiden retkeilijöiden käyttöön mm. Pyysalossa opastetun, esteettömän luontopolun, Havialassa ja Saikaransaaressa laavut sekä Pentosalin rannalla metsäkirkon. Santasaaressa on lisäksi Kangasalan kaupungin kanssa yhteistyössä ylläpidetty retkeilypiste.			
9.12 Viljelymaat Seurakunta edistää hiiltä sitovia toimenpiteitä viljelyssään tai vuokraamillaan pelloilla (sopimus vuokralaisen kanssa). 1 piste/toimenpide, enintään 3 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

9.13 Metsäkoulutus Seurakunta huolehtii metsistä vastaavien henkilöiden koulutuksesta. Mitä metsäaiheisia koulutuksia työntekijöille ja/tai luottamushenkilöille on järjestetty? 1 piste/koulutus, enintään 5 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Metsäkeskuksen järjestämään koulutukseen ovat osallistuneet talousjohtaja, kiinteistöpäällikkö sekä kirkkovaltuuston puheenjohtaja.			
9.14 Muut toimenpiteet Mitä muita kestävään metsänhoitoon tai -käyttöön liittyviä toimenpiteitä seurakunta on tehnyt? Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan 1–5 pistettä.	Liitettä ei vaadita		
Kangasalan seurakunnassa järjestetään säännöllisiä metsänhoidollisia katselmuksia kerran vuodessa.			

Seura-kunnan pisteet yht.	**Auditoijan pisteet yht.**

Tavoitteet ja suunnitelmat: Metsät ja muut luonnonalueet (luku 9)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpiteet	Aikataulu	Vastuutaho
Metsien ja luonnonalueiden virkistyskäytön lisääminen	Ympäristötyöryhmä laatii suunnitelman virkistyskäytön lisäämiseksi	Jatkuva	Talouspäällikkö, ympäristötyöryhmä

© Kirkkohallitus

Minimikriteerit: Liikenne (luku 10)

Minimi	Liite	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
10.1 Matkustussääntö Seurakunta on laatinut tai päivittänyt matkustussäännön tai sitä vastaavan ohjeen henkilöstön matkustamiskäytännöistä ympäristövaikutukset huomioiden. Minimikriteeri.	**Matkustussääntö tai vastaava ohje**	Kirjoita päivämäärä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.	☒

Pisteet: Liikenne (luku 10)

Toimenpide	Liite	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
10.2 Matkustus- ja kuljetustarpeen vähentäminen Seurakunta vaikuttaa toimenpiteillään matkustus- ja kuljetustarpeen pienenemiseen. Katso käsikirjasta esimerkkejä mahdollisista toimenpiteistä. 1 piste/toimenpide tai tapahtuma, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kangasalan seurakunnan työntekijöitä kannustetaan – työtehtävien salliessa – viettämään kaksi etätyöpäivää viikossa. Toimintojen logistiikkaa on seurakunnassa kehitetty niin, että se vaatisi mahdollisimman vähän liikennettä. Tämä tarkoittaa sitä, että esim. tavarakuljetuksia on organisoitu siten, että matkalla pidemmän ajomatkan päässä olevaan kohteeseen pysähdytään tarvittaessa myös matkan varrella oleviin kohteisiin. Tilaustenteon yhteydessä työalat hyödyntävät yhteistilauksia. Niin henkilökunnan kesken kuin esimerkiksi ikäihmisten toiminnassa suositaan yhteiskuljetuksia sekä kimppakyytejä. Vastaavasti nuorten kanssa tehdyt kiitosretket tehdään kimppakyydein lähialueille, ei Tamperetta pidemmälle. Mikäli nuorten iltoja järjestetään kotiseurakunnan ulkopuolella, myös tällöin suositaan kimppakyytejä.			
10.3 Kevyen liikenteen lisääminen Seurakunta edistää toimillaan kevyen liikenteen käyttöä. Katso käsikirjasta esimerkkejä mahdollisista toimenpiteistä. 1 piste/toimenpide, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kiinteistöissä on pyörätelineet ja henkilökunnan käytössä on suurimmassa osassa kohteita suihku- ja pukuhuonetilat.			
10.4 Julkisen liikenteen hyödyntäminen Seurakunta edistää julkisen liikenteen hyödyntämistä. Katso käsikirjasta esimerkkejä mahdollisista toimenpiteistä. 1 piste/toimenpide, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			

10.5 Vaihtoehtoiset ajoneuvojen energianlähteet ja vähäpäästöisyys Seurakunta järjestää kiinteistöilleen sähköautojen latauspisteitä ja/tai hyödyntää ekologisempia energianlähteitä ajoneuvoissaan. 1 piste/toimenpide, enintään 5 pistettä. Kirjoita lyhyesti, mitä toimenpiteitä on tehty.	Liitettä ei vaadita		
Virastotalo Oravassa on sähköauton latauspiste.			
10.6 Kestävän työmatkaliikkumisen kampanjat Seurakunta osallistuu tempauksella tai tapahtumalla Liikkujan viikkoon, pyöräilyviikkoon ja/tai auton vapaapäivään. Seurakunta järjestää oman tempauksen. 1–2 pistettä/tapahtuma, enintään 2 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
10.7 Taloudellinen ajotapa Seurakunta järjestää taloudellisen ajotavan koulutusta. 1–2 pistettä. Kirjoita alle lyhyesti perustelut pisteille.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			
10.8 Muut toimenpiteet Seurakunta tekee muita liikenteeseen liittyviä ympäristötoimenpiteitä. Vaikuttavuuden ja laajuuden mukaan 1–5 pistettä. Viestintä 1–5 pistettä. Yhteensä enintään 10 pistettä.	Liitettä ei vaadita		
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.			

© Kirkkohallitus

KIRKON YMPÄRISTÖ-DIPLOMI

Seura-kunnan pisteet yht.	Auditoijan pisteet yht.

Tavoitteet ja suunnitelmat: Liikenne (luku 10)

Tähän voi kirjata työalojen tavoitteita ja suunnitelmia tulevalle diplomikaudelle. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon ympäristöohjelmassa.

Tavoite	Toimenpide	Aikataulu	Vastuutaho
Seurakunnalle tulevan tavaraliikenteen määrän vähentäminen	Elintarvikkeiden ja puhdistusvälineiden ostot keskitetään yhdelle toimittajalle	Kilpailutusten yhteydessä (seuraavan kerran vuonna 2025)	Kiinteistötoimi